

**TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING
VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING
IN NEDERLAND (V.G.N.)**

UIT DE INHOUD:

- UITNODIGING JAARVERGADERING
- AGENDA
- JAARVERSLAG 1976
- JAARVERSLAG PENNINGMEESTER
- COMMISSIE-VERSLAGEN
- VERSLAG EXTRA ALGEMENE LEDENVERGADERING
- J.G. TOEBES, DE 31e DUITSE HISTORIKERTAG
- DR. P.F.M. FONTAINE, GESCHIEDENIS-
ONDERWIJS IN HET BUITENLAND
- DR. P. VAN DER MEULEN, EXEMPLARISCH
ONDERWIJS IN DE PRAKTIJK
- MEDEDELINGEN
- BOEKBESPREKINGEN
- ADVERTENTIES

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

18e JAARGANG – 2 – 1977

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

K. VAN DIJK, *voorzitter*, De Hoghe Weijdt 13, Heilo, tel. 072 - 33570.

MEVR. DRS. E.J. KARREMAN, *1e vice-voorzitter*, Van Limburg Stirumstraat 13, Utrecht, tel. 030 - 514052.

J.P.M. HENKES, *2e vice-voorzitter*, *Mavocommissie*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937 3230.

DRS. J. BOUWSMA, *1e secretaris*, Brokmuil 40, Dokkum, tel. 05190-3598.

MEVR. M.I. RÖDER, *2e secretaresse*, Van Tuyl van Serooskerkenstraat 113, Voorburg, tel. 070 - 861890.

J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.

postrekening 128701, t.n.v. penningmeester van de V.G.N. Vreeswijkstraat 329, Den Haag.

DRS. G.J. SLOOTWEG, *redactie Kleio*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.

A.J. PLAS, *P.A.-commissie*, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-488326.

DRS. J. BAALBERGEN, *Didaktiekcommissie*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207.

DR. F.G.G. GOVERS, *Pedakcommissie*, Elzenstr. 12, Uden (N.Br.), 04132-64117.

DRS. H. ULRICH, Karel Doormanlaan 15, Oegstgeest, tel. 071 - 150214.

M.J. VAN VELZEN, *Onderwijscommissie*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045 - 455941.

A.L. VERHOOG, Drakestein 8, Leiderdorp, tel. 071 - 91003.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100.** Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

contributies vanaf 1 januari 1976.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 60,-

b. docenten mavo

f 40,-

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid

bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 35,-

Aspirantleden: (Maximum 4 jaar)

f 30,-

Echtparen:

f 60,-

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

DRS. G.J. SLOOTWEG, *voorzitter*, Van Kinsbergenlaan 21, Baarn, tel. 02154-15047.

DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.

J.L. FRIELING, *penningmeester*, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest, tel. 071-152794.

DRS. C.P.W.F. HERZBERG, Lisse

Dr. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 50,- per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen, opgeven aan: **J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

Uitnodiging

aan de leden van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) tot het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering op zaterdag 2 april 1977, in het Jaarbeurs Congrescentrum te Utrecht.

Over de betrokkenheid van de leden met de vereniging is de laatste tijd niet te klagen. De eerstegraads bijscholingscursus loopt goed en de extra algemene ledenvergadering in december werd door velen voorbereid in de afdelingen en door een niet gering aantal leden bijgewoond. Het bestuur heeft er dan ook alle vertrouwen in dat u aan de uitnodiging voor de jaarvergadering gehoor zult geven.

Jaarvergaderingen van verenigingen ook van de V.G.N. mogen dan wel niet altijd de meest aantrekkelijke samenkomsten zijn — vergaderen met zeer veel mensen blijft moeilijk — toch zijn ze noodzakelijk, zowel voor de leden als het bestuur.

Vernieuwingen in het vaderlandse onderwijs schijnen nooit geïsoleerd te kunnen plaatsvinden. Een ontwikkeling hier en een vernieuwing daar heeft gevolgen voor de rest van het onderwijs.

Is voortdurende bezinning over de positie van het vak geschiedenis en staatsinrichting altijd nodig, nu lijkt het denken daarover noodzaak te worden. Wat betekent het vak in ons huidige onderwijsbestel? Welke functie vervult het temidden van de andere vakken? Het verheugt ons dan ook ten zeerste als spreker in het ochtendgedeelte welkom te kunnen heten *de heer M. Bakker*, lid van de Tweede kamer der Staten Generaal en fractievoorzitter van de C.P.N., die zal spreken over:

De plaats van het vak geschiedenis en staatsinrichting in het huidige onderwijs.

Het bestuur hoopt vele leden te verwelkomen!

1ste secr. J. Bouwsma.

Agenda

Van de jaarvergadering van de V.G.N. op zaterdag 2 april 1977 in het "Jaarbeurs Congrescentrum" in Utrecht.

Openbaar gedeelte:

10.00 uur: Aankomst en koffie.

10.30 uur: Opening.

Ingekomen stukken en mededelingen.

Jaarrede van de voorzitter.

11.00 uur: Inleiding door de heer M. Bakker, fractievoorzitter van de C.P.N., over:

"De plaats van het vak geschiedenis in het huidige onderwijs".

Gelegenheid tot het stellen van vragen.

12.15 uur: Aperitief.

12.45 uur: Lunch.

Huishoudelijk gedeelte:

(Aanvang 13.30 uur; de vergadering wordt onderbroken door een korte thee- of koffiepauze).

1. Opening.
2. Notulen van de algemene ledenvergadering, gehouden op zaterdag 3 april 1976. (Kleio, 17e jaargang nr. 5, 1976)
Notulen van de extra algemene ledenvergadering, gehouden op zaterdag 11 december 1976.
(zie elders in dit Kleio nr.)
3. Ingekomen stukken en controle van de geloofsbriefen van de afgevaardigden van de afdelingen.
4. Jaarverslag van de eerste en tweede secretaris.
5. Financiën:
 - a. verslag van de kascommissie 1976
 - b. financieel jaarverslag 1976
 - c. begroting 1977
 - d. voorstel tot machtiging contributieverhoging (Zie financieel jaarverslag 1976).
 - e. benoeming kascommissie 1977.
6. Verslagen van:
 - a. Kleio-redactie
 - b. Didaktiekcommissie
 - c. de commissie Post-Academiale Vorming
 - d. de Mavocommissie
 - e. de commissie Pedagogische Academies (Pedak.)
 - f. de Onderwijs-adviescommissie
 - g. de commissie Her- en Bijscholing eerstegraads docenten
7. Bespreking van algemene zaken.
 - a. Experimenten centraal schriftelijk eindexamengeschiedenis en staatsinrichting.

8. Vaststelling aan plaats en tijd jaarvergadering 1978.
9. Bestuurswisseling.
 - a. aftreden van de heer K. van Dijk als lid van het D.B.; van de heer A.J. Plas, de heer Drs. H. Ulrich en de heer A.L. Verhoog als leden van het A.B.;
 - b. voorstel tot benoeming voor het D.B.; de heer Drs. J. Bouwsma als voorzitter; Mevr. M.I. Röder als 1e secretaresse; de heer Drs. J. Drewes als 2e secretaris.
Toelichting: de heer Drs. J. Bouwsma treedt als 1e secretaris af; Mevr. M.I. Röder treedt als 2e secretaresse af.
 - c. voorstel tot benoeming voor het A.B.; de heer K. van Dijk als vertegenwoordiger van de commissie Her- en Bijscholing eerstegraads docenten.
 - d. voorstel tot herbenoeming voor het A.B.; de heer Drs. G.J. Slootweg, voorzitter van de Kleioedactie en de heer M.J. van Velzen, voorzitter van de onderwijs-adviescommissie.
10. Mededeling van het rooster van aftreden:
1978: Mevr. Drs. E.J. Karreman, Drs. J. Baalbergen en Dr. F.G.G. Govers
1979: Mevr. M.I. Röder, Drs. J. Bouwsma, J. Henkes en J.L. Frieling
1980: Drs. J. Drewes, K. van Dijk, Drs. G.J. Slootweg en M.J. van Velzen.
11. Rondvraag.
12. Sluiting.

Door de Bouwbeurs is op zaterdag 2 april 1977 het gehele parkeerterrein van de Jaarbeurs aan de Croeselaan in gebruik. Er is dus in de omgeving van het Jaarbeurs Congressentrum géén parkeerruimte. De directie heeft aan de V.G.N. reductiebonnen van de N.S. ter beschikking gesteld.

Tegen inlevering van zo'n bon wordt door het station van vertrek 20% reductie gegeven op de prijs van een dagretour. De afdelingssecretariaten krijgen twee bonnen voor de officiële afgevaardigden toegezonden. Leden, die de algemene jaarvergadering willen bijwonen, kunnen schriftelijk een reductiebon aanvragen bij J.L. Frieling, Pr. Beatrixlaan 31, Oegstgeest.

JAARVERSLAG 1976

Nog immer kan de V.G.N. zich verheugen in een gestadige groei. Het ledental schommelt momenteel zo rond de 2500 leden. De verenigingsperiodiek *Kleio* telt buiten die leden nog enkele honderden abonnees. Vele leden blijken zich voor de vereniging in te willen zetten. In de verschillende commissies wordt hard gewerkt en veel tot stand gebracht. Ten bewijze hiervan kan o.a. genoemd worden het rapport van de commissie onderbouw (een gemeenschappelijke uitgave van de V.G.N. en de Vereniging de Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra.); het rapport van de didaktiekcommissie: "Eindexamenproblematiek bij Geschiedenis" en het binnenkort te verschijnen rapport van de commissie Pedagogische Akademies (PEDAK): "Plaats en perspectief van het geschiedenisonderwijs op Pedagogische Akademie en Basisschool".

Niet alleen zijn er veel commissies, ze zijn ook veelsoortig. Naast interne commissies, die ook beleids-voorbereidend werk verrichten, opereerden dit jaar twee ad hoc commissies; de commissie eindexamenproblematiek en de commissie staatsinrichting met een gerichte opdracht. Commissies neigen er overigens toe een eigen leven te gaan leiden, hetgeen de communicatie onderling en met het A.B. niet altijd bevordert.

Als extra complicatie kan nog gelden het bestaan van staatscommissie als C.M.L.G.S. en C.E.G.E.S., de programmacommissie voor de applicatiecursus geschiedenis en staatsinrichting voor docenten Mavo- L.B.O. wier werkzaamheden voortgesprongen zijn uit verlangens die allerwege in de vereniging leefden, maar die q.q. zo zelfstandig bezig zijn dat hun doen en laten zich grotendeels buiten het blikveld van bestuur en vereniging voltrekken. Door de vele commissies wordt het af en toe wel wat moeilijk een slagvaardig beleid te voeren. In rustige tijden hoeft dat geen bezwaar te zijn. In een periode echter, waarin er zoveel ontwikkelingen aan de gang zijn die ook ons vak raken kan vlot reageren van bestuurszijde van het grootste belang zijn.

Goede communicatie met de leden is in een vereniging van 2500 leden geen vanzelfsprekendheid meer. *Kleio* zal meer worden ingeschakeld om de leden van diverse ontwikkelingen op de hoogte te houden.

C.M.L.G.S.

De C.M.L. is nog steeds verwickeld in het pijnlijk proces van ingepast worden in de S.L.O. (Stichting Leerplan Ontwikkeling). De secretarissen van de leerplancommissie krijgen een plaats in de structuur en de hiërarchie van de S.L.O. waardoor ze niet langer zelf lid mogen zijn van de commissies en zo hun onafhankelijke positie verliezen. Zonder enig overleg met de leerplancommissies werd over hun positie beslist. Een ander probleem dat ook de C.M.L.G.S. bezighoudt, is de vakkenintegratie. De S.L.O. tendeeert met clustering van vakken te willen gaan werken. Het zou mogelijk zijn dat zo'n clustering zonder enig overleg afgedwongen wordt. Overigens blijven vragen als hoe zal het veld in de S.L.O. vertegenwoordigd worden nog immer open.

C.E.G.E.S.

Ceges streeft ernaar in 1978 met een voorlopig advies uit te komen aangaande de mogelijkheden van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting. Voordien zullen echter een aantal zaken nog bestudeerd moeten worden, zoals daar zijn o.a. de

verhouding schoolonderzoek/centraal schriftelijk examen, differentiatie MAVO, HAVO, VWO, toetsing hogere categorieën van Bloom, literatuuropbouw voor docenten, criteria voor onderwerpen etc.

Ceges wenst onverkort vast te houden aan de haar verleende opdracht d.d. 8 juni 1971 en in alle vrijheid en onafhankelijkheid haar werkzaamheden uit te voeren en af te ronden. Over het experimenteel schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting werd een extra algemene ledenvergadering op 11 december 1976 in Utrecht gehouden, n.a.v. een verzoek hiertoe op de jaarvergadering van 3 april 1976. Voor het verslag van deze ledenvergadering zie elders in dit nummer.

Her- en Bijscholing

Naast de al enkele jaren bestaande applicatiecursussen voor Mavo, L.B.O. en lager onderwijsdocenten ging dit cursusjaar ook een bijscholingscursus voor eerstegraads docenten van start in 14 plaatsen met \pm 300 deelnemers. In september a.s. gaat een geïntegreerde bijscholingscursus van start, die van 1976/77 is beperkt tot de didactiek van het vak.

De geïntegreerde cursus brengt met zich dat de aloude P.A.-colleges daar in op gaan. Het voortbestaan van didactiek- en P.A. conferenties acht het bestuur van zo groot belang, dat het er zich met alle kracht voor zal inzetten.

Raad van Vakgroepen

Ondanks goede voornemens blijft de R.v.V. een moeizaam bestaan leiden, niet alle vakgroepen zijn er in vertegenwoordigd. De raad wil zich o.a. gaan bezighouden met her- en bijscholing van docenten, maar weet tot op heden haar coördinerende functie geen gestalte te geven. Namens de V.G.N. hebben in de R.v.V. mevr. Karreman en de heer Henkes zitting.

K.N.A.G., V.E.M.O., N.V.L.M.

Met deze verenigingen werd dit jaar van gedachten gewisseld over het vak maatschappijleer. Het uit te brengen advies van de Kerngroep Commissie Modernisering Leerplan Maatschappijleer werd met enige zorg tegemoet gezien. Terecht. Het bestuur heeft op het inmiddels verschenen advies al een voorlopige reactie uitgebracht (zie Kleio, 18 (1977) 42).

Een commissie Maatschappijleer werd ingesteld die zich specifiek met de problemen rond het vak maatschappijleer zal bezighouden. In deze commissie zitten de heren Heij, Wijne, Callenbach en namens het V.G.N.-bestuur J. Henkes.

Nederlands Historisch Genootschap

Op verzoek van het N.H.G. zijn er dit jaar hernieuwde contacten geweest met de V.G.N. Zowel N.H.G. als V.G.N. bestuur waren van mening dat de kloof die er nog immer tussen het meer wetenschappelijk gerichte N.H.G. en de meer praktisch gerichte V.G.N. overbrugd dient te worden. Het geschiedenisonderwijs zou meer moeten kunnen profiteren van publikaties gedaan onder auspiciën van het N.H.G. Informatie betreffende ontwikkelingen in het geschiedenisonderwijs zou het N.H.G. goed van pas komen. Er is een gemengde commissie ingesteld die de mogelijkheden van een nauwere samenwerking tussen beide verenigingen, zodat beide er baat bij vinden, nader gaat bekijken.

Contourennota

Als een van de weinige vakorganisaties reageerde de V.G.N. op de contourennota. Gezien

de reacties in de pers kwam het commentaar van de vereniging over. In het commentaar dat eerder in *Kleio* gepubliceerd werd, werd de nadruk gelegd op het feit dat het geschiedenisonderwijs een onmisbare bijdrage levert bij het mondig maken van meer mensen in onze samenleving en dat de noodzaak van het op laten gaan van geschiedenis als vak in het leergebied wereldoriëntatie duidelijker aangetoond dient te worden dan in de nota het geval was.

Contacten buitenland

Het congres in Brighton, 23-25 juni 1976, georganiseerd door de Universiteit van Sussex over "The Role of the History Teacher in an European Studies Course" werd van V.G.N. zijde bijgewoond door de heren Sloomweg en Plas.

Van 22-26 september 1976 werd in Mannheim de 31e Duitse "Historikertag" gehouden. De heer Toebes werd namens de V.G.N. afgevaardigd.

Tijdens de herfstvakantie werd te Gent de Pacificatie van Gent in 1576 herdacht. Van V.G.N. zijde namen aan deze herdenking deel de heren Daniëls, Baalbergen, Van Dijk en Van Velzen. Contacten met Belgische collega's werden gelegd. Nagegaan wordt hoe deze contacten wat meer zijn uit te bouwen o.a. met de O.S.G.G. (Organisatie van Studenten Geschiedenis te Gent).

Tenslotte

Dit jaar werd voor het eerst de Huib de Ruyter prijs uitgereikt. Deze prijs is bedoeld als een stimulans voor publikatie en verspreiding van historisch-didaktische artikelen. De heer P.H.F. Gieles viel de eer te beurt als eerste de prijs in ontvangst te mogen nemen.

Mavo-projecten, de herstructurering van het onderwijs aan P.A.'s en Klossen (Kleuterleideropleidingsscholen) werden door het bestuur nauwlettend in de gaten gehouden met het oog op de eventuele consequenties voor het vak. Een inventariserend onderzoek over vakintegratie aan lerarenopleidingen is gaande. Resultaten kunnen eerstdaags verwacht worden.

Onmiskenbaar zijn er ontwikkelingen in het onderwijs gaande, nog afgezien van midden- en bovenschool. Ook geschiedenis als vak kan zich niet aan die ontwikkelingen onttrekken. Bij voorbaat op alles negatief reageren zal ook het komende jaar geen uitgangspunt van het beleid zijn. Evenzeer dient gesteld te worden dat het op voorhand afschrijven van het vak geschiedenis door het bestuur, alle ontwikkelingen ten spijt, onmogelijk geaccepteerd kan worden. Intern zal het probleem betreffende het zinvol voortbestaan van de afdelingen, de ruggegraat van de vereniging, de nodige aandacht vragen.

J. Bouwsma
M.I. Röder

Hieronder volgt een overzicht van de afdelingen en hun besturen.

Het aantal stemmen dat elke afdeling op de aanstaande jaarvergadering mag uitbrengen, wordt bepaald door het aantal volledige tientallen leden. De vermelde aantallen leden zijn van 1 januari 1977. Het totaal aantal leden bedraagt 2.506

AFDELINGEN V.G.N.		Stand per 1 januari 1977	
		telefoon	leden-aantal:
<i>Alkmaar</i>			
Voorzitter:	C.v.d. Kolk, Honthorstlaan 19, Alkmaar	072-14876	95
Secretaris:	F. Nijhuis, Lindenlaan 12, Bergen (N.H.)	02208-3821	
Penningm.:	Mevr. K.P. Klomp, Sportlaan 77, Den Helder	02230-12092	

<i>Amsterdam</i>			
Voorzitter:	Drs. G. Fransen, De Sav. Lohmanlaan 5, Amstelveen	020-415636	327
Secretaris:	Y. Heringa, Plantage Muidergracht 35 I, Amsterdam	020-252301	
Penningm.:	P.J. van der Heijden, Oude Waal 26, Amsterdam	020-248495	
<i>Arnhem</i>			
Voorzitter:	Drs. H.v.d.Berg, Rijnstraat 35, Driel, Over-Betuwe	08306-1933	184
Secretaris:	C.A.J. Vogels, Apeldoornseweg 31, Arnhem	085-454025	
Penningm.:	Drs. H.J. Lebbink, De Mathenalaan 12, Arnhem	085-610928	
<i>Den Bosch</i>			
Voorzitter:	Drs. H.A.V.M.v.Stekelenburg, Kol.Thomsonlaan 18, Vught	073-563428	88
Secretaris:	Mevr. W.A.J.E. van Mulken, Donauring 11, Veghel	04130-65762	
Penningm.:	A.Th. Wijdeven, Langven 20, Heersch (Oss)	04125-1133	
<i>Breda</i>			
Voorzitter:	Drs. E.G. Pflitsch, Zusterfeld 52, Breda	076-142313	114
Secretaris:	Mevr. Drs. J. Rijvers, St.Bavostraat 92, Rijsbergen	01606-1614	
Penningm.:			
<i>Eindhoven:</i>			
Voorzitter:	Mevr. C. Meijs, Koppenhoek 21, Eersel	04970-3343	92
Secretaris:	Drs. A.v.d.Broek, Barriereweg 196, Eindhoven	040-436415	
Penningm.:	Mevr.Drs. P.H.J.Th. Steenbrink-Maas, Hondsruglaan 67, Eindhoven	040-420437	
<i>Goes</i>			
Voorzitter:	Drs. H.J. Vader, Koolesweg 6, Biggekerke		44
Secretaris:			
Penningm.:	G.B. Schoenmakers, Spanjaardstr. 37, Middelburg	01180-25813	
<i>Groningen</i>			
Voorzitter:	Drs. W. Schuringa, Verl. Oostenweg 37, Noordhorn	05940-3171	170
Secretaris:	Mevr.Drs.C. Aenaea Venema, Verl.Frederikstr. 9A, Groningen	050-180821	
Penningm.:	Drs. W.G. Meyer, Weerdingerstraat 236, Emmen		
<i>Den Haag</i>			
Voorzitter:	Drs. L.J.M. Besselink, Franklinstraat 103, Den Haag	070-603385	290
Secretaris:	Mevr. J. Roosmalen-Kuypers, L.v. Meerdervoort 542, 's-Gravenhage	070-604698	
Penningm.:	D.H. Dijkman, Schouthof 77, Katwijk	01718-13651	
<i>Haarlem</i>			
Voorzitter:	Drs. W.L. van Voorst Vader, Midden Duinendaalseweg 4, Bloemendaal	023-265746	85
Secretaris:	W.A. Mooij, Noorderdreef 160, Nieuw-Vennep	02526-3478	
Penningm.:	A. de Vries, Julianalaan 39, Overveen	023-253298	
<i>Heerlen</i>			
Voorzitter:	M.J. van Velzen, Mgr.v. Gilsstraat 6, Kerkrade	045-455941	57
Secretaris:	M.G.G. Goessens, Parallelweg Zuid 69, Hulsberg	04404-1345	
Penningm.:	W.Ch.E.Müller, Johannes XII-singel 20, Heerlen		
<i>Hengelo</i>			
Voorzitter:	J. Dolmans, Tollenstraat 6, Goor	05470-4051	73
Secretaris:	Drs. S.H. Quee, Valeriusstraat 27, Almelo	05490-10727	
Penningm.:	A.H. Holleman, Molenstraat 75, Tubbergen	05493-716	

Leeuwarden

Voorzitter:	G.Ph. Bol, Leeuwerikstraat 20, Leeuwarden	05100-29861	111
Secretaris:	H.G. Wolthof, De Kei 462, Leeuwarden	05100-62072	
Penningm.:	K.D. Stavenga, Valkejacht 20, Hardegarijp	05110-2124	

Maastricht

Voorzitter:	Broeder Bavo Salman, Tongerseweg 135, Maastricht	043-16841/16843	63
Secretaris:	Drs. E. Koers, Veldspaatstraat 23, Maastricht	043-30036	
Penningm.:	Drs. L.A.M. Brands, Geleenstraat 37a, Munstergeleen	04490-2813	

Rotterdam

Voorzitter:	Th.P.M. Holland, Albert Camusplaats 2, Rotterdam 3014	010-208898	224
Secretaris:	P. Baardse, v.d.Helmstraat 27, Rotterdam-3014	010-204915	
Penningm.:	Drs. P.P. Th. Huis in 't Veld, Weegbree 15, Krimpen a/d IJssel	01807-16561	

Utrecht

Voorzitter:	Drs. J. Gispen, Nassaulaan 4, Doorn	03430-3129	231
Secretaris:	Drs. H. Greeven, V.Marnixlaan 75, Amersfoort	033-19320	
Penningm.:	Mevr.Drs.M. Hegyi-Langenbach, Abr. Bloemaert- straat 1, Utrecht	030-711790	

Venlo

Secretaris:	Drs. W. Steenkamer, Leunseweg 2, Venray		44
-------------	---	--	----

Zutphen

Voorzitter:	Dr.J. Reyers, Pr.Bernhardlaan 36, Zutphen	05750-13350	60
Secretaris:	Mevr.Drs.A.Goudriaan-de Ru, Gerstekamp 12, Warnsveld	05750-12858	
Penningm.:	Drs. H. Smit, Deventerweg 164, Zutphen	05750-14816	

Zwolle

Voorzitter:	Drs. S. Hörchner, Populierenstraat 5, Kampen	05202-4033	154
Secretaris:	J.C. Vrielink, H.Stevinstraat 11, Harderwijk	03410-15288	
Penningm.:	A. Tukker, De Hietbrink 42, Emmen	05910-3368	

Totaal aantal leden:2506

Abonnementen:

binnenland 281

buitenland 15

2802

FINANCIEEL JAARVERSLAG

BALANS per 31 december 1976 (met vergelijkende cijfers per 31 december 1975).

	31-12-1976	31-12-1975		31-12-1976	31-12-1975
Liquide middelen	53.332,53	47.805,01	Crediteuren	45.063,96	25.448,99
Debiteuren	7.717,-	11.930,15	Reservering Publ.		11.000,-
Inventaris	300,-	200,-	Vermogen	16.285,57	23.486,17
	<u>61.349,53</u>	<u>59.935,16</u>		<u>61.349,53</u>	<u>59.935,16</u>

STAAT VAN BATEN EN LASTEN 1976 MET BEGROTINGSCIJFERS 1977

Baten	Begroot 1976	Werkelijk 1976	Begroot 1977
Contributies	88.000,-	98.468,50	115.000,-
Abonnementen	11.000,-	12.511,75	14.000,-
Advertenties	5.500,-	6.108,25	6.000,-
Verkoop Kleio	1.500,-	1.765,-	1.500,-
Verkoop Brugklasrapport	600,-	1.104,-	600,-
Verkoop Onderbouwrapport	-, -	-, -	5.000,-
Ontvangsten vorige jaren	500,-	915,-	500,-
Interest	2.750,-	2.756,84	2.500,-
Nadelig saldo	-, -	7.200,60	-, -
	<u>109.850,-</u>	<u>130.829,94</u>	<u>145.100,-</u>
Lasten			
Kleio	55.000,-	62.642,05	72.000,-
Bestuur	18.500,-	22.275,07	23.000,-
Administratiekosten	16.500,-	17.692,96	19.000,-
Afdelingen	1.000,-	785,09	2.000,-
Verenigingsraad	1.000,-	943,50	1.250,-
Alg. Ledenvergaderingen	2.750,-	5.860,12	3.000,-
Redactie Kleio	1.750,-	648,45	1.750,-
Commissie Didaktiek	1.750,-	2.047,97	3.000,-
Commissie Post Akad. Vorm.	1.500,-	1.500,-	-, -
Commissie MAVO/LBO	1.500,-	1.667,39	2.000,-
Commissie Pedak	2.500,-	2.239,85	3.000,-
Commissie Onderwijs Advies	2.000,-	1.314,30	2.000,-
Contacten Buitenland	500,-	748,70	1.800,-
Commissie Audio Visuele Med.	1.500,-	-, -	-, -
Commissie Ad hoc	875,-	1.406,15	1.500,-
Commissie Maatschappijleer	-, -	-, -	2.500,-
Commissie Onderwijs N.H.G.	-, -	-, -	1.500,-
Huib de Ruyterprijs	-, -	750,-	750,-
Opbrengst Brugkl.rapp.Ped.Centra	450,-	828,-	450,-
Opbrengst Onderb.rapp.Ped.Centra	-, -	-, -	3.750,-
Raad van Vakgroepen	500,-	390,-	500,-
Contributies aan Org.	175,-	173,94	200,-
Afschrijving Inventaris	100,-	180,-	150,-
Kosten Onderbouwrapport	-, -	6.736,40	-, -
	<u>109.850,-</u>	<u>130.829,94</u>	<u>145.100,-</u>

Toelichting bij de cijfers van het financieel jaarverslag 1976.

BATEN

Het aantal leden van de V.G.N. overschreed in het jaar 1976 de 2500 — een verheugende groei! Hierdoor zijn de inkomsten uit contributies aanzienlijk hoger dan begroot. Toch neemt de financiële draagkracht van de vereniging niet evenredig toe met het aantal leden, want velen — ongeveer 30% — zijn aspirantlid en betalen als zodanig een lage contributie. De per 1 januari ingegane contributieverhoging gold niet voor deze leden, maar het bestuur zag zich wel genoodzaakt om het aspirantlidmaatschap te beperken tot een maximum van vier jaar.

Deze contributieverhoging, noodzakelijk geworden door algemene prijsstijgingen en door in aantal en verscheidenheid toenemende activiteiten van het bestuur, werd door de algemene ledenvergadering op 11 december 1976 bij acclamatie aanvaard. Dat deze verhoging niet te vroeg kwam, blijkt uit het negatieve saldo, waarmee het jaar 1976 wordt afgesloten. De liquiditeitspositie van de kas van de V.G.N. wordt sterk verbeterd door snelle betaling van de contributies; het bestuur verzoekt hierom dan ook dringend. In 1976 moest een 35-tal leden in tweede instantie tot betaling worden gemaand; dit brengt extra kosten met zich mee, die op de betreffende leden worden verhaald. De begrotingspost: ontvangsten vorig jaar, wijst op de verwachting van de penningmeester, dat alsnog achterstallige contributies zullen worden voldaan!

Krachtens de statuten moest van een aantal leden wegens wanbetaling het lidmaatschap worden opgezegd.

Het aantal abonnementen op Kleio bedraagt ongeveer 280. Het abonnementsgeld werd m.i.v. 1 januari 1977 met f 5,— verhoogd tot f 50,—.

De opbrengsten uit advertenties in Kleio zijn, dankzij de niet aflatende inspanning van de secretaris van de redactie, flink gestegen t.o.v. 1975. De advertentietarieven zijn in 1977 wat verhoogd.

Het blijkt nodig telkenmale een grotere oplage van Kleio te drukken om aan de vraag naar losse nummers te voldoen. De bijzondere nummers, zoals het in november 1976 verschenen Onderbouwrapport, worden goed verkocht. Van het Brugklasrapport, het M.A.V.O.-nummer, de brochure Afrekenen met 1600 en de brochure van der Meulen, zijn nog exemplaren beschikbaar, maar belangstellenden moeten zich haasten! Bestellingen kunnen te allen tijde worden geplaatst bij de heer J.W. Geldof, Veenendaalkade 256, 's-Gravenhage, tel. 070-674100. Betaling moet geschieden op gironummer 128701, t.n.v. de penningmeester van de V.G.N. te 's-Gravenhage. Verzendkosten zijn altijd voor rekening van de besteller. Nieuwe leden kunnen geen rechten laten gelden op gratis toezending van reeds, vóór hun opgave als lid, verschenen nummers. Interest levert een welkome bijdrage aan de kas.

LASTEN

Ook in 1976 werd de belangrijkste begrotingspost, nl. die voor Kleio, ver overschreden. Het blijkt financieel steeds moeilijker om een blad van de omvang en het gehalte van Kleio te doen verschijnen. Voor het bestuur was de handhaving van Kleio op hetzelfde niveau, een belangrijke reden om voor 1977 een contributieverhoging voor te stellen. Ook voor de komende jaren moet duidelijk gesteld worden, dat zo een verenigingsblad alleen dan kan blijven verschijnen, wanneer de leden bereid zijn de stijgende prijzen door betaling van hogere contributies op te vangen.

In 1976 werden de uitgaven binnen zekere perken gehouden, omdat een aantal C.E.G.E.S. publikaties door deze commissie werden gefinancierd, omdat voor Onderbouwrapport en P.A.-nummer in 1975 reserveringen werden gemaakt, en niet in de laatste plaats, omdat van de zijde van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen subsidie werd verleend voor publikaties van algemeen onderwijskundige aard. Het bestuur vermeldt dit laatste met grote erkentelijkheid! Op de begroting voor 1977 is met een forse stijging van de kosten voor Kleio rekening gehouden.

Op de stijging van de bestuurskosten is reeds gewezen; stijgende reis- en verblijfkosten, stijgende P.T.T. tarieven, maakten ook deze post hoger dan begroot was. Voor 1977 is met deze sterk toenemende lasten rekening gehouden.

Dankzij de ijver en toewijding van de heer Houweling, die de financiële administratie van de V.G.N. verzorgt bleef niet alleen deze administratie overzichtelijk, maar bleven ook de kosten ervan beperkt. Een woord van waardering in dit verslag geeft de grote waarde van zijn werk voor de vereniging geheel onvoldoende weer.

Mevrouw Top-Andringa beëindigde op 1 november 1976 haar werkzaamheden voor de V.G.N., omdat zij een andere betrekking aannam. Het bestuur spreekt hier nogmaals zijn grote dank uit voor de nauwgezette en opgewekte wijze waarop zij de ledenadministratie van de vereniging heeft gevoerd. De heer Geldof nam deze werkzaamheden over met persoonlijke inzet en enthousiasme; het bestuur is hem dankbaar voor wat hij in korte tijd reeds voor de vereniging deed.

Mevrouw Louÿsse is telkens bereid talrijke stukken snel en netjes te typen en te verzenden. Het bestuur, beseffend hoezeer dit zijn efficiënt werken bevordert, wil in dit verslag gaarne zijn dank hiervoor uitspreken.

Een groeiende vereniging heeft een groeiende administratie, die ten huize van de administrateurs moet worden ondergebracht. Het bestuur is hen — en hun echtgenoten! — erkentelijk voor het feit dat dit kan. Aanschaf van eenvoudig daartoe dienend meubilair is noodzakelijk.

De leden kunnen de administrateurs veel werk en geld besparen door wijzigingen van lidmaatschap of adres spoedig op te geven.

Van verschillende kanten hebben de penningmeester mondelinge en schriftelijke verzoeken bereikt om opheldering over de financiële verhouding tussen het algemeen bestuur en de afdelingsbesturen. Deze verhouding ligt niet vast; tot nu toe deden de penningmeesters van de afdelingen geen zwaar beroep op de verenigingskas. Afdelingsactiviteiten werden veelal gekoppeld aan werkzaamheden i.v.m. de P.A.-colleges, en kunnen in de toekomst misschien verbonden worden met de Her- en Bijscholingscursussen. Maar in principe kunnen de kosten, door een afdelingsbestuur ten bate van de afdeling gemaakt, bij de penningmeester van het dagelijks bestuur worden gedeclareerd. Zoveel als doenlijk dienen bewijsstukken van de gemaakte kosten bij de declaratie te worden gevoegd. Indien deze weinig strakke regeling tot organisatorische of financiële problemen leidt, zal het bestuur zich over een nauwkeuriger regeling beraden.

De colleges van de commissie Post Academica Vorming worden in de loop van 1977 opgenomen in het project her- en bijscholing docenten. Gezien de financiële positie van deze commissie is voor 1977 geen post op de begroting opgenomen. De post voor de commissie Pedagogische Akademies is i.v.m. extra werkzaamheden voor een speciaal Pedak-nummer van Kleio, wat hoger dan in 1976. De post Contacten Buitenland is, vergeleken met die van de commissie Buitenland in 1976, aanzienlijk verhoogd, omdat gebleken is, dat niet alle relaties met buitenlandse collega's via deze commissie lopen, maar ook door anderen worden behartigd. Eén commissie ad hoc, waarvoor in 1976 een bescheiden bedrag was

voorzien, bleek in de praktijk van een druk bestuursjaar onvoldoende: het werden er drie — en de betreffende kosten stegen navenant. Een begrotingspost, tweemaal zo hoog als die in 1976, wijst op verwachtingen, die hopelijk meer in overeenstemming met de realiteit zullen zijn.

Een nieuwe commissie Maatschappijleer werd in 1976 in het leven geroepen. Het Nederlands Historisch Genootschap nodigde het bestuur van de V.G.N. uit om twee leden van de vereniging te benoemen in de door het N.H.G. in te stellen onderwijscommissie. Aan deze uitnodiging is gevolg gegeven. Deze beide nieuwe commissies hebben tot het opstellen van twee nieuwe begrotingsposten geleid.

Van de opbrengsten van het Brugklasrapport en van het Onderbouwrapport — zie onder Baten — wordt volgens afspraak 75% afgedragen aan de Vereniging Samenwerkende Landelijke Pedagogische Centra. Deze vereniging droeg ook 75% van de kosten van deze rapporten. Voor het Onderbouwrapport was, volgens in 1972 gemaakte afspraken, sindsdien f. 4000,— gereserveerd. In 1976 blijkt deze reservering geheel onvoldoende; ten eerste zijn de voorbereidingen langduriger en derhalve duurder geweest dan voorzien, ten tweede eiste ook hier de algemene prijsstijging zijn tol. In 1976 blijken de kosten voor de V.G.N. rond f. 10.000,— te liggen. Dit grote bedrag heeft mede geleid tot het nadelig saldo van 1976. De verkoop van losse nummers zal in 1977 voor enig soelaas zorgen.

Eind 1975 constateerde de toenmalige penningmeester met genoegen, dat de verenigingsfinanciën gezond genoemd konden worden. De huidige penningmeester moest in september vaststellen, dat aan het eind van 1976 van een batig saldo nauwelijks sprake zou zijn. Beide constateringën waren te optimistisch; het boekjaar 1976 sluit met een nadelig saldo van ruim f. 7000,— d.w.z. dat dit bedrag op het kapitaal van de vereniging, dat de laatste jaren traag maar gestaag groeide, werd ingeteerd. Op zichzelf is dit geen ramp; het verenigingskapitaal dient als buffer voor het opvangen van financiële tegenslagen. Maar verdere slijtage van deze weerstand zou zeer zorgelijk zijn. Reserveringen voor speciale uitgaven konden voor 1977 niet worden gemaakt. Een voor een slagvaardig beleid wenselijke post: onvoorziene uitgaven, kon in deze begroting niet worden opgenomen.

De nu voorgestelde begroting voor 1977 is sluitend; zowel aan de inkomsten-, als aan de uitgavenkant is met forse verhogingen rekening gehouden. Maar financiële tegenslagen zoals scherpe prijsstijgingen of het uitblijven van subsidie, kan de V.G.N. niet opvangen. Het bestuur staat in de komende jaren voor de keus: of de uitgaven worden verkleind of de inkomsten worden vergroot. Het eerste betekent aanvaarding van de verschraving van de allure van Kleio en van het élan van het beleid. Het tweede de bereidheid van de leden om hun vereniging financieel sterk te houden. In wezen acht het bestuur de keuze niet moeilijk: het meent op deze bereidheid een beroep te kunnen doen.

Het bestuur doet derhalve aan de algemene ledenvergadering de volgende voorstellen:

- 1e. De vergadering machtigt het bestuur om, indien en voorzover dit noodzakelijk is, met ingang van 1 januari 1978 de contributies te verhogen met maximaal:
 - f 12,— voor hen die thans f. 60,— betalen.
 - f 8,— voor hen die thans f. 40,— betalen.
 - f 7,— voor hen die thans f. 35,— betalen.
 - f 6,— voor hen die thans f. 30,— betalen.
- 2e. De vergadering machtigt het bestuur om algemene landelijke prijsstijgingen met ingang van 1 januari 1979 door te berekenen in de contributies.
Het bestuur vraagt deze laatste machtiging ten einde niet telkenjare genoodzaakt te zijn, de algemene ledenvergadering met voorstellen betreffende de financiën, van wezenlijker beleidszaken af te houden.

J.L. Frieling, penningmeester.

COMMISSIE-VERSLAGEN

Verslag van de Kleio-redactie 1976

Werkzaamheden:

De 17e jaargang van Kleio omvat meer dan 1000 pagina's. Uiteraard is dit niet het werk van de redactie alleen.

Een groot aandeel heeft de C.E.G.E.S. geleverd. Hoe men ook over een schriftelijk eind-examen geschiedenis en het werk van de C.E.G.E.S. mag denken, publikatie van haar werkzaamheden kan voor menig docent stimulerend werken.

Naast de C.E.G.E.S. was het de Commissie Onderbouw die het resultaat van jaren hard werken in deze jaargang publiceerde. Moge iedere docent er zijn voordeel mee doen.

Een bijzondere plaats in deze jaargang neemt het Van der Meulen nummer in; een liber amicorum, hem aangeboden bij het bereiken van de vijf en zestigjarige leeftijd.

Tenslotte mag ik wijzen op het thema-nummer Overzeese Geschiedenis, verzorgd door dr. P.C. Emmer, secretaris van de Werkgroep voor de Geschiedenis van de Europese Expansie en lid van de Kleio-redactie.

Samenstelling:

Helaas gaat dr. Emmer de redactie verlaten. Zijn drukke werkzaamheden nopen hem daartoe.

Ook de heer C.M.H. Bosch zal in 1977 om persoonlijke redenen zijn Kleio-werkzaamheden beëindigen. De redactie is hem dankbaar voor het vele werk dat hij gedurende vele jaren voor Kleio verzet heeft. Als nieuwe penningmeester is J.L. Frieling tot de redactie getreden. Drs. C.P.W.F. Herzberg bleef deel uit maken van de redactie met als speciale taak het verzorgen van de advertenties.

Verder zijn er geen wijzigingen geweest.

Nieuwe jaargang:

Voor 1977 zijn er weer enkele thema-nummers gepland.

Wat betreft de vakwetenschap: over de Praagse Lente, het imperialisme, Trotzky, Indonesië en, naar wij hopen, een nummer gewijd aan de 18e eeuw.

De ontwikkelingen in het basisschool-onderwijs en op de pedagogische academies zullen belicht worden in een nummer verzorgd door de Commissie Pedak.

Ten overvloede zij hier nog opgemerkt dat Commissies van de V.G.N. de mogelijkheid hebben in Kleio te publiceren.

De Kleio-redactie

Programmacommissie her- en bijscholing eerstegraads docenten geschiedenis en staatsinrichting

Vóórdat bovengenoemde commissie per 1 september 1976 een commissie van de VGN werd heeft zij zich — in contact met de afdeling HBD van het ministerie van onderwijs en wetenschappen — vooral met de volgende punten bezig gehouden:

- overleg in vrij brede kring om vervanging te ontwerpen voor de activiteiten die de commissie PAV en de Pedagogische Centra ten behoeve van het geschiedenisonder-

derwijs ontwikkelden en die zij in de toekomst zouden moeten staken c.q. beperken.

- nadat besloten was allereerst de didactische bijscholing het eerst ter hand te nemen: het doen vervaardigen van lesmateriaal ten behoeve van een didactische cursus. Dit materiaal is — herzien en uitgebreid — in gedrukte vorm verschenen onder de titel: *Geschiedenis op school in theorie en praktijk*, Groningen 1976.
- het organiseren van genoemde cursus vakdidactiek te Utrecht voor 24 docenten, uit wier midden gespreksleiders zouden voortkomen die gedurende het schooljaar 1976 - 1977 een vakdidactische cursus in zoveel mogelijk VGN-kringen onder hun hoede zouden nemen.

Deze laatste cursus is in september j.l. onder auspiciën van de VGN in 14 VGN-kringen voor ± 300 collega's van start gegaan.

De programmacommissie occupeert zich intussen met het doen bewerken door specialisten van een achttal themata in de vorm van lespakketten op het terrein van geschiedenis en staatsinrichting. Voor het schooljaar 1977-1978 zullen de VGN-kringen hieruit twee onderwerpen kunnen kiezen, die telkens op drie avonden aan de orde worden gesteld en didactisch verwerkt.

P.A.M. Geurts
secretaris commissie her- en bijscholing
eerstegraads docenten geschiedenis en staatsinrichting.

Jaarverslag van de Onderwijs-Advies-Commissie

De samenstelling van de Onderwijs-Advies-Commissie is in het jaar 1976 niet veranderd. Ook dit jaar oriënteerde de commissie zich in onderwijsland en lette zij met name op de plaats van het vak geschiedenis en staatsinrichting en op de positie van de leraren in dit vak. De leden kwamen vijf keer in vergadering bijeen. De onderwerpen die het meest de aandacht vroegen waren de Contourennota en de problematiek rondom de harmonisatie van de brugklas.

De Contourennota en de Structuurnota zijn uitvoerig door de O.A.C. besproken, hetgeen uitmondde in een advies aan het bestuur van de V.G.N. Het commentaar op de Contourennota is grotendeels door het bestuur overgenomen en als officiële reactie van de V.G.N. aan de minister gestuurd.

De harmonisatie-problemen in de brugklas zijn door de staatssecretaris voor advies verwezen naar de Commissie-Scheen, waarin het O.A.C.-lid J.W. Jansen voor de V.G.N. zitting heeft. De O.A.C. adviseerde het A.B. over zijn instructie; door mondelinge rapportage kon het A.B. de ontwikkelingen volgen.

De bespreking van de nota staatsinrichting van de C.M.L.G.S. in de afdelingen werd voorbereid door een bestuurscommissie met daarin ons lid E.A.J. Oudenhoven.

Vakkenintegratie had enkele keren de aandacht van de O.A.C. In het begin van het jaar heeft de commissie zich gebogen over lesmateriaal dat gebruikt wordt bij het experiment voor geïntegreerd onderwijs in Franeker. In verband daarmee werd het bestuur opmerkzaam gemaakt op opvallende ontwikkelingen, m.n. inzake bevoegdheidseisen. Later in het jaar hebben de leden op verzoek van het bestuur publikaties verzameld over de integratie-problematiek.

Ook naar aanleiding van aktualiteiten heeft de commissie gevraagd en ongevraagd het bestuur van advies gediend, bijvoorbeeld ten aanzien van departementale acties inzake het ongedeeld v.w.o., de knelpuntennota van staatssecretaris De Jong over het geldende eind-

examen-reglement, 'geschiedenis als vluchtvak' in het hoogste leerjaar van h.a.v.o. en v.w.o. en de weergave van het interview met de voorzitter van de V.G.N. in Elseviers Magazine van 9 oktober 1976.

Daarnaast werd de commissie voortdurend door haar voorzitter M.J. van Velzen geïnformeerd over zaken waarmee het bestuur zich bezighield, zoals de Raad van Vakgroepen, Maatschappijleer, CEGES-problematiek enzovoorts. Gedachten van de leden werden waar nodig in het A.B. ter sprake gebracht.

Tenslotte spreekt de commissie er haar voldoening over uit dat de staatssecretaris op verzoek van het V.G.N.-bestuur, daartoe door de O.A.C. geadviseerd, de omschrijving 'de laatste vijftig jaar' in het eindexamenreglement nader heeft bepaald op 'vanaf het jaar 1917'.

C.W. Korevaar, secretaris

Jaarverslag van de Didaktiekcommissie 1976

motto: Al die mij ziet en niet mag lijden
die draait zich om en laat mij rijden.

Samenstelling:

In 1976 heeft de penningmeester Han Vrieling de didaktiekcommissie om gezondheidsredenen moeten verlaten. De opgevallen plaats is door een interne taakverschuiving vervuld. Piet Doves zal het komend jaar het penningmeesterschap op zich nemen.

Traditionele activiteiten:

- a. *Conferenties:* Hoewel op de conferenties een "taai" onderwerp aan de orde was gesteld, nl. stofkeuze, was de belangstelling groot en waren de deelnemers enthousiast over het geboden programma. Het gesprek met de schoolboekschrijvers was zeker een groot succes en de lezing van Prof. J. Rohlfes was bijzonder inspirerend.
- b. *Seminarium.* Het seminarium trok, ondanks de remmende werking van de (te) late verschijning van Kleio, waardoor de publikatie haar effect verloor, nog zoveel belangstelling dat het gewoon door kon gaan. Het seminarium voldoet nog steeds erg goed. Wel blijkt dat de didaktische vorming beter wordt en dit maakt het de did.cie in zoverre moeilijk dat er voor een aantal beter opgeleide collega's misschien een ander programma moet komen, terwijl daarnaast het oude programma voor hen die geen of weinig didaktische scholing hebben, gehandhaafd moet worden.

Overige activiteiten:

Het afgelopen jaar zijn er in Kleio veel aankondigingen en recensies verschenen op initiatief van leden van de did.cie. Hierdoor heeft naar te verwachten is veel didaktisch materiaal meer collega's kunnen bereiken. Vandaar dat wij hopen dit in de toekomst verder uit te breiden.

Diverse leden van de did.cie hebben zich bezig gehouden met speciale activiteiten. Zo werd er mee gewerkt aan het opstellen van de stellingen en het overzicht over het CEGES-werk voor de extra vergadering in december. Ook werd er meegewerkt aan de discussiepunten over de staatsinrichting (Kleio 8, 1976) en last but not least heeft de cie. getracht door de publikatie van een beschouwing over het CEGES zelf, een bijdrage te leveren tot de discussie over dit punt.

De contacten met de MAVO-cie. zijn als uiterst waardevol ervaren en beïnvloeden en stimuleren het werk van zowel de did.cie en de MAVO-cie. Aan verschillende universiteiten en leraren-opleidingen zijn historisch-didaktische documentatiecentra gesticht. De did.cie

heeft in samenwerking met het Gezelschap van vakdidaktici geschiedenis een initiatief genomen tot het oprichten van dergelijke centra in meerdere plaatsen verspreid over het land. Besprekingen hierover zijn aan de gang.

A.V. media commissie:

De A.V. media-commissie heeft dit jaar een grootgedeelte van de door haar toegezegde stukken c.q. papers in "Geschiedenis op School" gepubliceerd. De nog resterende aanbevelingen zullen in 1977 in Kleio verschijnen.

Toekomst:

De did.cie. hoopt op continuering van conferenties en seminarium. Hiervan uitgaande zijn wij al bezig met de plannen voor 1977. Zo wordt een conferentie over "Van leerstof tot les" voorbereid, een praktisch verlengstuk van die van 1976. Ook aan het seminarium wordt al weer gesleuteld. Aan het veel gehoorde verzoek om te komen tot een vervolg op het seminarium kan voorlopig (nog) niet voldaan worden.

Het vraagstuk van vakkenintegratie wordt voor het geschiedenis-onderwijs steeds urgenter. De cie. is begonnen met een inventarisatie van de experimenten. Zij hoopt aan de discussie rond dit vraagstuk een bijdrage te kunnen leveren.

Doky Verhagen,
secretaresse van de didaktiekcommissie

Jaarverslag van de commissie Postacademiale Vorming 1976

De werkzaamheden van de commissie gingen in 1976 nog normaal door. Ook in dit verenigingsjaar werden de p.a.-colleges gegeven in de afdelingen. Een sprekerslijst werd opgesteld en een collegerooster gemaakt. Organisatorisch liep het allemaal. De belangstelling voor de colleges liet te wensen over. Het is niet onmogelijk dat dit mede veroorzaakt werd door de hoge verwachtingen die de leden hebben kunnen koesteren van de nieuwe 1e graads bijscholingscursus die in september 1976 van start ging. De toekomst van de P.A.-colleges werd met de dag korter.

P.A. Conferentie:

Eind februari werd de normale P.A.-conferentie gehouden. Als conferentie thema diende dit maal "het subcontinent India". Achtergronden van hedendaagse problemen in dit voor een buitenstaander nogal onoverzichtelijk gebied werden door een 4 tal sprekers voortreffelijk belicht. Aan conferentie deelnemers werd zo een krachtige impuls gegeven in de behandeling van de laatste 50 jaar niet westerse variatie te geven.

Conferentie, Amerika 200 jaar:

Deze conferentie werd georganiseerd in samenwerking met de ambassade der V.S. te Den Haag. Sprekers uit de V.S. en uit Nederland lieten hun licht schijnen op bepaalde aspecten uit die 200 jarige geschiedenis. Deelnemers aan deze conferentie keerden vol kennis en beladen met literatuur huiswaarts. De commissie kan al met al op een geslaagd conferentiejaar terugzien.

F. Jonker, 1e secretaris

Jaarverslag commissie Pedagogische Academies (Pedak) over 1976

De in 1975 ingrijpend van samenstelling veranderde commissie heeft in 1976 een goed maandelijks vergaderritme gevonden. In november werd de reeks afgesloten met een ver-

gadering, die de gehele dag omvatte. Er is in een goede onderlinge verstandhouding hard gewerkt aan de realisering van het gestelde doel, nl. het tot stand komen in 1977 van een Kleio-nummer, geheel gewijd aan ontwikkelingen, die de basisschool en de Pedagogische Academie raken. In de commissie-vergaderingen is veel denkwerk verricht over de keuze der onderwerpen ten behoeve van een evenwichtige opbouw van het betreffende Kleio-nummer. Voorts heeft regelmatige uitwisseling van concept-teksten plaatsgevonden. De leden van de commissie hebben het als een uitdaging ervaren om ook zelf als auteur mee te werken, ondanks alle andere activiteiten en de geringe momenten tot bezinning in dit jaar.

Deze arbeid heeft ten doel informatie te verstrekken aan de Pedak-docenten en de onderwijsgeevenden aan de basisschool. Maar ook aan de V.G.N.-leden, die niet werkzaam zijn in deze sectoren van het onderwijs. Tot op het laatste moment zullen er wel onzekerheden blijven bestaan over plaatsing van artikelen, over op tijd gereed komen e.d. Het lijkt daarom niet relevant om in dit bestek concreet in te gaan op de diverse te plaatsen artikelen. Onvoorziene omstandigheden voorbehouden zal in april 1977 het Pedak-nummer verschijnen.

Er is regelmatig contact geweest met de werkgroep Geschiedenis van de Coördinatie Commissie Opleiding Kleuterleidsters en Onderwijzers van de Vereniging de Landelijke Pedagogische Centra. Deze werkgroep houdt een conferentie voor de docenten geschiedenis der Pedagogische Akademies op 17 en 18 maart 1977. Zie in dit verband de aankondiging in Kleio, nr. 10, 1976, pag. 1024. De werkgroep stelt assistentie onzerzijds tijdens de conferentie-dagen op prijs, hetgeen wij hebben toegezegd. Dit betreft o.m. leiding der groepsdiskussies, maken van notulen, verslaggeving in Kleio. Hopelijk zullen zowel het Pedak-nummer als de conferentie aan de verwachtingen beantwoorden.

Commissie Pedagogische Academies

Jaarverslag Mavo-commissie over 1976

Samenstelling.

In het afgelopen jaar verliet de heer Koopman de commissie, wegens het aanvaarden van een betrekking op Curaçao.

De contacten met het Lbo zullen worden verstevigd. De commissie zal worden uitgebreid met enkele Lbo-leden.

Het voorzitterschap werd aanvankelijk door de heer Doves waargenomen. Na enkele vergaderingen nam de heer Henkes deze taak op zich. Hij zit tevens namens onze commissie in het AB.

Er werden oproepen geplaatst in de onderwijsbladen, teneinde aanvulling voor onze commissie uit Lbo-kringen te zoeken.

Werkzaamheden

De commissie kwam in 1976 acht maal bijeen.

Daar onze activiteiten zich ook zijn gaan richten op het Lbo wordt overwogen de naam

'mavo-commissie' te wijzigen in 'mavo-lbo-commissie', òf een andere oplossing te zoeken in de vorm van een zelfstandige lbo-commissie.

Wij bestudeerden de gegevens over het mavo-project en het mastery-learning projekt. Hiertoe werden de heren R. Bolsius en P. Gieles van het K.P.C. uitgenodigd om ons over deze projekten te informeren.

De experimenten rond het c.s.e. werden tijdens de vergaderingen kritisch besproken. Tot onze spijt zijn wij nog niet gekomen tot een inventarisatie van de meningen van de mavo-leraren in den lande t.a.v. deze experimenten.

Contacten werden gelegd met Zuidlimburgse en Zaanse collega's over de door hen te organiseren besprekingen, gewijd aan specifieke mavoproblemen t.a.v. het vak geschiedenis. Een begin met een inventarisatie van het geschiedenisonderwijs aan het lbo werd gemaakt door de heer Zwarteveen.

't Komende jaar.

Wij hadden gedacht onze activiteiten 't komende jaar te richten op:

- het voortzetten van het contact met het lbo, o.a. in de vorm van een enquête.
- het organiseren van een landelijke mavo/lbo-dag.
- regionale bijeenkomsten.
- het nauwlettend volgen van de verdere ontwikkelingen binnen het mavo-project en dienaangaande contacten tussen de vakproductiegroepen van het mavoprojekt en de mavocommissie te leggen.
- gepoogd wordt om te komen tot een evaluatie-rapport van de eindexamenexperimenten 1976/77 mavo 3 en 4.

Daar wij ons ervan bewust zijn, dat al het werk veel tijd en inspanning vereist, hoopt de commissie op uitbreiding, teneinde haar plannen te kunnen verwezenlijken.

Chr.B. Berenschot,
secretaris

Verslag van de extra algemene ledenvergadering der Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland, gehouden op 11 december 1976 in de Hendrik van der Vliet Schoolgemeenschap te Utrecht.

J. Erdtsieck. Spreekt woord van welkom als rector van de Hendrik van der Vliet Schoolgemeenschap. Bezichtiging der school is in pauzes mogelijk, doch dient geen sporen na te laten. Spreekt de hoop uit, dat het een goede dag mag worden.

Voorzitter Van Dijk. Spreekt namens het A.B. der V.G.N. een welkomstwoord uit. Eerst komt het punt contributieverhoging aan de orde.

Penningmeester Frieling licht de verhoging toe. Nederland kampt met een algemene prijsverhoging, de vereniging ook. Een vereniging met élan heeft nu eenmaal een goede financiële basis nodig. Uitbreiding van taken, b.v. de nieuwe cie. maatschappijleer, contacten met het Nederlands Historisch Genootschap (N.H.G.) kwamen de laatste tijd tot stand. Ook deze activiteiten kosten geld.

De contributievoorstellen worden bij acclamatie aangenomen.

Algemene ledenvergadering

Voorstel tot wijziging datum 2 april naar 26 maart 1977 i.v.m. de Paasvakantie, voorzover vergaderruimte aanwezig. Vergadering gaat met een eventueel verschuiven van de datum accoord. Van Dijk houdt een korte inleiding over de vandaag te bespreken problematiek (zie bijlage I).

Toelichting commissie ad hoc "Eindexamenproblematiek"

C.C.A. van der Wilde: Op de jaarvergadering van 3 april 1976 werd besloten tot een extra algemene vergadering, nog dit jaar te houden, over de eindexamenproblematiek. Ter voorbereiding werd een cie. ad hoc ingesteld bestaande uit één lid van de WEG-groep, één van de didaktiekcie. der V.G.N., één collega van de MAVO en een gewone leraar HAVO/V.W.O. De cie. ging aan het werk en bracht een discussiestuk in de afdelingen. Het verslag van de afdelingsvergaderingen ligt hier ter inzage. Eén lid meende door de houding van het bestuur t.o.v. het verslag voor de cie. ad hoc te moeten bedanken, het verslag werd nl. door het bestuur nogal sterk ingekort.

L. Stout, het lid dat bedankte voor de cie. ad hoc.

Stelt dat hij altijd tegen een C.S.E.G.S. geweest is. Is uit de ad hoc cie. gestapt omdat door het A.B. adviezen van de cie., aan de cie. met nieuwe opdracht werden teruggestuurd. Stellingen m.b.t. standpuntbepaling over een c.s.e.g.s. moesten er uit. Dit was in strijd met de opdracht. Zo is het geen open discussie meer over alle facetten van de c.s.e.g.s. problematiek. Alleen de experimenten van de Ceges staan nu ter discussie. Dat kon spreker niet voor zijn rekening nemen.

Discussie ontstaat n.a.v. deze door Stout gesignaleerde beperking. Men wil gaarne van de vergadering een uitspraak m.b.t. het centraal schriftelijk eindexamen. Houdt men zich alleen met de Ceges bezig dan voert men een te passief beleid.

Van Dijk betoogt dat juist de Ceges in het leven geroepen is om na te gaan of het c.s.e.g.s. mogelijk is. Uitspraak voor of tegen c.s.e.g.s. kan dus nu niet aan de orde zijn.

Erdtsieck. Centraal schriftelijk eindexamen staat ter discussie in al zijn aspecten. Wil nu meteen plenaire discussie. Hij doet een ordevoorstel met die strekking. De meningen blijken verdeeld. Ander voorstel komt: groepsdiscussie tot één ronde te beperken. Voorstel Erdtsieck wordt verworpen, de beperking van de groepsdiscussie tot één ronde wordt aangenomen.

J. Brouwer, lid didaktiekcie. krijgt het woord (zie bijlage II).

Drs. M.W. Hartog spreekt vervolgens ook namens de WEG-groep (zie bijlage III).

Na groepsdiscussie over de bijgevoegde stellingen volgde plenaire discussie.

Lemmen. Kring Geleen. Bekent zich een redelijk tegenstander van dit centraal schriftelijk eindexamen te zijn. Veel gehoorde opmerking van collega's is: we komen er toch niet onder (c.s.e.g.s.) uit. In het schoolonderzoek nu kunnen we zoveel meer aan geschiedenis doen, straks hebben we met een c.s.e.g.s. slechts twee onderwerpen. Wil een alternatief aanbieden, bij uitvoering waarvan wel weer de nodige problemen zullen rijzen.

Als alternatief zou de staatsinrichting kunnen fungeren als stof voor c.s.e. Dus weg met de huidige onderwerpen en thema's: tijd en geldverspilling. De keuze van de onderwerpen zal na pakweg 5 jaar heel wat lastiger blijken. Wat komt er dan uit de bus? Laat het geschiedenis onderwijs aan de scholen in het schoolonderzoek geëxamineerd worden. Ga voor een centraal schriftelijk de staatsinrichting gebruiken.

Van Nispen tot Pannerden is van mening dat het c.s.e. in elke vorm in strijd is met de eigen identiteit van het bijzonder onderwijs en wijst het daarom principieel af. Hij meent zich hierin gesterkt door een uitlating van drs. K. de Jong Ozn. op zijn school gedaan. Het bijzonder onderwijs zou van de eigen ruimte praktisch geen gebruik maken.

Van Gispem. Niet principieel tegen centraal schriftelijk examen, wel tegen de praktijk die de Ceges tot op heden voert. Ceges zit wat in eigen problematiek gebakken. Van Gispem zou graag zien dat ook vaardigheden getoetst zouden worden. Als een alternatief zou b.v. multiple choice met daarna motivering van de keuze kunnen dienen.

Nadruk zou men ook kunnen leggen op de essay-vorm. Een moeilijkheid zal dan zeker de normering zijn, maar daar gaat het niet over. Het gaat erom dat men zich landelijk met dezelfde stofomschrijving bezig houdt. Ook zou verschil aan informatie kunnen worden aangebracht. Bij verschillende schooltypen meer of minder informatie verstrekken of informatie laten kopen tijdens het examen; nieuwe enveloppe enzo. Ceges heeft een opdracht die zeker ruim genoeg is om dit in te bouwen.

Groenhuis. Voor of tegen c.s.e. moet voorafgegaan worden aan de vraag of we voor of tegen externe controle zijn. De vraag rijst dan in welke vorm? We zijn historici. Het voor of tegen een c.s.e. is hier niet aan de orde. In 1927 werd het schriftelijk examen geschiedenis afgeschaft. Het vak ging sindsdien achter uit in uren en aanzien. Nu is Ceges bezig, we kunnen daar niet omheen. Zijn we tegen een c.s.e. omdat het onze vrijheid beperkt? Die angst is ongegrond, we zijn er zelf bij. We hebben een eigen inbreng via het s.o. en zijn zelf bij de beoordeling betrokken. Gaat men voort op de weg steeds beperkte onderwerpjes aan te kondigen, dan gaat in de behandeling daarvan relatief teveel tijd zitten. Een veel breder scala van onderwerpen zou in het c.s. betrokken moeten worden. Druk vanuit V.G.N. op Ceges het onderzoek te verruimen is noodzakelijk, we kunnen echter niet om de historische ontwikkeling heen.

Hartog. Meent dat tot nu toe ongerichte stemverklaringen elkaar opvolgen. Wat is de structuur van deze middag?

Erdtsieck. Meent ook dat we nu tot een uitspraak moeten komen. De vraag is, zien wij de noodzaak in dat er een externe controle op ons vak komt? De validiteit van ons vak is aangetast. De kwaliteit is door externe controle beter te waarborgen.

Wat Ceges tot nu toe gedaan heeft, is te beperkt. De zaak moet vernieuwd worden. Onderzoek naar de mogelijkheden van een centrale schriftelijke toetsing is best, maar er moet ook naar mogelijkheden gezocht worden voor externe controle via gecommitteerden. Zeg niet nee op een ontwikkeling die je zelf niet in de hand hebt. Zeg wat er nu gebeurd is, heeft ons nog lang niet kunnen overtuigen.

De Jonge. Wil ook meer structuur in de vergadering.

Erdtsieck. We moeten richtlijnen gaan geven aan Ceges. Laat ons vanmiddag over de principiële dingen beslissen met stemming.

Van Dijk. Komt met een bestuursverklaring die behelst dat een of andere vorm van externe controle bij het examen geschiedenis en staatsinrichting aan scholen van voortgezet onderwijs gewenst is en tevens dat Ceges haar experimenten dient te verruimen.

Van Gispem legt dan de vergadering een motie voor (zie bijlage IV). Na een korte, verhitte, doch weinig gestructureerde discussie wordt de motie zonder stemming aangenomen.

Gerbscheid komt vervolgens met een motie waarin betreurd wordt dat Ceges gemeend heeft de vergadering niet te kunnen bijwonen (zie bijlage IV). Ook deze motie wordt zonder stemming, bij acclamatie aangenomen.

Na deze vindt de vergadering haar einde.

J. Bouwsma

Bijlage I

Inleiding door de voorzitter der V.G.N. K. van Dijk.

Sinds jaren houdt de problematiek rond een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis ons bezig. Toen het steeds duidelijker werd, dat met de invoering van de mammoet-wet er ook grote veranderingen in de manier van examineren zou komen is het V.G.N. bestuur actief geworden. Een enquête onder de geschiedenisleraren wees in 1964 uit dat er weinig animo voor een cse-gs was. Allerwege werd erop aangedrongen de oude regeling met rijksgecommitteerden te handhaven. Wel wilde men de examentijd van 20 naar 30 minuten brengen. De Algemene Ledenvergadering, april 1969, was gewijd aan de examenproblematiek. Daar werd de volgende motie aangenomen (zie Kleio 6/7 1969, blz. 252):

De ledenvergadering van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.), op 14 april 1969 te Utrecht bijeen, gehoord de besprekingen over de eindexamens is van oordeel:

dat invoering van schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting aan instellingen voor V.W.O., Havo en Mavo thans onaanvaardbaar is, dat de invoering van een schriftelijk examen afhankelijk gesteld dient te worden van een langdurige experimentele fase aan geselecteerde scholen, dat veranderingen in de examens afhankelijk dienen te zijn van grondige research en het resultaat van bovengenoemde experimenten;

dringt aan op een zo spoedig en volledig mogelijk overleg met het ministerie om dit standpunt opnieuw uiteen te zetten;

en geeft het bestuur opdracht de invoering van een schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting met alle ten dienste staande middelen te bestrijden.

Het toenmalige V.G.N. bestuur wist met grote moeite staatssecretaris mr. J.H. Grosheide voor de instelling van een experimenteercommissie te winnen.

In 1971 werd de Ceges in het leven geroepen. Sinds die tijd is er veel geëxperimenteerd en over deze experimenten gediscussieerd. Voortdurend heeft de V.G.N. deze zaken aan de orde gesteld. In 1973 op de Verenigingsraad; in 1974 werd er een commissie ad hoc gevormd; eind 1974 begin 1975 werden de afdelingen geraadpleegd.

De instelling van Ceges legt ook beperkingen op, enerzijds aan de overheid, anderzijds aan de V.G.N. Beide kunnen zich, tot na het eindadvies van Ceges, niet uitspreken vóór of tegen een cse-gs.

Het zou van slecht bestuursbeleid getuigen van de regering, die in de oprichting van Ceges bewilligde en van de V.G.N., die om de commissie vroeg, om tijdens de onderzoeksperiode uitspraken te doen over voor of tegen een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis.

Dat wij na jaren experimenteren door Ceges, vanwege hetgeen ik zo juist formuleerde, nog steeds geen standpunt in kunnen nemen t.o.v. het cse-gs en slechts over de experimenten tot nu toe kunnen spreken, is ook voor het bestuur een probleem. Het kan nu eenmaal niet nu de Ceges experimenteert.

Slechts op grond van het eindadvies kan en zal een standpunt door de V.G.N. verwoord worden. Het laatste wil niet zeggen, dat het oordeel van het bestuur en de vereniging dan in het verlengde van het

Cegesadvies moet liggen. Het is niet ondenkbaar, dat wij tegen het advies van Ceges krachtig stelling zullen nemen.

Bij de instelling van Ceges heeft het V.G.N. bestuur bedongen, dat deze commissie zoveel mogelijk voeling met de achterban houdt. Zeer uitvoerig heeft Ceges verslag gedaan van haar werk: brieven aan haar gericht werden gepubliceerd en zondig van commentaar voorzien. Het bestuur begrijpt dat er desondanks behoefte kan zijn aan een anderssoortige informatie. Vandaar deze extra Algemene Ledenvergadering.

In het kader van deze vergadering hadden wij een vertegenwoordiger van Ceges het woord willen geven, ervan uitgaande dat indertijd de discussie met de achterban zo nadrukkelijk is bedongen.

Daarom achten wij het onjuist dat de Cegesleden menen, mede uit hoofde van hun onafhankelijkheid t.o.v. V.G.N. en overheid, niemand uit de commissie te mogen afvaardigen om hier officieel het woord te voeren en om aan de beraadslagingen deel te nemen. Ondanks deze teleurstelling hoop ik toch dat het een vruchtbare vergadering mag worden.

Bijlage II

Rede uitgesproken op extra algemene ledenvergadering VGN, 11/12/76.

Als lid van de Didactiekcommissie van de VGN kan ik U zeggen, dat deze commissie in principe niet onwelwillend staat t.o.v. een externe toetsing door middel van een c.s.e. voor geschiedenis en staatsinrichting. U hebt dit standpunt kunnen lezen in *Kleio* (17e jaargang, nr. 6/7, 1976, p.590-600). Toch wil ik graag voldoen aan het verzoek van het bestuur nader in te gaan op een aantal punten betreffende de werkzaamheden van de CEGES.

Wanneer we de experimenten van de CEGES (van 1973, 1974 en 1976) overzien, analyseren en beoordelen, dan kom ik tot het volgende thema:

"Variatie in plaats van eenzijdigheid".

Daarmee wil ik zeggen, dat in de experimenten eenzijdigheid te constateren valt en dat het volgens mij niet alleen gewenst, maar dringend noodzakelijk is te komen tot variatie in de experimenten.

Ik wil dit graag met enige voorbeelden toelichten:

a. doelstellingen.

Hoewel de CEGES de doelstellingen van een onderwerp niet expliciet vermeldt, toetst de commissie een zeer beperkt aantal kennisdoelstellingen en weinig of geen hogere cognitieve vaardigheden als begrip, toepassing, analyse, synthese en evaluatie. Wie toetsen maakt, moet doelstellingen analyseren en wie de toetsen evalueert dient zijn doelstellingen te expliciteren. Men toetst namelijk of de gewenste doelstellingen bereikt zijn. Om dit te kunnen doen behoort de CEGES haar doelstellingen per onderwerp expliciet in de omschrijving aan te geven.

Bij deze doelstellingen behoort gestreefd te worden naar variatie.

Overeenstemming over de doelstellingen van een bepaald examenonderwerp kan tot discussie leiden over de doelstellingen van het vak geschiedenis in het algemeen en over de doelstellingen voor geschiedenis voor een bepaald schooltype in het bijzonder. Daarbij is het wel noodzakelijk een aantal vraagstellingen nader te onderzoeken:

is het gewenst een gevarieerd aantal doelstellingen extern te toetsen?

is het mogelijk deze doelstellingen extern te toetsen?

is het gewenst en mogelijk deze doelstellingen te toetsen door middel van een c.s.e.?

op welke wijze (n) zou dat kunnen geschieden?

welke consequenties heeft dat voor de normering?

b. de diverse schooltypen.

Ten aanzien van de diverse schooltypen valt eveneens eenzijdigheid te constateren. De verschillen tussen de schooltypen worden in het werk van de CEGES hoofdzakelijk kwantitatief aangegeven en/of door een andere vraagstelling.

Of de vragen vakspecifiek zijn voor een bepaald schooltype is niet onderzocht.

Evenmin is onderzocht welke verschillen er tussen de verschillende schooltypen bestaan c.q. zouden moeten bestaan.

Nagegaan zal moeten worden of het gewenst is op een lager schooltype lagere cognitieve doelen te

toetsen en of op elk schooltype zo veel mogelijk doelstellingen te toetsen zijn. M.i. is het laatste gewenst en mogelijk. Het verschil tussen de schooltypen moet namelijk niet gezocht worden in de doelstellingen, maar in de keuze en moeilijkheidsgraad van de leerstof, de didactische werkvormen en de te gebruiken hulpmiddelen als teksten, beelden en cartoons.

c. *Leerstofkeuze*

Ten aanzien van dit onderwerp is eenzijdigheid te constateren ten aanzien van het tijdvak, waar de examenonderwerpen uit gekozen worden, namelijk de laatste 50 jaar, ten aanzien van de aspecten van geschiedenis: de CEGES toetst hoofdzakelijk politieke geschiedenis, Europese geschiedenis en/of vanuit Europees standpunt bekeken onderwerpen en ten aanzien van processen en structuren: de CEGES besteedt voornamelijk aandacht aan onderdelen van processen.

Het lijkt mij gewenst examenonderwerpen te kiezen uit "de hele geschiedenis", ook aandacht te besteden aan de sociaal-economische en culturele aspecten van de geschiedenis en de structuren niet te verwaarlozen.

In de omschrijving behoort dan behalve de vermelding van de doelstellingen en de verschillen tussen de schooltypen eveneens differentiatie aangebracht te worden in de stofomschrijving. Voor de mavo dient deze uitgebreider te zijn dan voor het havo/vwo.

d. *de onderwijs- en leermiddelen.*

Is de CEGES vastgelopen in de eenzijdigheid van teksten en cartoons? Ook hier is variatie gewenst, bijvoorbeeld door middel van differentiatie in de vraagstelling. De middelen dienen gekozen te worden met het oog op de geformuleerde doelstellingen en het schooltype waarvoor ze gehanteerd worden.

e. *de toetsing.*

Ten aanzien van de vorm is ook hier eenzijdigheid te constateren. Gaat het alleen om de keuze tussen open en meerkeuzevragen? Ik denk, dat de vraagstelling moet zijn: welke vragen zijn objectief en toetstechnisch juist?

Ook in de vraagstelling dient gezocht te worden naar en geëxperimenteerd te worden met allerlei soorten vragen.

De inhoud van de vragen dient doelgericht en vakspecifiek te zijn.

Meer duidelijkheid is gewenst met betrekking tot de normering: hogere kwaliteit (hogere doelstellingen) vraagt een hogere score.

De indruk wordt gewekt dat de CEGES reeds een keuze heeft gemaakt en dat men daar verder mee experimenteert.

Tenslotte, maar nu begeef ik me op de weg van de WEG, vraag ik me af, of we niet bezig zijn te experimenteren met een eenzijdige vorm van schoolafsluiting: het c.s.e. Ik ga niet in op de volgens mij niet werkelijke problemen als zou het werk van de CEGES de vrijheid (van onderwijs, van de docent en van de leerling) beperken en te veel tijd "roven". Wel wil ik even stilstaan bij de verhouding c.s.e. — schoolonderzoek. Het is onjuist als de docent zich hoofdzakelijk concentreert op het c.s.e. en daardoor de inhoud van het schoolonderzoek kwalitatief laat dalen. Procestoetsen en formatieve evaluatie blijven noodzakelijk. Het schoolonderzoek mag niet gaan dienen als compensatie voor het c.s.e. Als we het schoolonderzoek devalueren geven we ons zelf een brevet van onvermogen. Ik ben het met de WEG eens als ze stelt, dat er veel aandacht besteed behoort te worden aan het schoolonderzoek en aan de verhouding c.s.e. — schoolonderzoek.

Alternatieve mogelijkheden lijken mij in theorie mooie ideeën. In de praktijk moet ik er de waarde en de zin nog van zien. Heeft de inspectie tijd en deskundigheid voor het beoordelen van allerlei vragen en als de inspectie deze vragen niet goed vindt, wat dan? Het systeem van gecommiteerden brengt veel desorganisatie mee in de school en ook hier komen problemen om de hoek kijken als deskundigheid, beschikbare tijd en financiën. Ook voor het systeem van een vragenpot is veel tijd, kennis, kunde vereist.

Ik wens u veel inventiviteit en sterkte bij uw besprekingen.

Drs. J. Brouwer
Lid didactiekcommissie

Bijlage III

Dames en Heren,

Enkele maanden geleden hadden de eerste jaars historici van de Universiteit van Amsterdam tijdens een kennismakingsweekend een dagdeel uitgetrokken voor een forum, dat gewijd was aan het voor en tegen van een centraal schriftelijk eindexamen (CSE). Op een gegeven moment maakte een lid van de CEGES, dat in het forum zat, de heer Janssen Perio de opmerking: 'Indien geschiedenis niet in een CSE zal voorkomen, dan loopt het vak het gevaar zichzelf uit de markt te prijzen.' Daarop zei een eerste jaars: 'Dat zegt nog niets van de geschiktheid van een CSE voor het vak geschiedenis'.

Dit incident is typerend voor de structuur van het debat tussen voorstanders en tegenstanders van een CSE: secundaire, oneigenlijke gelegenheidsargumenten én primaire, principiële, fundamentele argumenten wisselen elkaar af. Ik wil eerst ingaan op enkele gelegenheidsargumenten van de voorstanders van een CSE.

Een van die argumenten is, dat een CSE broodnodig is, omdat in het schoolonderzoek (SO) tot nu toe ernstige malversaties voorkomen. Populair gezegd: 'Er wordt gerotzooid'. Het is van belang dit argument hier naar voren te brengen. Het wordt immers nooit publiekelijk en hardop gezegd. Men hoort het slechts in informele discussies. Het speelt echter onderhuids wel een grote rol in de publieke discussies. Ik wil er voorlopig dit over zeggen. In de eerste plaats is het natte vingerwerk. Tot nu toe heeft nog geen serieus, integraal onderzoek naar het SO-geschiedenis plaats gevonden. In de tweede plaats is het een beledigende opmerking voor alle geschiedenisleraren in Nederland.

Een ander argument, dat in het verlengde ligt van het vorige, is het volgende: een CSE-geschiedenis zou het aanzien, het image, de status van het vak verbeteren. Het is een respectabel argument. Ook ik voel me behoren tot de bedreigde soort die geschiedenisleraren heet. Nu wil ik in dit verband niet ingaan op het image van ons vak bij collega's van andere disciplines en ook niet op het fabeltje, dat geschiedenis een vluchtvak is voor de leerlingen. Wel wil ik ingaan op de vaak gehoorde opmerking, dat de minister in het slechts figureren van ons vak in het SO en niet in het CSE redenen zou vinden om geschiedenis minder serieus te nemen: opgaan van geschiedenis in wereldoriëntatie staat dan dreigend voor de deur. Ik ben van mening, dat dit argument pas opgaat als je het omkeert. Juist het figureren van geschiedenis in een CSE bedreigt ons vak. Immers, dan is geschiedenis definitief ingebracht in het technisch-administratieve kader, waarbinnen maatschappijleer, aardrijkskunde en geschiedenis tot één leerstofgebied kunnen worden samengevoegd. Aan elk historisch onderwerp zitten wel sociale, geografische en actuele kanten. Bovendien zijn drie vakken in één CSE goedkoper.

Nu hoor ik al de volgende tegenwerping van de voorstanders van een CSE: juist een CSE geeft geschiedenis gelegenheid tot het zich onderscheiden van andere vakken, tot niveauverhoging; een CSE zal de docenten dwingen tot vernieuwing. Daarmee zijn we op het vlak van de primaire argumenten beland. Hoe respectabel dit argument ook is, de experimenten van de CEGES ondersteunen het argument niet. Ik weet het: de CEGES verzet bergen werk. Het lezen van haar rapporten over de directe en de indirecte analyse van de begripsvaliditeit van de vragen vult grote gedeelten van mijn vacaties. Eerbied. Echter, die eerbied vermag de kritiek niet tot zwijgen te brengen. Laten we eens een greep doen uit de laatste experimenten, de Koude Oorlog en de Indonesische Kwestie.

Allereerst is daar de stofomschrijving van de Koude Oorlog. De begrenzing van het tijdvak is volkomen willekeurig, want die wordt personalistisch opgehangen aan de dood van Roosevelt in 1945 en aan de val van Chroestsjov in 1964. Is dit werkelijk een fundamenteel historische benadering van een zo complex probleem als de Koude Oorlog?

Het is een goed idee van de CEGES om bij de onderwerpen een literatuurlijst te voegen. De commissie moet dan echter wel de juiste literatuur opgeven. Waarom staan op de lijst van de Koude Oorlog geen Kolko, geen Alperowitz, geen Fleming, de meest significante revisionisten? Ook zien we niet vermeld de Teleaccursus van Von der Dunk. Nota bene o.a. op initiatief van de VGN werd deze cursus georganiseerd. In deze cursus nu staat wel de juiste literatuurlijst.

Bij de behandeling van de vragen zal ik me beperken tot het VWO-gedeelte. Bij de vragen n.a.v. de Koude Oorlog komt het conflict zelf wel ter sprake, maar de vraag naar de dieper liggende achtergronden van dit conflict wordt zorgvuldig vermeden. Aan het Russische standpunt wordt nauwelijks

aandacht besteed. Bij de Indonesische Kwestie benadert de vraagstelling het peil van het ridicule. In onderdeel F wordt een manifest afgedrukt, dat het Nationaal Comité Handhaving Rijkseenheid publiceerde aan de vooravond van de Tweede Kamerverkiezingen in 1948. Volgens het manifest zou de uitslag van de verkiezingen beslissend zijn voor het al of niet neerhalen van de vlag in Batavia. De CEGES vraagt dan: 'Over het neerhalen van welke vlag wordt, volgens het comité, op 7 juli 1948 beslist?' Over VWO-niveau gesproken. Is dit manifest werkelijk de essentie van het rechtse protest?

Onder voorbijgaan aan het dubieuze en soms volstrekt overbodige gebruik van cartoons wil nog ik even uw aandacht vragen voor de stofomschrijving van Het Midden-Oosten, één van de onderwerpen van dit cursusjaar. Die is niet veel beter dan die van de Koude Oorlog. Hoewel in de inleiding wordt aangekondigd, dat er zal worden gesproken over het Arabisch nationalisme en het Joods nationalisme, wordt aan het eerste verschijnsel één hele paragraaf gewijd, aan het tweede slechts één enkele, nietszeggende zin.

Maar, dames en heren, bescheidenheid siert ons. Ook in onze repetities komt vaak een minder geslaagde vraag voor. Toch durf ik deze kritiek voor het voetlicht te brengen, omdat de CEGES bij herhaling heeft beweerd dat van haar experimenten een vernieuwende werking zou kunnen uitgaan. Haar vragen komen echter niet boven het niveau van een middelmatige repetitie. Er wordt gevraagd naar kennis van feiten en hoogstens naar aangebracht inzicht. Al het gepraat over Bloom en Rohlfes versluiert niet, dat hier slechts gesproken kan worden van een priktoets. Geen sociaal-economische, geen ideologische, geen cultuur-historische, geen psychologische, geen religieuze achtergronden worden aan de orde gesteld door de CEGES bij de Koude Oorlog en de Indonesische Kwestie. De conflicten worden 'staatengeschiedtlich' benaderd. En juist in de behandeling van die achtergronden komt het vormende aspect van ons vak aan bod.

Maar ik hoor al weer de tegenwerping van de voorstanders van een CSE: die achtergronden kunnen toch in het SO behandeld worden! Hier komt een onthullende spanning aan het licht bij die voorstanders van een CSE, die menen dat in het SO malversaties plaats vinden. Immers, datzelfde SO, waarin gerotzoid zou worden, blijkt opeens wel goed voor de behandeling van de achtergronden. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken, dat het SO gebruikt wordt als een deus ex machina om een CSE door te drukken.

Maar laten we er eens vanuit gaan, dat een CSE werkelijk zou worden ingevoerd. Hoe zou het SO er dan uit gaan zien? Ik ben van mening dat de kans op malversaties dan pas werkelijk aanwezig is, omdat elke leraar zijn leerling in een goede startpositie voor het CSE wil brengen. Ook zal zich het verschijnsel voordoen, dat de docent het SO gaat gebruiken voor het repeteren van de examenstof om de leerling te laten wennen aan de test- en toetsmechanieken, en dat volgens één maatstaf, n.l. die van de commissie die het examen voorbereidt. Dit zal tot gevolg hebben, dat er gebrek aan tijd zal ontstaan voor het vormende aspect van ons vak.

Weliswaar bleek uit de enquête onder deelnemende leraren n.a.v. het tweede gecoördineerde proefwerk, dat gemiddeld 13 uur aan één onderwerp was besteed, maar het is de vraag of bij een officieel CSE dezelfde randvoorwaarden zullen gelden als bij de experimenten. Zullen er dan ook geen bindende normen zijn? Zal dan ook zo'n intensieve begeleiding van de deelnemers plaats vinden? Is er dan ook tijd voor een pijnlijk nauwkeurige en conscientieuze voorbereiding van de vragen en het historisch materiaal?

We zijn nog steeds bezig met de situatie van een SO bij een CSE. Zou bij de voorbereiding van de examenonderwerpen de leraar wel aandacht besteden aan de achtergronden, dan loopt de kandidaat de kans twee teleurstellingen te verwerken te krijgen. Hij zal worden gefrustreerd, omdat hij niets van die achtergronden in de vragen terugvindt. Bovendien is het gevaar niet denkbeeldig, dat hij in zijn eindcijfer zal worden gedupeerd, omdat hij door de kennis van de achtergronden de verkeerde antwoorden geeft: hij weet teveel!

Er zijn echter bezwaren van veel ernstiger aard tegen een CSE in te brengen.

1. Bij een CSE ontstaat een taakverzwaring van leraar en gesjeesde leerling, omdat elk jaar twee nieuwe onderwerpen moeten worden voorbereid.
2. Bij een CSE dreigt een demotivatie bij leraar en leerling te ontstaan, omdat de keuze van de onderwerpen buiten hen om geschiedt.

3. Bij een CSE vindt plaats een beknotting van de vrijheid van inrichting van het geschiedenisonderwijs, omdat het vormende aspect in de knel komt door de preoccupatie met de examenonderwerpen. En in mijn kring — die van het christelijk voortgezet onderwijs — wordt aan de beknotting van vrijheid van inrichting zwaar getild.
4. Bij een CSE dreigt een vertrassing van het geschiedenisonderwijs, omdat van de oppervlakkigheid van de examens een normerende werking zal uitgaan.

Maar, Dames en Heren, laten wij de CEGES niet te hard vallen. Zij kan niet anders dan aansturen op een dergelijk oppervlakkig examen. De commissie heeft geen opdracht tot vernieuwing. Zij moet op grond van louter financiële en administratieve argumenten van het Ministerie van Onderwijs het vak proberen in te passen in toets- en testmechanieken. Vanuit deze startpositie moet de commissie wel zoeken naar een algemeen gemiddelde, kan zij geen controversiële onderwerpen diepgaand aan de orde stellen en moet zij achtergronden laten vallen. De CEGES erkent het zelf. De enige vernieuwing die de CEGES brengt is een CSE. Werkelijke vernieuwing gedijt niet onder de dwang van een CSE, maar in vrijheid.

Over de methodologische achtergronden van de experimenten zou veel op te merken zijn. Ik wil er slechts één ding van zeggen. De opdracht van de CEGES was en is fout. Zou de commissie het antwoord op de vraag naar de wenselijkheid van een CSE hebben moeten zoeken, dan zou zij de ruimte hebben gehad om werkelijke alternatieven aan te bieden. Dat is wat de Werkgroep Eindexamen Geschiedenis (WEG) wil: een taakverruimende opdracht aan de CEGES. En dat is wat de afdelingen van de VGN ook willen, gelet op de discussies van de afgelopen maanden. Het zou van het VGN-bestuur verstandig zijn hierover publiekelijk met het Ministerie van Onderwijs van gedachte te wisselen. Indien de CEGES een nieuwe opdracht krijgt, mag slechts één criterium voorop staan: slechts die schoolafsluiting is goed voor het vak geschiedenis, die recht doet aan de aard van het vak en aan het wezen van de geschiedenis.

Ik wil tot slot twee persoonlijke opmerkingen maken. Ik spreek dus nu voor me zelf en niet voor de WEG. Mijn verzet tegen het CSE is geen protest tegen een miniem onderdeel van het onderwijsbeleid. Het moet in groter verband worden geplaatst. Het verschijnsel 'CSE' is een teken van toenemende de-personificatie van het onderwijs. Verre instanties laten geruisloos toetsen op de hoofden van leraren en leerlingen neerkomen. Mechanisering dreigt. De commercie ziet haar zoveelste kans. Ik geloof niet dat een gedepersonifieerde school overeenkomt met de voorstellingen die wij hebben van een ideale school. Zo'n school is ook niet het ideaal van de minister, die in zijn Contourennota zegt geen technocratisch, maar emancipatorisch onderwijs te willen.

Tot slot dit. Er zijn mensen die zich moedeloos willen neerleggen bij de ontwikkeling naar een CSE. Dat valt volgens hen toch niet tegen te houden. Het zou voor mij een diepe, diepe teleurstelling zijn, indien de VGN vanuit dit motief zou capituleren voor een CSE. Historische ontwikkelingen worden gemaakt door mensen. Juist geschiedenisleraren moeten weten dat er in de geschiedenis kleine groepen zijn geweest die historische ontwikkelingen hebben omgebogen.

Ik dank u.

drs M.W. Hartog

Bijlage IV

Moties

I

De ledenvergadering van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) op 11 december 1976 te Utrecht bijeen, overwegende dat externe controle ook op het eindexamen in het vak geschiedenis en staatsinrichting in het voortgezet onderwijs om meer dan één reden gewenst is; dat de experimenten, zoals opgezet door de Ceges tot nu toe te eenzijdig zijn geweest om voortgang op deze te smalle weg te rechtvaardigen; spreekt uit als haar mening dat ook andere vormen van externe controles, waaronder mondelinge, die-

nen te worden geïnventariseerd en door middel van experimenten onderzocht, en draagt het bestuur op zodanige stappen bij de minister te ondernemen, dat de opdracht aan de Ceges zo wordt gewijzigd c.q. geïnterpreteerd dat tot de meest zinvolle afsluiting van een geschiedenisleergang kan worden besloten.

II

De V.G.N. in extra algemene vergadering te Utrecht bijeen op 11 december 1976, overwegende dat een wijdverbreid gevoel van onbehagen over tot nu toe door de Ceges voorbereide en uitgevoerde experimenten onder de leraren geschiedenis en staatsinrichting aanwezig is, spreekt uit dat zij het betreurt dat Ceges gemeend heeft op deze extra algemene vergadering niet aan de gedachtenwisseling te moeten deelnemen en gaat over tot de orde van de dag.

Bijlage V

Aan: De Staatssecretaris van Onderwijs en
Wetenschappen,
Zijne Excellentie Drs. K. de Jong Ozn.,
Nieuwe Uitleg 1,
Den Haag.

Dokkum, 15 januari 1977.

Mijnheer de staatssecretaris,

Reeds geruime tijd bestaat er binnen de Vereniging van Leraren Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) ongerustheid over de richting, waarin de experimenten centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting, opgezet door de Commissie Eindexamen Geschiedenis en Staatsinrichting (Ceges), lijken te gaan.

Deze ongerustheid bracht het bestuur der V.G.N. ertoe in de loop van 1976 besprekingen rond de gesignaleerde problematiek in de afdelingen te organiseren om op een extra algemene ledenvergadering, gehouden op 11 december 1976, de reacties, uit de afdelingen binnengekomen, nader te bespreken. Ter vergadering werd de volgende motie bij acclamatie aangenomen:

De ledenvergadering van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) op 11 december 1976 te Utrecht bijeen,
overwegende dat externe controle ook op het eindexamen in het vak geschiedenis en staatsinrichting in het voortgezet onderwijs om meer dan één reden gewenst is;
dat de experimenten, zoals opgezet door de Ceges tot nu toe te eenzijdig zijn geweest om voortgang op deze te smalle weg te rechtvaardigen;
spreekt uit als haar mening dat ook andere vormen van externe controles, waaronder mondelinge, dienen te worden geïnventariseerd en door middel van experimenten onderzocht, en draagt het bestuur op zodanige stappen bij de minister te ondernemen, dat de opdracht aan de Ceges zo wordt gewijzigd c.q. geïnterpreteerd, dat tot de meest zinvolle afsluiting van een geschiedenisleergang kan worden besloten.

Het bestuur der V.G.N. zou het zeer op prijs stellen indien op niet al te lange termijn een mogelijkheid gecreëerd kan worden een en ander in een gesprek met U nader toe te lichten.

Met verschuldigde hoogachting namens het bestuur der VGN
J. Bouwsma, 1e secr.

Bijlage VI

Aan: De Commissie Eindexamen
Geschiedenis en Staatsinrichting,
CEGES,
Bloemendaalseweg 190 A
Overveen.

Dokkum, 15 januari 1977.

Mijne Heren,

Op de extra algemene ledenvergadering 11 december j.l. in Utrecht gehouden, werden een motie over de experimenten centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting en een motie van afkeuren over het ontbreken van een afgevaardigde van Ceges ter vergadering bij acclamatie aangenomen. (Zie bijlage)

Ingevolge van eerstgenoemde motie werd een schrijven gericht aan de staatssecretaris van Onderwijs en Wetenschappen Drs. K. de Jong Ozn. (Zie Bijlage)

Eenen ander zou reden kunnen zijn tot een mondelinge gedachtenwisseling tussen u en het bestuur der V.G.N. Daartoe zijn wij ten allen tijde bereid.

In de hoop u met deze informatie van dienst geweest te zijn, teken ik namens het V.G.N.-bestuur met vriendelijke groet,

J. Bouwsma, 1e secr.

J.G. Toebes

DE 31E DUITSE "HISTORIKERTAG" IN MANNHEIM.

(22-26 september 1976)

Elke twee jaar vindt in Duitsland een "Historikertag" plaats, georganiseerd door het "Verband der Historiker Deutschlands" en het "Verband der Geschichtslehrer Deutschlands". Een andere situatie dus dan bij ons, waar het Historisch Genootschap en de V.G.N. weinig met elkaar (zo lijkt het dan) te maken hebben, hoewel (N.B.) de meeste historici geschiedenisleraren worden. Dit laatste versterkt de tendens, die m.i. duidelijk aanwezig is, dat de geschiedenisstudie slechts een bezigheid van op de universiteit of op para-universitaire instituten (zoals de nieuwe leraarsopleidingen) werkzame historici wordt. Het vermoeden, dat een groot deel van de historici zich na hun doctoraal examen weinig meer met wetenschappelijk werk bezighoudt, is waarschijnlijk niet zonder grond. Gelukkig wordt aan dit probleem ook in de V.G.N. al sinds lang aandacht besteed, getuige de post-academiale colleges, die in alle afdelingen worden gegeven.

Op de "Historikertag" worden de geschiedenisleraren met allerlei nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen op hun vakgebied geconfronteerd, terwijl zij daarnaast sectiebijeenkomsten met een meer didactisch programma kunnen bijwonen. In zoverre dus een gelukkige combinatie van de twee aspecten in zijn beroep, waarmee een geschiedenisleraar te maken heeft. Of de vorm van deze "Historikertag" zo gelukkig is, zodat we die zouden moeten overnemen, waag ik echter te betwijfelen. Het aantal mensen is te groot (ongeveer 1000) en er zijn te veel hoorcolleges voor groepen van enkele honderden, met voordrachten van gemiddeld drie kwartier, waarvan er minstens drie achter elkaar gehouden worden! Daardoor komt er van een werkelijk contact en van uitwisselingen van ervaringen tussen vakcollega's (behalve met bekenden) niet veel terecht. Ook discussies zijn in zulke grote gezelschappen onbevredigend.

Ondanks deze bedenkingen is een dergelijke bijeenkomst wel een gebeurtenis te noemen. De ontvangst van de deelnemers, in het stedelijke congres- en concertgebouw, "Rosengarten", gaf direct al aan de "Historikertag" het voorname tintje, waarop onze oosterburen zo gesteld zijn. Na elkaar spraken daar de voorzitter van het Historikerverband, de burgemeester van Mannheim, de rector van de Universiteit en de "Kultusminister" van het land Baden-Württemberg. Daarna kwam de apotheose: de rede van niemand minder dan de Bondsprezident, Walter Scheel.

Hij waarschuwde de geschiedenisleraren er vooral voor niet van één geschiedbeeld uit te gaan. Wij hebben, aldus Scheel, te lang een tijd gehad waarin dit het geval was. Hij vermoedde in dit opzicht — niet ten onrechte — een gevaarlijke kloof tussen geschiedwetenschap en geschiedenisonderwijs. Hoe zou het anders komen, aldus Scheel, dat in de Nazi-tijd de historici vrijwel niet gefaald hebben, maar de geschiedenisleraren wel? Hij riep dan ook uit: voor de schoolboeken-geschiedenis zijn de beste historici goed genoeg! Luther schreef óók een catechismus . . . Niet alleen de voordracht van Scheel, ook zijn aankomst in Mannheim was imponerend. Op alle hoeken van de weg, waarlangs de auto met Scheel in Mannheim reed, stonden politieagenten met een machinepistool in de aanslag. Ik dacht daarom eerst aan een bankoverval.

De volgende dagen was het keurvorstelijk slot (het grootste barok-slot van Duitsland, nu universiteit) de plaats waar de bijeenkomsten plaatsvonden. Ook in dit opzicht dus: indrukwekkend. Alle deelnemers kregen hier een zwarte kunststoffen diplomatas aange-

boden (beschikbaar gesteld door het chemische concern BASF in de zusterstad Ludwigs-
hafen), waarin allerlei nuttige en minder nuttige papieren zaten. Zo kon men, lopend door
Mannheim, de historici direct herkennen. . .

Zoals gezegd: men kon kiezen uit verschillende bijeenkomsten. De "Übergreifende"
thema's waren: „Sicht der Geschichte: Prozess und Plan-Ereignis und Epoche" en „Ge-
schichtsbild und Geschichtsbewusstsein im 20. Jahrhundert", mijns inziens zeer belang-
rijke onderwerpen, waaruit blijkt dat de geschiedtheorie in Duitsland een belangrijke plaats
is gaan innemen. Men is zich — dat heb ik ook uit verschillende publicaties daarover wel
geleerd — bewust van de "Theoriebedürftigkeit der Geschichte". Zonder dat we weten
wat geschiedenis eigenlijk is, wat het voor dit vak kenmerkende denken is, wat de beteke-
nis is voor onze tijd, welke betrekkingen er behoren te bestaan met de (andere) sociale
wetenschappen, staan we zo machteloos tegenover de pragmatici, die ons (vaak niet ten
onrechte) verwijten dat we slechts estheten of hobby-isten zijn. Dat dit begrijpelijker-
wijze ook zijn repercussies heeft voor het *schoolvak* geschiedenis is daar eerder begrepen
dan bij ons, waar theoretiseren over de geschiedenis helaas vaak als iets overbodigs wordt
ervaren. Een bewijs van die diepergravende belangstelling in Duitsland voor de geschiedthe-
oretische grondslagen van de didactiek was het onderwerp: "Das Verhältnis der Didaktik
der Geschichte zur Geschichtsforschung und zur Geschichtstheorie", waarover liefst drie
sprekers (Vierhaus, Rüsen en Jeismann) het woord voerden. Helaas kon ik die bijeenkomst
niet bijwonen. De beschikbaar gestelde papers, die typisch "Deutsch-gründlich" geschre-
ven waren, doen helaas verwachten dat de gewone geschiedenisleraar hierdoor bepaald
niet zal zijn aangetrokken.

Dat was heel anders met een van de andere bijeenkomsten over de didactiek van het vak,
waarvoor een zeer grote belangstelling bestond, namelijk over: "Bestimmung und Anord-
nung geschichtlicher Inhalte in einem Curriculum für Sekundarstufe I". Deze bijeenkomst
was voorbereid door een Lübecker groep, bestaande uit M.Dörr, S.Grassmann, J.Rohlfes,
H.D.Schmid, E.Schwalm en H.Süssmuth, die al enkele jaren bezig is gestalte te geven aan
een curriculum voor de onderbouw. Nu kwamen de principes voor de stofkeuze aan de
orde.

Rohlfes, de belangrijkste inleider, ging er van uit dat doelstellingen en inhoud niet van el-
kaar te scheiden zijn. Je kunt aldus Rohlfes, inhouden niet zo maar van doelstellingen
afleiden en doelstellingen van inhouden. Er is een wisselwerking tussen beide; ook zijn zij
ten opzichte van elkaar relatief autonoom.

Hij onderscheidde voor de didactische structurering de volgende principes:

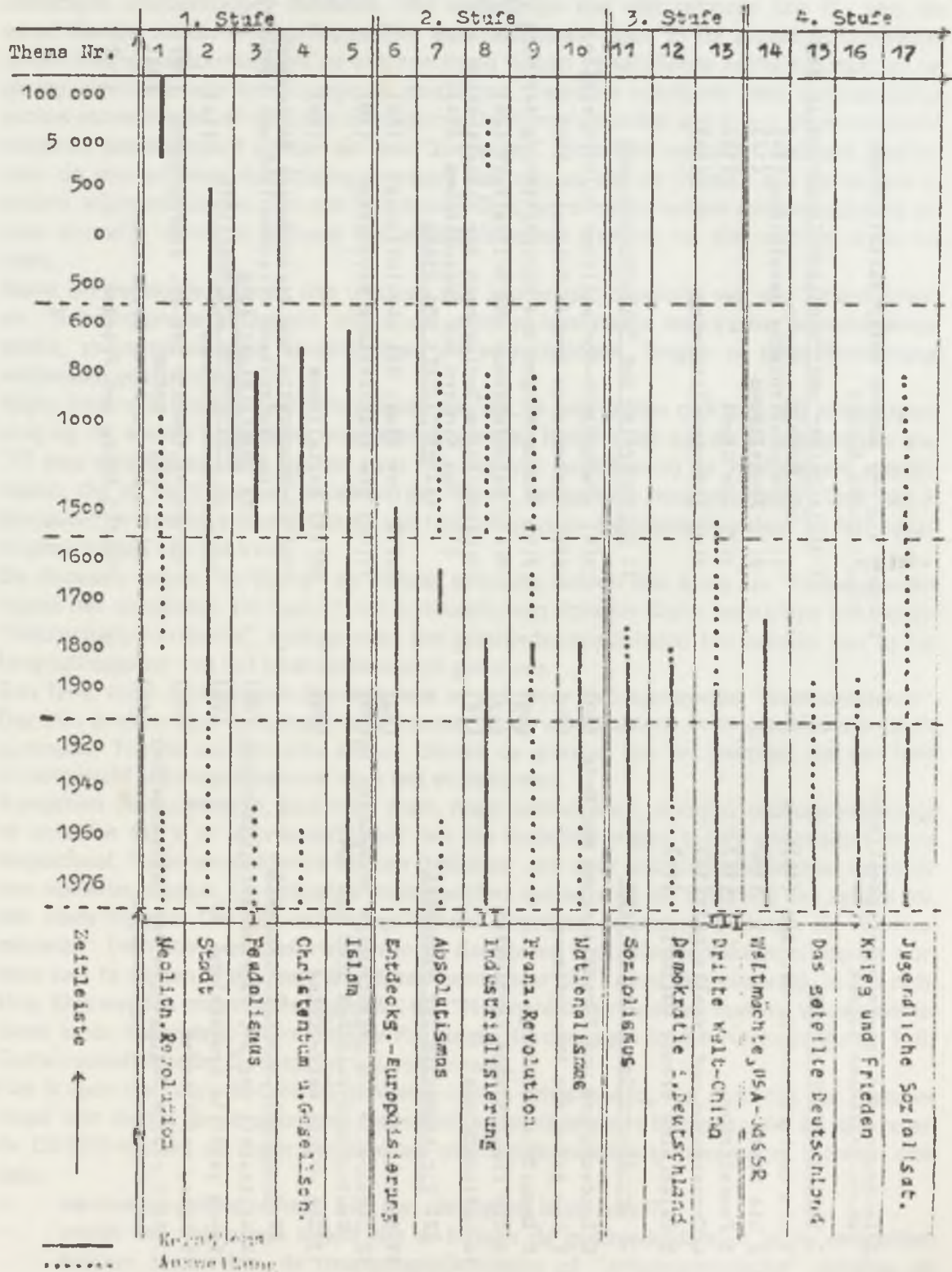
- de historisch-politiek categorieën
- de wereldhistorische perspectieven
- de leerbehoeften van de leerling
- de relatie met het heden.

Daar Rohlfes later ongeveer dezelfde voordracht in Oosterbeek zou houden, zie ik — in de
verwachting dat daarover een uitvoerig verslag in *Kleio* zal verschijnen — af van een ver-
dere explicitering. Ieder die Rohlfes heeft gehoord, zal onder de indruk zijn geraakt van
zijn rede.

Wat in Oosterbeek niet ter sprake kwam en in Mannheim wel was de globale praktische
uitwerking van de principes voor stofkeuze van de "Lübecker Gruppe". Daar dit schema
ook voor ons van groot belang kan zijn volgt dit hier.

De vier klassen van de Sekundarstufe I (te vergelijken met onze onderbouw) worden, zo-
als men kan zien, achtereenvolgens ingeleid in de pre-industriële wereld, de grondslagen
van de moderne wereld, de voorgeschiedenis van het heden, en in de contemporaine ge-

Die Themen in der Zeitleiste (A)

Zeitleiste ↑

.....
Anzahl Jahre

**A Anordnung der Themen unter genetisch-
chronologischen Aspekt**

I Vorindustrielle Welt

- 1 Die neolithische Revolution (10)
2 Die Stadt (18)
3 Feudalismus (12)
4 Christentum und Gesellschaft (10)
5 Islam (eine fremde Kultur) (10)

II Grundlagen der modernen Welt

- 6 Entdeckungen und Europäisierung der Erde (10)
7 Der Staat des Absolutismus (10)
8 Industrialisierung (16)
9 Die Französische Revolution (12)
10 Nationalismus (12)

III Vorgeschichte der Gegenwart

- 11 Sozialismus (20)
12 Demokratie und gegenläufige Bewegungen in
Deutschland zwischen 1848 und 1945 (20)
13 Die Dritte Welt- China (20)

IV Geschichte unserer Gegenwart

- 14 Weltmächte des 20. Jahrhunderts, USA-UdSSR (20)
15 Das geteilte Deutschland (20)
16 Krieg und Frieden (10)
17 Historische Bedingungen der Sozialisation
von Kindern und Jugendlichen (10)

**B Anordnung der Themen unter sozialwissen-
schaftlichem Aspekt**

**I Wirtschafts- und Gesellschaftsstufen in der
Geschichte**

- 1(1) Die neolithische Revolution (10)
2(3) Feudalismus (12)
3(2) Die Stadt (18)
4(8) Industrialisierung (20)

II Kulturkreise und Kulturbezeichnungen

- 5(4) Europäisch-christlicher Kulturkreis (10)
6(5) Islam (eine fremde Kultur) (10)
7(6) Entdeckungen und Europäisierung der Erde (10)
8(13) Kolonialismus und Dritte Welt (20)
9(Historische Bedingungen der Sozialisation
von Kindern und Jugendlichen (10)
III Herrschaft und Staat

- 10(7) Der Staat des Absolutismus (10)
11(12) Die Französische Revolution (10)

- 12(11) Sozialismus (20)

- 13(12) Demokratie und gegenläufige Bewegungen
in Deutschland zwischen 1848 und 1945 (20)

IV Zwischenstaatliche

- Beziehungen und Konflikte**
14(10) Nationalismus (10)

- 15(14) Weltmächte des 20. Jahrhunderts (20)
USA - UdSSR (20)

- 16(15) Das geteilte Deutschland (20)

- 17(16) Krieg und Frieden (10)

schiedenis. (indeling A.) Welke onderdelen daarbij aan de orde komen ziet men (met de benodigde urenaantallen) duidelijk. Die onderdelen zijn ook gekozen (zie B.) naar de verschillende sociaal-wetenschappelijke aspecten, zoals fasen in de sociaal-economische ontwikkeling, cultuurkringen en ontmoetingen tussen verschillende culturen, staat en regering, internationale betrekkingen en conflicten. Daardoor voorkomt men een eenzijdige sociaal-economische of culturele benadering. De thema's worden wel in een chronologische volgorde gepresenteerd zonder dat een "compleet" historisch overzicht ontstaat. Bekijkt men de min of meer statistische weergave dan valt op dat de thema's alle op de een of andere wijze verbonden zijn met het heden. Ook wordt systematisch aangeknoopt bij andere thema's. Verder is gepoogd het wereldhistorisch element tot zijn recht te laten komen.

Naast dit beknopte schema was ook een wat uitvoeriger overzicht van de "Intentionen" en "Schwerpunkte". Daaruit blijkt dat diverse historische begrippen, ontwikkelingsstadia, structuuranalyses, vergelijkingen en veranderingen, lengte- en dwarsdoorsneden welbewust gekozen zijn.

Mijns inziens is dit een zeer interessante aanpak. Ik wacht dan ook met een zekere spanning op de nadere uitwerking voor schoolgebruik. Rohlfs zei dat die in het voorjaar van '77 zou verschijnen. Wel zouden (wat mij nog niet gebleken is) de intellectuele vaardigheden, die de leerling moet bereiken, per thema aangegeven moeten worden. Ook ben ik benieuwd in hoeverre met rekening wil houden met de belangstellingsfeer en het bevatingsvermogen van het kind.

De discussie tussen "kritische" en minder kritische leraren liep hoog op. Vooral Rohlfs moest het ontgelden. Hij had n.l. het optimisme van Annette Kuhn (schrijfster van enkele "maatschappij-kritische" werkjes voor het geschiedenisonderwijs) ten aanzien van de belangstellingsfeer van het kind op de korrel genomen.

Een felle, maar interessante discussie was er ook over de zogenaamde "Normenbücher". Dat zijn boeken met vastomschreven normen voor eindexamens in de geschiedenis op de gymnasia. Tot nu toe had elke school, binnen de grenzen van het leerplan, dat per land is vastgesteld, zijn eigen normen voor het eindexamen.

Aangezien de maatstaven, zoals men weet, nogal uiteenlopen, dreigt er rechtsonzekerheid te ontstaan (of is er al ontstaan) voor hen die toelating vragen tot de universiteit en de hogeschool. Voor verschillende vakken (blijkbaar ook voor geschiedenis) bestaat namelijk een numerus clausus. De behaalde examencijfers spelen voor de toelating een zekere rol, net zoals bij ons. Om die rechtsongelijkheid ongedaan te maken besloten de "Kultusminister" (minister van onderwijs) van de deelstaten voor diverse vakken bindende normen vast te stellen. Zelfs het "Bundesverfassungsgericht" deed een uitspraak in die richting. Dus werden commissies ingesteld, die "Normenbücher" gingen maken. Voor geschiedenis is de bekendste: "Einheitliche Prüfungsanforderungen in der Abiturprüfung; Teil: Gemeinschaftskunde. De uitgever is Luchterhand.

Het is voor ons, met de CEGES-perikelen in het achterhoofd, wel duidelijk dat hierover nogal wat deinig moet ontstaan. Gedeeltelijk dezelfde soort bezwaren die bij ons tegen de CEGES-toetsen of tegen een centraal schriftelijk examen te horen zijn, klonken ook daar:

- werken dergelijke normen niet een nivellering in de hand?
- wordt wel voldoende beseft dat er binnen de geschieddidactiek grote verschillen bestaan tussen b.v. de maatschappijkritische of "emancipatorische" richting, de leertheoretische en de meer "bildungspädagogische" richting? Daarnaast en daar dwars doorheen zijn er tegenstellingen tussen een meer op de stof betrokken,

chronologische aanpak en een aanpak die meer van duidelijk omschreven leerdoelen uitgaat en vaak wat meer probleemgeoriënteerd is.

Zoals bekend is er bij ons in de discussie over de CEGES door de Didactiekcommissie van de V.G.N. gesteld (zie Kleio, 17e jaargang, no. 6/7, p. 594) dat er eerst gestreefd moet worden naar een concensus over de doelstellingen alvorens met een centraal schriftelijk te beginnen. Als men de discussie daarover in Duitsland volgt is men geneigd die eis (althans als men van de wenselijkheid van een centraal schriftelijk examen uitgaat) als legitiem maar toch ook als utopisch te beschouwen: die consensus kan er nooit komen. Uit dien hoofde kan dan ook het streven naar een centraal schriftelijk examen in Nederland (in Duitsland gaat men niet zover!) wel eens schipbreuk lijden.

De scherpste kritiek op de "Normenbücher" werd uitgebracht door Bodo von Borries, die zich heeft ontwikkeld tot een toetsingsdeskundige onder de Duitse vakdidactici voor geschiedenis. Hij wees allereerst op de (niet door iedereen gewenste) didactische gevolgen van een invoering van eenheidsnormen. Daarnaast had hij nogal wat kritiek op de gebruikte categorieën (n.l. "Wissen", "Verstehen" en "Erkennen") in de plaats van die van Bloom, op de indeling in moeilijkheidsgraad en op de beperkte keuze uit de leerdoelen. Hij vond de leerdoelenclassificatie niet voldoende specifiek voor het vak en had kritiek op de scheiding tussen methodische en inhoudelijke vaardigheden. De inhoud hadden de samenstellers van het "Normenbuch" er namenlijk angstvallig buiten willen houden (dit dus in tegenstelling met de CEGES). Daarop kwam de belangrijkste kritiek: de doelstellingen worden zo niet geoperationaliseerd en kunnen ook moeilijk geoperationaliseerd worden. Daarnaast wees hij er (m.i. terecht) op dat de moeilijkheidsgraad van de toetsopgaven afhangt van het gegeven onderwijs, een argument dat ook in Nederland meer aandacht verdient. Misschien dat de CEGES zich ook eens met de Duitse "Normenbücher" kan bezighouden?

Resumerend: de Duitse "Historikertag" geeft ook ons genoeg stof ter overdenking. Het niveau van de bijdragen is zeer hoog; de ontvangst grandioos; de organisatie perfect. Toch geef ik de voorkeur aan de wat simpeler, gemoedelijker bijeenkomsten van de V.G.N., zoals op de Pietersberg. Dank zij bijdragen als van Rohlfes kunnen wij in dat opzicht althans wat van hen leren.

dr P.F.M. Fontaine

GESCHIEDENIS ONDERWIJS IN HET BUITENLAND. ENKELE VOORBEELDEN.

GESCHIEDENISONDERWIJS IN DUITSLAND

Het zal de lezer(es) wel bekend zijn, dat de Bondsrepubliek Duitsland geen centraal ministerie van onderwijs kent: elk van de elf 'Länder' heeft zijn eigen 'Kultusminister'; de elf ministers werken samen in de 'Konferenz der Kultusminister' (die momenteel door politieke tegenstellingen tussen SPD en CDU/CSU verscheurd wordt). Het gevolg van de decentralisatie van het onderwijsbeleid over de elf Länder is dat er zich van het ene land tot het andere aanmerkelijke verschillen kunnen voordoen; Duitse leraren vragen elkaar daarom vaak: 'hoe is dat bij jullie?' – dingen die dan in Nederland voor iedereen in het hele land hetzelfde zijn.

Er bestaat wel een nationale organisatie van geschiedenisleraren, het 'Verband der Geschichtslehrer Deutschlands', en er zijn twee didactische tijdschriften, het welbekende 'Geschichte in Wissenschaft und Unterricht' (GWU) en het nieuwe tijdschrift, 'Geschichtsdidaktik'. Wie de publicaties op het gebied van de geschiedenisdidactiek volgt weet dat in de Bondsrepubliek het getal boeken en brochures op ons gebied heel veel groter is dan in andere landen; ik wijs bijv. alleen maar op de bij Klett in Stuttgart verschijnende reeks 'Anmerkungen und Argumente zur historischen und politischen Bildung', uitgegeven door prof. dr. Friedrich J. Lucas (Justus-Liebig-Universiteit in Giessen).

De opleiding van geschiedenisleraren voor alle schooltypen, met uitzondering van het gymnasium, geschiedt aan 'Pädagogische Hochschulen', waar behalve algemene didactiek e.d. ook de vakdidactiek wordt onderwezen en van waaruit ook gehospiteerd wordt. Uiteraard moet de student deze opleiding volgen om bevoegd verklaard te worden. A.s. 'Gymnasiallehrer' studeren geschiedenis (en een ander vak, zoals dat ook aan de PH's het geval is), maar zijn niet verplicht de lerarenopleiding te volgen (slechts 10 à 15% doet dit).

a. In Sleeswijk-Holstein

In het land Sleeswijk-Holstein zijn met ingang van dit schooljaar 1976/1977 nieuwe leerplannen van kracht geworden. De eerste vier leerjaren van het lager onderwijs heten 'Primarstufe'. Geschiedenis wordt hier niet als zelfstandig vak onderwezen, maar is opgenomen in een samenvattend vak 'Sachunterricht', verdeeld in een sociaal-wetenschappelijk en een natuurwetenschappelijk deel. Geschiedenis hoort thuis in het sociaalwetenschappelijk deel, het aandeel van de historische component daarin is, vergeleken met aardrijkskunde, bescheiden.

Na de 'Primarstufe' volgt dan de Sekundarstufe I, met vijf of zes leerjaren. De lagere school wordt min of meer voortgezet in de 'Hauptschule', met vijf leerjaren (de leerling is vijftien, als hij deze school achter de rug heeft); geschiedenis is hier een verplicht vak en wordt afzonderlijk gegeven, behalve in de laagste (= vijfde) klas, waar het vak niet op de rooster staat; in de zesde klas volgt dan één uur en in de klassen 7, 8 en 9 twee uur geschiedenis voor alle leerlingen.

Van de Primarstufe kan de leerling(e) ook naar de 'Realschule', waar geschiedenis eveneens voor allen verplicht en een zelfstandig vak is, met uitzondering weer van klas 5 (laagste), waar geen geschiedenis gegeven wordt; in de klassen 6 t/m 9 is het uren aantal als volgt: in klas 6 één uur, in klas 7 en 8 twee, in klas 9 twee of drie. In de tiende en hoogste klas-

se (zestienjarigen) vormt geschiedenis echter een bestanddeel van het vak 'economie en politiek' (wat vroeger 'Gemeinschaftskunde' heette, van de vier uur voor dit vak moet ong. de helft aan geschiedenis besteed worden (het is een verplicht vak).

Na de Primarstufte kan de leerling(e) ook het gymnasium kiezen, waarvan de 'Unterstufte' ook zes leerjaren telt; ook hier in de vijfde geen geschiedenis, maar verder is het in de klassen 6 t/m 10 verplicht en zelfstandig vak, met in elk der klassen twee wekelijkse uren (in de negende zijn drie uren mogelijk).

Ten slotte kan men na de Primarstufte ook nog naar de 'Gesamtschule' (middelschool), ook met zes leerjaren. Hier wordt geschiedenis niet als zelfstandig vak onderwezen, maar als onderdeel van 'Weltkunde' (verplicht vak), dat in de klassen 5 en 6 elk drie uur heeft en in de klassen 7 t/m 10 elk vier.

Wie na tien jaar onderwijs en zestien jaar oud nog lust gevoelt om door te leren, kan dit doen in de Sekundarstufte II, de vroegere 'Oberstufte' van het gymnasium, welke Oberstufte echter, op grond van de nieuwe leerplannen, die onlangs van kracht geworden zijn, nu 'Studienstufte' heet. De vroegere twee leerjaren van de Oberstufte (de Unter- en Oberprima) vormen nu vijf semesters, één 'Vorsemaster' en vier semesters. Wat de bedoeling van het Vorsemaster is, is me momenteel nog niet duidelijk. In ieder geval bestaat in deze Studienstufte geschiedenis niet meer als zelfstandig vak, maar als onderdeel van 'Gemeinschaftskunde'; dit vak is echter voor alle leerlingen verplicht. Een heel opmerkelijk trekje van de nieuwe leerplannen is nu, dat de leerlingen in 'Gemeinschaftskunde' of de 'Grundkurs' of de 'Leistungskurs' kiezen. Die van de 'Grundkurs' krijgen drie uur per week, die van de 'Leistungskurs' vijf uur per week. Het staat, geloof ik, nog niet helemaal vast wat er onderwezen moet worden, maar met ingang van 1977 stelt het leerplan aan de Grundkurs vier historische thema's (Themenbereiche) voor, waarvan er drie behandeld moeten worden, tegen twee aardrijkskundige en één politieke; daar van het politieke thema ook het historische aspect behandeld mag worden komt geschiedenis er in de Grundkurs nog niet zo slecht af.

Onderwijzer(es) in de Grundschole (primarstufte) kan men worden door zes semesters te studeren aan een Pädagogische Hochschule; vakwetenschap en vakdidaktiek horen dan bijeen. Het 'vak' is echter een 'Lernbereich', dat behalve geschiedenis ook verplicht aardrijkskunde, economie en politiek omvat. De student(e) mag één van deze vakken als kernvak kiezen, in welk geval hij/zij er vier maal zo veel tijd aan besteden moet als anders. Behalve dit vak of 'Lernbereich' moet men een tweede vak nemen, waarvan de didaktiek dan speciaal op de Hauptschole van de Sekundarstufte I gericht is. Men wordt bevoegd door het slagen voor het eindexamen.

A.s. docenten voor de Hauptschole en de Realschole (beide Sekundarstufte I) studeren zes semesters aan een PH. De studie voor het hoofdvak + didaktiek omvat minstens dertig uur per week; daarnaast moet men Duits of wiskunde als tweede vak nemen.

b. In West-Berlijn

In West-Berlijn duurt de Primarstufte, d.i. de Grundschole zes jaar. Als afzonderlijk vak, zij het gecombineerd met Sozialkunde, wordt geschiedenis in de klassen 5 en 6 onderwezen, met in elk van die klassen twee lessen per week. Daarop volgen dan de vier leerjaren van de Sekundarstufte I, die de Hauptschole, de Realschole, het gymnasium en de Gesamtschole omvat. In de Gesamtschole is geschiedenis geen zelfstandig vak, het vak gaat op in een combinatie met Sozialkunde, aardrijkskunde en projectonderwijs; deze combinatie is voor alle leerlingen verplicht vak. In de drie andere schooltypen is geschiedenis een ver-

plicht en zelfstandig vak, met in de klassen 7 en 8 elk twee lessen per week. In de klassen 9 en 10 van de Hauptschule wordt geschiedenis gecombineerd met 'Weltkunde', de historische tak krijgt dan één uur per week. In de klassen 9 en 10 van Realschule en gymnasium wordt geschiedenis gecombineerd met Sozialkunde en krijgt dan, als verplicht vak, in elk van die klassen drie uur per week.

De zestienjarige kan dan nog verder gaan in de Sekundarstufe II, in de oude Oberstufe van het gymnasium, die vier semesters (twee leerjaren) omvat. Geschiedenis is daar een zelfstandig vak, maar niet verplicht; wie het kiest besteedt er zes uur per week aan (dus alleen de Leistungskurs is beschikbaar).

Onderwijzer(es) in de Grundschule wordt men door zes semesters (drie jaar) te studeren aan een Pädagogische Hochschule. Voor de scholen van de Sekundarstufe I krijgt men bevoegdheid door 6 tot 8 semesters (hiervan afhankelijk of men één of twee vakken neemt) aan de PH te studeren. Didaktiek is dan verplicht. Voor de bevoegdheid Sekundarstufe II is universitaire studie, zonder vakdidaktiek, voldoende.

c. In Rheinland-Pfalz

In de Grundschule (Primarstufe, zes leerjaren) komt geschiedenis niet als zelfstandig vak, maar als onderdeel van 'Sachunterricht' voor. In de Sekundarstufe I (dus Hauptschule, Realschule, Gymnasium, Gesamtschule) is geschiedenis zelfstandig vak, voor allen verplicht, met in elk van de vier leerjaren twee lessen per week. In de Sekundarstufe II (nog twee leerjaren gymnasium) is geschiedenis verplicht vak met in beide jaren twee uur per week.

Docent in de Primarstufe en aan de Hauptschule wordt men door zes semesters studie aan de 'Erziehungswissenschaftliche Hochschule'. Degenen die naar de Hauptschule willen moeten geschiedenis combineren met Duits, Engels of Wiskunde. Docenten voor Realschule en voor gymnasium worden universitair opgeleid.

d. In Nordrhein-Westfalen

Ook in het Land Nordrhein-Westfalen komt in de Primarstufe (Grundschule) geschiedenis niet als zelfstandig vak voor, maar alleen als onderdeel van 'Sachunterricht'. In de vier schooltypen van de Sekundarstufe I is geschiedenis verplicht en zelfstandig vak, met één of twee uur per week. In de Sekundarstufe II (nog twee jaar gymnasium) is geschiedenis keuzevak, hetzij als 'Grundkurs' met drie uur per week, hetzij als Leistungskurs, met zes uur per week.

Voor de Grundschule wordt men bevoegd door zes semesters studie aan een Pädagogische Hochschule, voor de scholen van de Sekundarstufe I door zes semesters studie aan PH, Gesamthochschule of universiteit (dan steeds twee vakken), en voor Sekundarstufe II door ten minste acht semesters aan de universiteit.

e. In Niedersachsen

Ook in de Grundschule van het Land Niedersachsen is geschiedenis een onderdeel van 'Sachunterricht'. In de vier typen van Sekundarstufe I komt geschiedenis als zelfstandig en verplicht vak voor. In de Sekundarstufe II (gymnasium-top) is de kwestie nog niet geregeld; geschiedenis wordt keuzevak, hetzij als Grundkurs met drie, hetzij als Leistungskurs met vijf wekelijkse lessen.

f. In Beieren

In de Primarstufe (Grundschule, zes leerjaren) komt geschiedenis niet als zelfstandig vak

voor, wel in de vier typen van Sekundarstufel I en dan voor allen verplicht, met één of twee uur per week, echter niet meer in de hoogste (tiende klas). De Sekundarstufel II is om zo te zeggen nog in oprichting; ook hier zullen Grund- en Leistungskurse komen (de laatste met zes uur per week). Van de andere duitse Länder zijn me nog geen gegevens bekend.

GESCHIEDENISONDERWIJS IN FRANKRIJK

Tot de meidagen van 1968 heeft het franse onderwijs zich van hoog tot laag in een diepe en ongestoorde rust mogen verheugen; vast ervan overtuigd dat Frankrijk het cultuurland bij uitstek is, hebben de franse leraren, met name die van de 'Lycées', zich ertoe beperkt de stof, die immers volgens de humanistische idealen van de 'Bildungspädagogik' op zichzelf al vormend genoeg is, aan de gehoorzaam toelisterende leerlingen over te dragen. De enorme explosie van mei 1968 toonde aan hoe weinig vanzelfsprekend dit geworden was, en sindsdien heeft een reeks ministers van onderwijs diep ingrijpende nieuwe maatregelen getroffen. Een van de meest belangrijke maatregelen is overigens van iets ouder datum, nl. de uitbreiding van de leerplicht tot aan de zestienjarigen (1959). Op het ogenblik heerst minister René Haby als een absolute monarch over het gehele schoolwezen, een man van onuitputtelijke energie en dadendrift, die op sommige andere bewindslieden van onderwijs voor heeft, dat hij het hele onderwijs uit de praktijk kent. Hij heeft in 1975 een soort franse mammoetwet erdoor weten te krijgen, die nu in de komende jaren geleidelijk aan ingevoerd moet worden, en wel, de gang van zaken is ons niet onbekend, middels ministeriële decreten, want de grote Lex Haby is een raamwet.

Kleuterschool en lagere school vormen reeds sinds 1886 een eenheid, hetgeen vooral hierin tot uiting komt, dat onderwijzeressen van de lagere school ook in de kleuterschool benoemd kunnen worden en vandaar ook weer terug kunnen naar het lager onderwijs. De kleuterschool is er voor de drie- tot vijfjarigen, maar facultatief. Leerplicht begint voor de zesjarigen; de lagere school duurt vijf jaar.

Om onderwijzer (instituteur) of onderwijzeres (institutrice) in de kleuterschool (alleen vrouwen) en het lager onderwijs te worden is nodig eindexamen lycée + twee jaar 'École normale' (elk frans departement heeft een normaalschool), met dien verstande dat de normaalschool nog een apart (selectief) toelatingsexamen laat doen (fransen zijn dol op examens). De vakken geschiedenis en aardrijkskunde zijn in Frankrijk als siamese tweelingen aan elkaar gekoppeld; samen krijgen ze twee of drie wekelijkse lessen, en aangezien de a.s. onderwijzer(es) minstens één semester weg is voor stage, is er voor het eigenlijke vakhistorische onderricht ternauwernood driekwart leerjaar beschikbaar. De hoofdmoot van het onderwijs aan de 'normaliens' schijnt regionale geschiedenis te zijn, in combinatie met aardrijkskunde. Uiteraard worden ook algemene didaktiek, paedagogie, jeugdpsychologie en vakdidaktiek onderwezen.

Een grondige hervorming van het basisonderwijs heeft reeds in 1969 plaatsgevonden. Van de 27 wekelijkse uren in het lager onderwijs zijn er vijftien toegewezen aan twee vakken, nl. frans en rekenen, die als fundamentele vakken beschouwd worden. Zes uur staan ter beschikking van gymnastiek en spelen, en nog eens zes uur zijn er voor de 'activités d'éveil', deze omvatten dan geschiedenis en aardrijkskunde (voornamelijk regionale dus), eenvoudige natuurkennis, expressievakken en 'moraal' (daar de 'école laïque' geen godsdienstondericht kent). Het aanbrengen van kennis vindt men niet zo belangrijk, het gaat veel meer om 'wakker maken', om creativiteit en motivatie, kortom de gebruikelijke vage programma's waar overal progressieve ministers de onderwijzsmensen mee afschepen. In die zes uur moet

du heel wat worden ondergebracht en alles mag, schuiven met de urentabellen, gewoon lesgeven, kinderen laten werken, acteren enz. groepswork, excursies en wat al niet. Sommigen weten er heel wat van te maken, er zijn ook mooie leermiddelen, maar als de belangstelling van de onderwijzer(es) toevallig erg een andere kant op ligt, kan het ook zijn dat de kinderen helemaal geen geschiedenis krijgen.

Het is op het ogenblik wat moeilijk om over het secundair onderwijs te schrijven, omdat dit zich, tengevolge van de geleidelijke uitvoering van de raamwet van Haby (1975), in een overgangstoestand bevindt. Volgens deze wet zal het voortgezet onderwijs zeven leerjaren omvatten, te beginnen bij de elfjarigen die van het basisonderwijs komen. Er komen twee cycli, de eerste cyclus omvat de vier leerjaren van het 'collège' (middenschool), de tweede de drie leerjaren van het 'lycée' (bovenschool). De eerste stap moet nog worden gedaan, want in september 1977 zal de laagste klas van de middenschool moeten beginnen. De oude combinatie geschiedenis + aardrijkskunde wordt opgenomen in een groter geheel, geheten 'sciences humaines et économiques', dat omvatten zal: geschiedenis, aardrijkskunde, maatschappijleer en economie; vermoedelijk zal daar in de 'brugklasse' van de middenschool (collège) een drietal uren voor ter beschikking komen (het ziet er dus naar uit, dat gemiddeld voor geschiedenis niet meer dan hoogstens één uur beschikbaar zal zijn, maar het is ongewettigd de bedoeling, dat de vier genoemde vakken geïntegreerd worden). Vast staat dat men de chronologische gang van zaken niet meer zal aanhouden en dat men meer 'thematisch' te werk zal gaan. Enkele diachronische lengtedoorsneden zullen dan het chronologisch kader moeten aanbrenge. In ieder geval is het opschieten geblazen, want men dient de 'hele geschiedenis' in twee jaren door te nemen.

Aan de lerarenopleiding zal nog heel veel gedaan moeten worden. Om leraar aan een 'collège' te worden zal men eindexamen lycée moeten hebben + drie jaar voortgezette studie aan de universiteit en een 'centre de formation' (opleidingsinstituut voor leraren). Het gehele vak 'sciences humaines et économiques' zal waarschijnlijk slechts door één leraar worden onderwezen. Momenteel zijn er talloze geschiedenis-aardrijkskunde-docenten, die geen economie kunnen geven: om deze in staat te stellen economie te geven wil men vervolgcursussen organiseren.

De geschiedenisdidactiek betekent in Frankrijk nog bitter weinig; er zijn nauwelijks didactiekdocenten voor de vorming van leraren bij het voortgezet onderwijs beschikbaar; ze zullen er echter in die 'centres de formation' toch moeten komen. Er is geen vereniging van geschiedenisleraren en geen tijdschrift, dat in het bijzonder aan het geschiedenisonderwijs gewijd is.

Naschrift

Sinds het schrijven van het bovenstaande is een belangrijke stap gedaan: op 14 december 1976 heeft de Conseil de l'enseignement général et technique' (CEGT) enkele ontwerpdecreten goedgekeurd, als uitvloeisel van de wet-Haby (1975); ze moeten op 1 september 1977 van kracht worden en regelen het onderwijs in de eerste klasse van de lagere school (cours préparatoire) en in de brugklasse (sixième) van het secundair onderwijs. Weliswaar hebben de decreten hiermee nog geen kracht van wet, maar aangezien de voorstellen van minister Haby zelf afkomstig zijn, zullen ze vermoedelijk wel in deze vorm in het 'Journal officiel' terechtkomen.

In de eerste klasse van het basisonderwijs zijn van de 27 wekelijkse lessen er zeven (tot nu toe zes) bestemd voor de genoemde 'activités d'éveil'. Eigenlijke geschiedenis wordt nog niet gegeven, maar aangespoord wordt tot een zekere inleiding of voorbereiding: men wil de kinderen naar hun familiegeschiedenis laten vragen, en aan de hand van prentbrief-

briefkaarten e.d. hun iets van het meest recente verleden, vooral van de naaste omgeving, laten zien.

Van de 27 uur in de brugklasse krijgen de 'sciences humaines' er drie (tot dusver 3½). Het uitgespaarde half uur + wat gymnastiek moet afstaan gaat naar handvaardigheid en technische scholing, dit om het 'concreet' karakter van het onderwijs te onderstrepen. Ook het historisch onderricht moet een 'concreet' karakter hebben, maar uit het programma wordt niet duidelijk wat daar nu precies mee bedoeld wordt; de studie van de omgeving blijft belangrijk en men wil 'séances d'information' organiseren om de kinderen actuele onderwerpen voor te zetten, en verder vormen de grote beschavingen van de antieke wereld de inhoud. Voor dat alles zal per week hooguit één uur ter beschikking zijn, gedurende de ongeveer 35 schoolweken. Ik schat dat de franse brugklassers dan ongeveer evenveel (of even weinig) van de klassieke oudheid te horen krijgen als de nederlandse brugklassers.

GESCHIEDENISONDERWIJS IN ITALIË

Over de opleiding van leraren voor het voortgezet onderwijs in Italië kan men niet korter zijn: deze bestaat eenvoudig weg niet. Zoals het tot 1955 in Nederland gebruikelijk was, zo is het nu nog in Italië: de wetenschappelijke studie alleen is voldoende. Maar vóór 1955 was het aan de nederlandse universiteit wel mogelijk vrijwillig de lerarenopleiding te volgen, in Italië is zelfs dat bijna nooit het geval. Een vereniging van geschiedenisleraren bestaat niet, net zo min als een tijdschrift, speciaal gewijd aan het geschiedenisonderricht in het voortgezet onderwijs. Dit ontbreken van een lerarenopleiding is des te opmerkelijker, als men ziet dat ook in het italiaanse onderwijs een sterke hervormingsdrift merkbaar is.

In de lagere school, die vijf leerjaren telt en met een examen wordt besloten, hangt het waarschijnlijk helemaal van de onderwijzer(es) af of er in de leerjaren 3, 4 en 5 geschiedenis wordt gegeven, en zo ja wat en hoe vaak. Volgens mijn zegsman, de heer Gallia, kan men dit geschiedenisonderwijs gemiddeld 'fragmentarisch en episodisch' noemen, d.w.z. af en toe eens een stukje geschiedenis.

Op de lagere school volgen de drie leerjaren van de middenschool ('scuola media'), voor alle leerlingen van elf tot veertien jaar. Aldaar geeft één leraar geschiedenis, aardrijkskunde, en sinds 1958 ook 'staatsburgerlijke opvoeding'; hij krijgt er in elk van de drie leerjaren vier uur voor (uren van zestig minuten). Per maand worden dus ongeveer achttien klokuren aan deze vakkencombinatie besteed, waarvan er, volgens de officiële tabellen, twee ten behoeve van de staatsburgerlijke opvoeding zijn. In de middenschool omvat dit kennis van de grondwet en van de structuur van de democratische staat, alsmede 'staatsburgerlijke en sociale vorming van de leerling'.

In de drie leerjaren van de middenschool wordt de 'hele geschiedenis' doorgenomen, in de eerste klas tot 1500, in de tweede tot 1815, in de derde tot heden. De officiële leerplannen van 1963 zeggen echter dat niet naar volledigheid behoeft te worden gestreefd, een 'doorlopende vertelling van het wezenlijke' is voldoende. Uiteraard — zou ik haast zeggen — staat er niet bij wat het wezenlijke dan wel is, en het is opmerkelijk, dat hier een leerplan van 'vertellen' spreekt; tegelijk echter wordt een meer actieve en concrete didaktiek aanbevolen.

Na de middenschool volgt de scheiding der geesten: de dan ongeveer vijftienjarigen gaan uiteen. Degenen die nog op school blijven kunnen kiezen tussen het gymnasium, de beroepsschool en de 'kweekschool'. Deze laatste leidt de onderwijzer(essen) voor het lager onderwijs op, en wel in vier jaar; voor aardrijkskunde en geschiedenis samen staan ter

beschikking per leerjaar resp. vier, vier, vier en drie uur. Ik durf niet te zeggen hoe het op die kweekscholen met de didactische vorming staat; in ieder geval kom ik behalve de uren voor 'paedagogie en filosofie' (begint pas in de tweede, de combinatie doet het ergste vrez-en) en een uurtje psychologie in de tweede en derde, niets tegen wat op, algemene of vak-didactiek zou lijken. Wel krijgen de klassen drie en vier per week twee, resp. vier uur 'di-dactische oefeningen'; mij is niet bekend wat ze dan doen, ik weet ook niet of er gehos-piteerd wordt. In ieder geval is de heer Gallia van mening, dat deze opleiding nog veel te wensen overlaat.

De beroepsscholen leiden op voor handel, industrie, scheepvaart, landbouw en toerisme, voor meisjes zijn er aparte scholen voor vrouwelijke beroepen. Elke school telt vijf leerjaren, men is dus negentien, als men er doorheen is. Het is zeker niet zo, dat daar op alle niveau's geschiedenis (en aardrijkskunde) gegeven wordt; op de handelsschool bijv. wordt alleen in de klassen 1, 2 en 3 geschiedenis gegeven (in elke klas drie uur). In die drie jaren gaat men dan nog eens door de hele geschiedenis heen.

Na de middenschool kan de leerling ook het gymnasium kiezen, een schooltype met eveneens vijf leerjaren, zodat hij negentien jaar is, als hij het verlaat. Het gymnasium kent — van het eerste leerjaar af — twee richtingen, het klassieke en het natuurwetenschappelijk gymnasium; het verschil bestaat voornamelijk hierin, dat het natuurwetenschappelijk gymnasium geen grieks onderwijst, maar wel veel meer wiskunde, natuurkunde enz. De positi-e van het latijn verschilt in beide typen niet veel. En ook geschiedenis, wederom verbonden met staatsburgerlijke vorming, wordt aan beide schooltypen onderricht, met een uren-tal van twee à drie per week (deze keer is aardrijkskunde daar niet bij inbegrepen); het klassieke gymnasium kent in totaal dertien wekelijkse uren geschiedenis, het natuur-wetenschappelijk twaalf. Aan de staatsburgerlijke vorming zijn twee uur in de maand toe-gedacht, de stof van de middenschool wordt herhaald en verdiept, terwijl aandacht moet worden besteed aan de 'zedelijk-politieke vorming van de leerlingen'.

Het geschiedenisonderwijs gaat op het gymnasium nogmaals door de 'hele geschiedenis', maar nu in vijf jaar, en het mag nu 'systematischer en analytischer' zijn dan op de mid-denschool. Er is een zeer sterk overwicht van de klassieke oudheid, omdat de leraar in de eerste twee jaar moet komen tot 476 n.C., in het derde jaar volgt dan de middeleeuwse geschiedenis, in het vierde de nieuwe geschiedenis tot 1815, en de periode na 1815 krijgt slechts één jaar, nl. het vijfde. Er is nogal wat verzet tegen deze verdeling van de stof over de jaren, met name tegen de bevoorrechtting van de oudheid en de achterstelling van de tegenwoordige tijd.

Dr. P. van der Meulen

EXEMPLARISCH ONDERWIJS IN DE PRAKTIJK

Naar aanleiding van: Drs. T.M. Gilhuis, *De Wereld in een druppel. Modellen, vragen en opdrachten bij het onderwijs in de geschiedenis volgens de thematische-exemplarische methode* (v.w.o./h.a.v.o./m.a.v.o.).

Drs. T.M. Gilhuis, *De wereld in een druppel. Docentengids. Beide boekjes zijn uitgegeven door J.H. Kok, Kampen, 1974.*

We mogen er drs. Gilhuis, tot voor kort geschiedenisdidactiekdocent aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, erkentelijk voor zijn dat hij, met de bedoeling docenten te inspireren verder te gaan op door hen in deze beide geschriften aangegeven nieuwe wegen, in een boeiende inleiding, summier voor de leerlingen, uitvoeriger — in de docentengids — voor de leraren, niet alleen heeft uiteengezet wat de "thematisch-exemplarische werkwijze" inhoudt, maar bovendien daar een viertal lesmodellen aan heeft toegevoegd: Die lesmodellen hebben achtereenvolgens betrekking op: "De Romeinen in Duitsland"; "Vlaamse Primitieven"; "Absolutisme en mercantilisme"; "De problematiek van Duitsland na Versailles". Vooral dat over de "Vlaamse Primitieven" is bijzonder uitvoerig uitgewerkt.

Deze modellen bestaan uit een "Einstieg", door de schrijver beeldend vertaald met "stijgbeugel", soms gevolgd door verdere bronnen en steeds door vragen, opdrachten, literatuuropgaven of suggesties voor verdere studie. Reproducties, foto's, facsimilé's, meestal fraai uitgevoerd, zijn niet zozeer bestemd om de tekst te verluchten als wel om goed bekeken en intensief bestudeerd te worden. De teksten zijn veelal ontleend aan uitgaven van erkende meesters van de geschiedenisdidactiek zoals Fina, Ebeling en Barthel. Het geheel vormt de neerslag van een aantal colleges, dat de schrijver voor studenten van de Vrije Universiteit over dit onderwerp gegeven heeft.

Juist omdat wij hopen dat deze beide uitgaven nog vaak zullen worden herdrukt, zij het vergund na deze lof ook enkele bezwaren naar voren te brengen waaraan mogelijk door Gilhuis aandacht zou kunnen worden gegeven.

Het belangrijkste is dat hij de "Einstieg" gelijk stelt met het "exempel". Maar de "Einstieg" is niet meer dan de inleiding tot het exempel. Het heeft geen andere bedoeling dan: aandacht, respectievelijk verwondering te wekken, te motiveren een zaak die onduidelijk is of op een andere wijze intrigeert, nader te bestuderen. Wanneer men, met Gilhuis "Einstieg" wil vertalen met stijgbeugel, dan is dus niet die stijgbeugel zelf het exempel maar het paard. De aspecten van het exempel zijn dan vervolgens: het thematisch, genetisch en heuristisch te werk gaan. Ik vind dan ook de uitdrukking "exemplarische methode" verre te verkiezen boven Gilhuis' term "thematisch-exemplarische" methode. Waarom zou men één aspect van een zaak die met een bepaald woord wordt aangegeven er nog eens nadrukkelijk en met verwaarlozing van andere aspecten, die ook in de naam opgesloten liggen, bij vermelden? Als de beknoptere term tevens duidelijker is dan moet men daaraan mijns inziens de voorkeur geven. Nu is het intussen niet zo dat het hier slechts een onbelangrijke terminologische kwestie betreft. Integendeel, dit misverstand (want als het geen misverstand was zou Gilhuis toch even duidelijk hebben moeten maken waarom hij de woorden "Einstieg" en "Exemplum" in een andere dan de algemeen gebruikelijke betekenis had gebezigd) heeft tamelijk verreikende gevolgen. Bijvoorbeeld dit dat Gilhuis op pag. 10 van het leerlingenboekje zegt: . . . (het) exempel . . .

wil nu niet alleen een boeiende introductie tot het gekozen thema zijn; nee, het wil ook dat thema in zijn geheel weerspiegelen." Of ook dat de schrijver op blz. 27 van de docentengids poneert: ". . . aan een Einstieg die in de praktijk geheel voldoet, zou men primair de volgende eisen moeten stellen:

- a. het bijzondere moet hier een spiegel van het geheel zijn;
- b. ze moet de leerling leren denken in de categorie van de tijd . . ."

Want hoezeer ik het ook waardeer dat de schrijver het leren denken in de categorie van de tijd essentieel acht bij het geschiedenisonderwijs, een primaire, aan een "Einstieg" te stellen eis is het niet.

Weer een ander gevolg van het gesignaleerde misverstand lijkt het me dat Gilhuis bij zijn laatste model: "De problematiek van Duitsland na Versailles", bij wijze van "Einstieg" wel de rede laat afdrukken die Neville Chamberlain op 17 maart 1939 hield voor de Conservatieve Club in Birgmingham, toen deze eindelijk de ogen open waren gegaan voor "het demonische gevaar dat Adolf Hitler heette", maar niet de verklaring (of een samenvatting daarvan) die Chamberlain, twee dagen eerder, in het Lagerhuis had afgelegd en waaruit bleek dat hij zich toen nog allerm minst realiseerde dat de Engelse politiek tegenover Duitsland gewijzigd diende te worden. De verbazing over deze tegenstelling had dan juist voor de leerlingen in die zin een "Einstieg" kunnen vormen dat zij daardoor gestimuleerd hadden kunnen worden de zaak verder te bestuderen.

Een ander bezwaar dat men zou kunnen noemen is dat Gilhuis onder thema iets anders verstaat dan de meeste Duitse patres van de exemplarische methode, bijvoorbeeld Barthel aan wie dit laatste model toch is ontleend. Een thema bij Gilhuis is een *onderwerp* zoals "De Romeinen in Duitsland" of "De problematiek van Duitsland na Versailles". Bij Barthel is het: een aantal gebeurtenissen, toestanden of ontwikkelingen die in het licht van een bepaalde vraagstelling worden gegroepeerd en bekeken, anders gezegd het beginsel volgens hetwelk men opnieuw moet ordenen of structureren. De consequentie van deze opvatting is dat dit exemplarische te werk gaan flexibeler maar ook moeilijker te vatten en vast te leggen is dan bij Gilhuis. En daarmee hangt dan waarschijnlijk weer samen dat men bij deze "exemplarici" geen vragen en opdrachten zal vinden zoals bij Gilhuis omdat men immers dan de leerlingen, in tegenstelling tot wat de methode juist beoogt, weer in een gegeven denkpatroon zou wringen.

Nu kan men natuurlijk op andere gronden misschien het geven van vragen en opdrachten toch wel verdedigen. Gilhuis zal wellicht zeggen dat het aan leraren en leerlingen, die nog niet aan deze werkwijze gewend zijn, een zeker houvast biedt. Maar als men ze, om welke reden dan ook, meent te moeten verstrekken, dan zou men in ieder geval vragen en opdrachten moeten geven, die passen in de opzet. En wanneer men zich nog eens voor ogen stelt dat met de exemplarische methode wordt gestreefd naar: het richten van de aandacht op enkele zaken, het zich verdiepen in weinige aspecten ervan, het hervinden van het levende contact met het voorwerp van de studie, dan is het duidelijk dat de vragen en opdrachten, in plaats van de aandacht te verspreiden en te versnipperen door ze op alle mogelijke kleinere zaken en zelfs bijkomstigheden te richten, de aandacht en de energie moeten concentreren. Men zou mijns inziens, indien men vragen wil stellen en opdrachten wil geven, hun aantal omgekeerd evenredig moeten maken aan hun kwaliteit. Helaas vormen Gilhuis' vragen en opdrachten in al deze opzichten een ietwat ontgoochelende anticlimax.

Ten bewijze van deze nogal krasse uitspraak citeer ik enkele van de bij het thema "Vlaamse Primitieven" gegeven opdrachten.¹⁾

2. Ken je de legende van Sint Joris? (Raadpleeg encyclopedie).
3. Waarom worden de schilders van de Vlaamse School ook wel de Vlaamse primitieven genoemd? (Zie De Rek, Van Hunebed tot Hanzestad).
4. Noem vijf vertegenwoordigers van de Vlaamse School en van elk twee schilderijen.
5. Wat is een kanunnik? Wat is een kapittel? Wat een absis? (reproductie D).
6. Wat is een kanselier? Wat zijn kapitelen? Wat kantelen? (reproductie D). Wat is een serene atmosfeer? (reproductie E). Wat een brevier? (reproductie C)::

Om te beginnen zou men al deze "opdrachten" (ik krijg de indruk dat Gilhuis een vraag een opdracht noemt zodra er iets moet worden opgezocht of nageslagen) kunnen samenvatten in deze ene: "Zoeken jullie alles wat je in de tekst niet begrijpt even op". De leerlingen zouden dan misschien antwoorden dat dit bij de meeste andere vakken van ze verwacht wordt. "Alles wat je niet begrijpt in de tekst", hoewel immers bij de opdrachten 5 en 6 veelbelovend tussen haakjes staat: reproductie C, D, E, op grond waarvan men denkt dat in de aldus aangegeven reproducties aanwijzingen zouden kunnen worden gevonden ter verklaring van woorden als absis, serene atmosfeer of brevier, blijkt dit niet zo te zijn. Uit de reproducties blijkt niets. De letters betekenen alleen maar dat de gevraagde woorden voorkomen in de teksten die bij de aldus aangegeven reproducties zijn afgedrukt. De opdracht is dus slechts ze in een woordenboek op te zoeken.

Gaan we nu nog even terug naar de opdrachten 2, 3 en 4. Als een leerling de vraag "Ken je de legende van Sint Joris?" beantwoorden moet is zijn antwoord goed als hij de legende kent en ja zegt en als hij de legende niet kent en nee zegt. Zijn antwoord is daarentegen fout als hij de legende kent en nee zegt en eveneens als hij de legende niet kent en ja zegt. Daarna behoeft hij nog slechts een encyclopedie te raadplegen over het kan niet schelen wat en de opdracht is uitgevoerd. De schrijver heeft natuurlijk bedoeld: Als je de legende van Sint Joris niet kent, zoek het dan in een encyclopedie op.

Ter uitvoering van opdracht 3 worden de leerlingen veronderstelt "Van Hunebed tot Hanzestad" te raadplegen om daarin na te gaan waarom de schilders van de Vlaamse School ook wel de Vlaamse Primitieven worden genoemd. Als dat boek toevallig onder hun bereik is en zij de inhoudsopgave raadplegen, wat ze in de brugklas in de studieles misschien geleerd hebben te moeten moeten, is het antwoord spoedig gevonden. Het luidt: "De primitieven", zo heten Jan van Eyck en zijn volgelingen. Niet omdat hun werk gebrekkig of onbeholpen zou geweest zijn, maar wijl met hen de moderne schilderkunst begon."

Als de leerlingen nu begrepen hebben *waarom* de schilders van de Vlaamse School ook wel de Vlaamse primitieven worden genoemd, zijn ze knapper dan ik dacht. Mij dunkt dat hier de simpele mededeling dat het Latijnse woord "primitiae" eerstelingen betekent en het "waarom" heel wat duidelijker zou hebben gemaakt.

Wat men met een opdracht als no. 5: "Noem vijf vertegenwoordigers van de Vlaamse School en van elk twee schilderijen" hoopt te bevorderen is mij niet duidelijk. Een dubieus soort algemene ontwikkeling. Dan is men toch wel heel ver verwijderd van de verdieping in het onderwerp dat de exemplarische methode nastreeft. En dan moet men er zich ook nog eens rekenschap van geven ten koste van hoeveel tijd het nagenoeg waarde-loze antwoord veelal gevonden wordt. Komt een leerling bijvoorbeeld op de gedachte het boek van De Rek te raadplegen, dat Gilhuis hem in de vorige opdracht als referentiebron had aanbevolen, dan zal hij het niet vinden. Want weliswaar komt De Rek tot het aantal

van vijf schilders (ook niet één meer), maar van deze vijf geeft hij slechts de naam van één schilderstuk. Toch hoop ik van harte dat de leerlingen in tegenstelling tot zoëven nu De Rek wel raadplegen. Want als deze schrijver kennelijk met enige tegenzin zijn laatste schildersnaam heeft opgespoten, stopt hij abrupt en zegt: ". . . maar laat ik geen catalogus schrijven".³⁾ Hij slaat hier de spijker op zijn kop: de leerling die opdracht 5 goed en met weinig tijdverlies wil volbrengen moet geen schilderijen gaan bekijken (zoals je denkt dat van hem gevraagd zou worden) maar een paar catalogussen raadplegen, liefst zonder reproducties, die de aandacht maar van de hem gestelde taak kunnen afleiden. En zou een leerling bijvoorbeeld de uitstekende kunstgeschiedenis van Gombrich, die in overeenstemming met wat de exemplarische methode wil, weinig schilderijen goed behandelt, opslaan, dan zou hij zelfs de vijf schildersnamen die gevraagd worden, niet eens vinden.

Maar ik wil de bezwaren, die ik tegen Gilhuis' geschriften koester, niet breder uitmeten. Want het geheel van zijn werk — ik heb het al geschreven — beoordeel ik, ondanks deze bezwaren, zéér positief. Sterker nog: mijn kritische opmerkingen maak, omdat ik voor het geheel zoveel waardering koester.

1) De leerlingenuitgave, pag. 29.

2) J. de Rek, Van Hunebed tot Hanzestad, Baarn, 1973 (7e dr.), pag. 449.

3) J. de Rek, a.w., pag. 449.

**INSTITUUT VOOR LERARENOPLEIDING
VRIJE LEERGANGEN — VRIJE UNIVERSITEIT
AMSTERDAM**

De sectie *geschiedenis* vraagt per 1 augustus een

DOCENT DIDACTIEK

voor een halve weektaak.

Van hem wordt verwacht dat hij in staat is de beroepsmotivatie van de studenten te ontwikkelen in het instituutspracticum en daarnaast studenten te begeleiden in het schoolpracticum; dit alles in nauw contact met de andere didactici en vakdocenten.

Instemming met de grondslag en de doelstelling van het Instituut V.L.-V.U. is noodzakelijk.

Salariëring volgens het wetenschappelijk rangenstelsel.

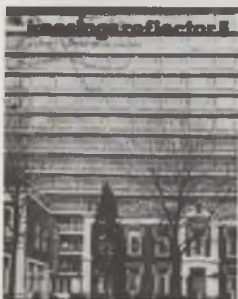
Inlichtingen bij de hoofddocent Dr. C.A. Rutgers, tel. 020-5485468 (instituut) of 020-456997 (thuis).

Sollicitatiebrieven met opgave van referenties te richten aan Dr. O. Kooi, Marquette 8, Amsterdam-Buitenveldert.

Integratie maatschappijleer in het onderwijs

De dynamiek van het hedendaags gebeuren zoekt u tevergeefs in leerboeken, maar u vindt deze wel in Keesings Onderwijsbladen

Reflector

Blikopener

Antenne

Bronnen van voortdurend nieuwe en actuele informatie met beschouwingen voor de vakken geschiedenis en maatschappijleer.

Samen met Keesings Woordenboek voor maatschappijleer en economie vormen deze bladen een bruikbare methode voor maatschappijleer.

Knip antwoordbon uit voor het aanvragen van één of meer proefnummers (maximaal 30 per blad).

Gaarne proefnummers van

Reflector Blikopener Antenne

(s.v.p. betreffende aankruisen)

Naam van de school

Onderwijstype

Adres

Plaats

Verzending t.a.v.

Datum

Postcode

Handtekening

SYSTEMEN KEESING

Systemen Keesing B.V.
Antwoordnummer 4, Amsterdam 1007
Telefoon 020-71 94 44

MEDEDELINGEN

Mededelingen van de didaktiekcommissie:

- a. Het *seminarium* voor beginnende leraren zal gehouden worden in conferentieoord "de Pietersberg" te Oosterbeek van 10 t/m 12 augustus. uitgangsmateriaal zal zijn het boek "Geschiedenis op School". Op het seminarium zal een praktische invulling plaatsvinden rond het thema "De vikingen".
- b. De *didaktiekconferentie* met als thema "Van leerstof tot les" zal gehouden worden op 4/5 nov. en op 18/19 nov. in conferentieoord "De Pietersberg".
- c. De didaktiekcommissie is bezig met een inventarisatie van de experimenten van *vakkenintegratie* en roept een ieder die hierover informatie kan verschaffen op, zich met de commissie in verbinding te stellen. Ook degenen die zich met de cie. over dit onderwerp bezig zouden willen houden worden gevraagd zich op te geven bij de cie.

Wortelhaven 16

Dokkum

t.a.v. Mej. D.H. Verhagen

BESTUURSMEDEDELINGEN

N.a.v. het concept K.B. eindexamenreglement stuurde het bestuur van de V.G.N. onderstaande brief aan de staatssecretaris.

In dit concept K.B. wordt niet gesproken over een herkansing in geschiedenis en staatsinrichting en aardrijkskunde omdat voor deze vakken nog geen centraal schriftelijk is ingevoerd.

Voorburg, 13 december 1976

Aan de Staatssecretaris van
Onderwijs en Wetenschappen,
Dr. K. de Jong Ozn.,
p/a Ministerie van O. en W.
Nieuwe Uitleg 1
Den Haag.

Excellentie,

Naar aanleiding van het concept-K.B. eindexamenreglement, waarover U advies gevraagd heeft en dat daarom momenteel circuleert, moge het bestuur van de Vereniging van Leraren Geschiedenis en Staatsinrichting in Nederland U herinneren aan zijn brief van 19 januari 1976. Daarin werd U geattendeerd op een dreigende onrechtvaardigheid tegenover de leerlingen, die het vak geschiedenis en staatsinrichting in hun vakkenpakket gekozen hebben.

Het bestuur mist in het overhavige concept-K.B. een bepaling daaromtrent en verzoekt U in de definitieve versie deze omissie te herstellen.

Inmiddels verblijft het bestuur met gevoelens van de meeste hoogachting,

M.I. Röder,
2e secretaresse.

MINISTERIE VAN ONDERWIJS EN WETENSCHAPPEN

De Vereniging van Leraren Geschiedenis
en Staatsinrichting in Nederland (V.G.N.)
Secr.: Van Tuyll van Serooskerkenstraat 113
VOORBURG

Uw brief van
13 december 1976

Kenmerk
AVO/J-625.023

'S-GRAVENHAGE
14 januari 1977

Onderwerp
herexamen

Doorkiesnummer
741633

Bij beschikking van 4 juni 1976, kenmerk AVO 76-27 II (artikelen 4 en 5 van bijlage 2 van de circulaire AVO 76-27 betreffende de eindexamens van het schooljaar 1976/1977), heb ik reeds bepaald, dat het herexamen in de vakken aardrijkskunde en geschiedenis en staatsinrichting uit een schoolonderzoek bestaat.

Evenals het opschorten van het centraal schriftelijk examen in deze vakken, wordt bovenbedoelde herexamenvoorziening in de vorm van een voor één jaar geldende beschikking geregeld, die ik krachtens artikel 52 van het Eindexamenbesluit tref.

Een exemplaar van de circulaire AVO 76-27 en AVO 76-13 voeg ik hierbij.

De staatssecretaris van
onderwijs en wetenschappen,

w.g. (drs. K. de Jong Ozn.)

HISTORISCHE DIDACTISCH DOCUMENTATIECENTRUM

Adreswijziging:

Oud adres: Rijn en Schiekade 42, Leiden.

Nieuw adres: Middelste Gracht 4, Leiden

tel. 071 - 148333 toestel 6344 of 6345.

EUROPESE TEKENINGEN- EN OPSTELLENWEDSTRIJD 1977

Voor het derde achtereenvolgende jaar organiseert het CEVNO een tekenwedstrijd en voor de eerste keer een zg. opstellen/werkstukwedstrijd.

De tekenwedstrijd is bedoeld voor leerlingen van 10 tot 15 jaar. Het onderwerp heeft betrekking op Zuid-Italië en krijgt een aparte brochure voor de leerlingen als begeleiding.

De twaalf beste tekeningen verschijnen op een posterkalender (50 x 70 cm; vierkleuren).

Wie een tekening instuurt ontvangt later deze 1978-kalender gratis. Daarnaast zijn er ook boekenbonnen als prijzen beschikbaar.

Inschrijvingen vóór 15 maart aanmelden bij CEVNO, Langestraat 55, Alkmaar. Ook telefonisch: 072 - 21525.

De brochure is gratis tot maximaal 10 exemplaren.

Daarboven wordt f 0,25 per exemplaar, plus porto gerekend.

Opstellen/werkstukken:

Leerlingen vanaf 15 jaar kunnen een werkstuk of opstel maken over het thema "europese verkiezingen".

Een map met documentatie is gratis verkrijgbaar (voor de deelnemers) bij het CEVNO.

Prijzen zijn: boekenbonnen, en voor 25 winnaars een reis naar Straatsburg.

Bestellingen en informatie bij het CEVNO, Langestraat 55, Alkmaar - Tel.: 072 - 21525.

BOEKBESPREKINGEN

G. 't Hart en J.A. van den Hoek, *Gids van Rijnlands archieven*, 2 dln. z. pl., z.j.

Enige tijd nadat ik dit werk ter recensie voorgelegd kreeg, verscheen in het Nederlands Archievenblad van de hand van mr. Ketelaar, deskundige op het gebied van archiefwetgeving en archiefbeheer, een studie over het fenomeen archiefgids¹). Zo'n archiefgids geeft een volledige, uitgewerkte, en systematische lijst van aanwezige archieffondsen en archieven met hun begin- en einddatum, hun omvang in strekkende meter, de daarbij behorende inventarissen, ingangen, en eventuele overige hulpmiddelen die de toegankelijkheid vergroten. Dit alles onder toevoeging van meer of mindere uitvoerige gegevens over inhoud en structuur van elk archief, en een historisch-institutionele toelichting. Naar Frans voorbeeld worden archiefgidsen onderverdeeld in gidsen per depot, per archief of groep van archieven, of per categorie van wetenschappelijk onderzoek.

Hier gaat het om een goed geslaagde archiefgids voor één depot. Tevens valt daarmee door het beleid van Rijnlands bestuur in de dertiger jaren een ander criterium samen. Het is een overzicht van alle archieven en archiefbestanddelen, die zowel door het hoogheemraadschap, zijn bestuur, diensten en ambten zelf gevormd zijn, als het overgrote deel van de archieven van de polderbesturen van de polders, die vanouds door hun ligging binnen het hoogheemraadschap daarvan afhankelijk zijn.

De gebruiker heeft in de praktijk het meest aan het tweede gedeelte van deel I, en aan deel II van deze interessant geïllustreerde, maar ongepagineerde archiefgids. Hierin vindt men de volledige lijst van alle archieven die in Rijnlands archiefbewaarplaats, sinds 1934 gevestigd in het pand naast het statige Gemeenschapshuis aan de Breestraat te Leiden, berusten. Het eerste en voornaamste archief op deze lijst is de gespecificeerde indeling van de oude archieven van het Hoogheemraadschap zelf over de periode 1255-1857, uiteraard volgens de rubricering van de inventaris van S.J. Fockema Andreae, archivaris van Rijnland 1928-1934, met een overzicht van de ingangen op onderdelen van dit "oud-archief". Vervolgens worden zeer summier, ook hier zonder opgave van de omvang van het betreffende archief, ook de andere archieven van het hoogheemraadschap opgesomd. Zij zijn ten dele tot recente datum geïnventariseerd, het kadaster zelfs tot 1960. Daarna volgt de lijst van archieven van de in Rijnland gelegen ambachten, wier taak na allerlei historische verwickelingen tenslotte in 1870 voor een deel zijn overgegaan op het hoogheemraadschap. De toegangen tot de omvangrijke en kostbare kaartenverzameling — de oudste plattegrond dateert zelfs van 1457 — en de verzamelingen van particulieren worden aan het einde van deel I opgesomd.

Deel II bevat de volledige lijst van de aan Rijnland overgedragen archieven van de besturen van bijna tweehonderd binnen Rijnland gelegen polders. Bij elk archief wordt ook hier de eventuele inventaris vermeld met de bijbehorende begin- en eind-datum der stukken, de ligging van het waterschap, en een verwijzing naar de corresponderende rubriek in het "oud-archief" van het hoogheemraadschap. Een losbladige overzichtskaart is toegevoegd.

De archiefgids opent met een gedetailleerd artikel over Rijnlands archiefzorg en archiefbeheer sinds de dertiger jaren van de zestiende eeuw. Dit gedeelte is vooral voor archivariissen buitengewoon leerzaam. Beperkt zijn echter de gegevens over de structuur van de archieven, de relaties tussen de bestuurstaken van het hoogheemraadschap en de inliggende polders, en met name de invloed daarvan op de archiefvorming. Behandeld zijn het ontstaan van het rentmeesterschap en de serie rekeningen sedert 1508, en de controlerende taak van het Hof van Holland op het financieel beheer tot 1794. Notities zijn opgenomen over de relatie tussen het hoogheemraadschap en de inliggende ambachten, met een beknopt exposé over het bekende vraagstuk van de continuïteit van het middeleeuwse waterschapsambacht naar het zestiende eeuwse algemene schoutambacht, het gerecht met o.a. een waterstaatstaak. Evenzeer wordt aandacht besteed aan de verhouding van het hoogheemraadschap tot de inliggende polders. Rijnland was sinds het midden van de vijftiende eeuw de instelling die vergunningen uitgaf voor de bemaling van polders. Sinds 1639 gaf het hoogheemraadschap daarna het algemene consent voor de stichting van een polder. Tevens oefende Rijnland daarop diepgaand toezicht uit.

In 1934 heeft Fockema Andreae een klassiek werk over Rijnland geschreven²). De gecompliceerdheid en veelomvattendheid van Rijnlands bestuurs- en rechtsgeschiedenis had misschien de auteurs van deze gids er toe kunnen brengen om een summier schets van de institutionele geschiedenis te geven. De verspreide notities daarover zijn voor kenners van waterschapsgeschiedenis voldoende; voor anderen zou zo'n inleiding tot dit maar al te vaak moeilijk toegankelijke terrein een goede hulp geweest zijn. Zo noemt het Zuid-Hollandse algemeen polderreglement de waterschappen belast met de zorg voor de belangen van alle waterstaatkundige polders ook administratief/bestuurlijk "polders". Het financieel

toezicht op elk van die polders was en is in handen van het hoogheemraadschap, dat in tegenstelling tot de polders keurbevoegdheid bezat, en onder het ancien régime zelfs de criminele rechtspraak uitoefende.

Deze Rijnlandse archiefgids vormt een belangrijke stimulans voor meer onderzoek in de Nederlandse waterschapsgeschiedenis in het algemeen³⁾, en in Rijnland in het bijzonder. Betrekkingen met andere deelgebieden van de Nederlandse geschiedenis kunnen dan steeds geconstateerd worden, in het bijzonder waar het gaat om rechtsgeschiedenis en alles wat regionale geschiedenis heet.

In Rijnland is dit des te belangrijker, omdat het Hollands oudste hoogheemraadschap is. De officiële instelling wordt beschouwd als een bestuursdaad van graaf Willem I (1203-1222). Het was een typische waterlozingsgemeenschap. Herstel en onderhoud van de dammen en sluizen te Spaarndam en Zwammerdam waren hierbij van grote betekenis. De oorsprong is echter verder terug te voeren, tot 1202 of eerder. Het is begonnen als een vrije gemeentevorming uit de bevolking zelf. Sinds graaf Willem I is de band gelegd met het overheidsgezag.

C.A. van Kalveen

- 1) F.C.J. Ketelaar, Middelen tot ontsluiting van archieven, Nederlands Archiefblad, 80, 1976, p. 247 vlg.
- 2) S.J. Fockema Andreae, Het hoogheemraadschap van Rijnland, zijn recht en zijn bestuur van den vroegsten tijd tot heden, Leiden 1934.
- 3) Ter algemene oriëntering: S.J. Fockema Andreae, Studiën over Waterschapsgeschiedenis, 8 dln, Leiden 1950-1952.
Idem, Hoofdpijnen van waterschapsrecht, Alphen a.d. Rijn 1970⁴⁾, bewerkt door D. Ormel.

K. Norel, Karel Commandeur, van boerenzoon tot koopman. 195 blz. Uitgegeven: La Rivière en Voorhoeve-Zwolle. Prijs: f. 17,50.

Onder de in Kleio besproken jeugdboeken waren er tot dusver weinig, die betrekking hadden op de Nederlandse geschiedenis uit de vorige eeuw.

Daarom was ik extra nieuwsgierig naar wat Norel in deze "success-story" van een Noordhollandse boerenzoon te bieden had.

Het thema was nogal ongewoon. Door een ongeluk moet de hoofdpersoon, Karel Commandeur, een arm missen. Ongeschikt voor het boerenbedrijf, werpt hij zich op de handel in zaden en weet zo een machtig bedrijf op te bouwen.

Het boek mikt op de wat oudere leerlingen. De verteltrant doet soms wat ouderwets aan, maar is voor leerlingen vanaf ongeveer 14 jaar toch wel boeiend. Door het directe taalgebruik zullen het niet alleen de slimsten zijn, die het boek vrij gemakkelijk lezen.

Het verhaal speelt zich af in de wereld der "Afgescheidenen". De opvattingen van de auteur sluiten aan bij die, welke Algra in zijn "Het wonder van de negentiende eeuw" gestalte gaf. De sympathie voor de hardwerkende, gelovige "kleine luyden" komt op haast elke bladzijde naar voren.

Leerlingen uit een protestants milieu zullen zich daarom gemakkelijker in de problematiek kunnen inleven dan zij, die een dergelijke achtergrond niet kennen.

Overigens is het boek voor geschiedenisdocenten interessant, omdat de ontwikkeling van een gehandicapte boerenjongen-met-pit tot "kapitalist" laat zien welke persoonlijke en maatschappelijke konsequenties deze met zich bracht. Zeker in een samenleving waarin stand, gezag en geloof nog als vanzelfsprekend domineerden. Erg aardig is trouwens de manier waarop Norel duidelijk maakt hoe de activiteiten van de Commandeurs het ingedutte Enkhuizen weer tot leven brachten.

Vanuit de tekening van de hoofdpersonen begrijpelijk, maar daarom niet minder jammer, vond ik de karikaturale benadering van de andere "zuilen". Rooms en oppervlakkige lolbroeken, "rooien" ongemaneerde oproerkraaiers en liberalen zelfingenomen aristocraten.

Toch kunnen verschillende passages aanleiding geven tot discussie of klasseggesprek. Ik denk bijvoorbeeld aan het slot van het boek, waarin de auteur een uitstekende beschrijving geeft van Karels patriarchale benadering van zijn arbeiders. Maar misschien zien andere collega's meer heil in de talrijke liefdesperikelen, die Norel ons voorschotelt. Afgaande op de niet aflatende stroom t.v. series, waarin het vrijen en trouwen in vroeger eeuwen centraal staat, is men op dat aspect van de geschiedenis nog lang niet uitgekeken. Getrouw aan het bijbelwoord: "Wie zichzelf overwint is sterker dan die een stad inneemt", slaan de Commandeurs zich door de amoureuze problemen heen.

Men zou van de auteur niet anders verwacht hebben.

H. van der Veen

R. *Buijtenhuis*, *Revolutie in Zwart Afrika?* Van Gorcum, Assen/Amsterdam 1975; 147 pagina's; prijs f 16,40.

De schrijver erkent in zijn voorwoord dat hij het schrijven van dit boek eigenlijk als een onmogelijke opgave ziet, getuige de volgende opmerkingen: "Afrikakenners, of zij die daarvoor doorgaan, hebben het in Nederland niet gemakkelijk. Wat zou men bijvoorbeeld zeggen van iemand die een uitvoerige studie heeft gemaakt van de Spaanse burgeroorlog, zich vervolgens aan het inwerken is in de problemen van de Baader-Meinhof groep en die plotseling op de markt komt met een boekje onder de pretentieuze titel: *Revolutie in Europa?* Ik vrees dat een dergelijke auteur noch door zijn vakgenoten noch door het lezerspubliek helemaal au sérieux zou worden genomen. Gaat het echter om Afrika dan wordt dit soort werk aan de vliegende trapeze als heel normaal beschouwd, zoals ik zelf al verschillende malen heb mogen ondervinden."

Wat is namelijk het geval? Buijtenhuijs is in dienst van het Afrika Studiecentrum bezig met een onderzoek over revolutionaire bewegingen in Afrika. Omdat hij een grondige studie heeft gemaakt van de Mau-Mau opstand en zich thans inwerkt in de opstand die sinds 1965 het noorden van Tsjaad tot een gesloten gebied heeft gemaakt, achten de uitgevers hem voldoende gekwalificeerd "voor het schrijven van een algemene inleiding over radicale bewegingen in Zwart Afrika".

B's royale erkenning van zijn incompetentie schenkt de lezer vertrouwen: kennelijk weet hij welke problemen er liggen en zal hij zich weten te vrijwaren van oppervlakkige generalisaties. Het boek bestaat uit twee delen: *Geweld in Afrika* en *Revolutie in Afrika*. Wat het voor de historicus zo interessant maakt is niet zozeer welk antwoord B. geeft op de vraag die in de titel is vervat, als wel het inzicht dat hij verschaft in de factoren die de ontwikkelingen beïnvloeden. B's analyse toont in de eerste plaats aan, dat de koloniale periode, de religieuze, ethnische en sociale verschillen in vrijwel alle Afrikaanse gebieden een rol spelen, terwijl ook de invloed van de ex-koloniale machten voelbaar blijft. Generalisaties met betrekking tot 'de' ontwikkelingen in Afrika zijn echter onmogelijk, doordat genoemde factoren in geen twee gebieden hetzelfde gewicht in de schaal leggen. Bovendien kunnen zij niet altijd scherp ten opzichte van elkaar worden afgebakend; zo loopt bijvoorbeeld de scheiding langs de ethnische lijn soms dwars door de sociale verschillen heen. B. onderscheidt dan ook vier vormen van opstandigheid; rebellie, afscheidingsbewegingen, tegenmaatschappijen en revoluties. Het tweede deel is gewijd aan een onderzoek naar de mogelijkheden van revolutie in Afrika. Boeiend is de analyse van het revolutionaire potentieel van de Afrikaanse boeren en arbeiders, welke B. tot de conclusie voert dat de voorwaarden voor een sociale revolutie in Zwart Afrika bij lange na niet vervuld zijn.

Het boek verschaft de historicus niet zoveel informatie over de jongste geschiedenis van Afrika (alhoewel de uitgebreide literatuurlijst veel aanvulling biedt); daarvoor is het gebodene te fragmentarisch. Het leent zich daarentegen wel uitstekend om aan te tonen welke ingewikkelde politieke en sociale omstandigheden aan historische processen ten grondslag kunnen liggen, terwijl het feit dat de ontwikkelingen die er het gevolg van zijn zich onder onze neus afspelen, de problematiek voor de leerlingen extra aantrekkelijk maakt.

A. Jonker

Elvet Williams, *Arbeitskommando*. Uitg. In den Toren, Baarn 1976.

Dit boek geeft ons het ontsnappingsverhaal van een Brits soldaat uit Duitse krijgsgevangenschap gedurende de 2e wereldoorlog.

Williams heeft deze herinneringen geschreven omdat hij meent, dat de vele verhalen die over krijgsgevangenen handelen, welke zo geweldig succesvol aan hun bewakers wisten te ontkomen, weinig met de harde werkelijkheid te maken hebben.

De moeilijkheid was volgens hem ook niet, hoe men uit een kamp kon vluchten, maar veel meer, hoe men uit een door de vijand bezet werelddeel kon komen.

Bovendien gaat het in dit boek over gewone soldaten, die in tegenstelling tot officieren hard moesten werken in arbeidskampen.

Zij waren geen enkel ogenblik onbewaakt en moesten zonder hulp van hun meerderen zelf alles uitdenken, zonder ontsnappingscomité of valse papieren.

E. Williams werd op 29 mei 1941 op Kreta gevangen genomen en zag pas op 14 september 1944 kans met nog 19 andere krijgsgevangen soldaten uit een kamp bij Marburg in Oostenrijk te ontsnappen. Door de vele Rode Kruispakketten, kon voedsel buiten het kamp gebracht worden. Bovendien hadden de soldaten het geluk geholpen te worden door de Joegoslavische verzetsorganisatie. Veel heldendom is er dus niet bij.

Vergeleken met krijgsgevangenen van andere nationaliteiten hadden de Britten het zelfs nog redelijk goed, hoewel ook bij hen de slechte, onvoldoende rantsoenen, de luizen, het harde werken de de moeilijkheden onderling ons een duidelijk beeld geven welk een vernedering zo'n krijgsgevangenschap bij de Duitsers inhield.

Hierdoor is het boek een relaas geworden dat voor leerlingen van onze scholen een beter beeld geeft van dit aspect van Wereldoorlog II dan de film Colditz.

De vertaling doet vooral aan het begin niet altijd even vloeiend aan. Een woord als machtigheid lijkt ons geen goed Nederlands. Overigens voor de leerlingenbibliotheek zeer aanbevolen.

J.G. Jonker-Klijn

Grenzen en mogelijkheden van de Nederlandse buitenlandse politiek. Een discussie. Anthosboek, Baarn, 1976. 102 blz.

Het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken hield in februari 1976 een colloquium over de grenzen en mogelijkheden van de Nederlandse buitenlandse politiek. Drie lezingen, in het augustusnummer van 1975 van de Internationale Spectator gepubliceerd, dienden als praeadviezen voor dit colloquium. Zij vormen de eerste, meest substantiële helft van dit boek; twee inleidingen van coreferenten vormen de overgang naar een beknopte weergave van de discussie. Zoals Heldring, directeur van het organiserend Genootschap, in zijn inleiding schrijft, is men bij de keuze van referenten uitgegaan van de gedachte, dat ieder het thema vanuit eigen gezichtshoek zou beschouwen. Welnu, dat is gebeurd.

Metzemaekers, hoofdredacteur van het Financieel Dagblad, ziet de Nederlandse buitenlandse politiek liggen in het verlengde van de Nederlandse externe economische belangen. Elk land is opgenomen in een internationale structuur, waarvan het voor zijn materiële bestaan afhankelijk is: de mogelijkheden van een buitenlandse politiek worden door deze structuur beperkt. Voor Nederland is deze structuur de Europese, in de eerste plaats daárbinnen kan een buitenlands beleid effectief zijn, óók een buitenlands beleid t.a.v. bijvoorbeeld de Derde Wereld. Neumann, directeur van het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken, legt de nadruk op de veiligheid, en derhalve op het Atlantisch bondgenootschap. Europa – en dus Nederland – moet bedacht blijven op de Russische dreiging, die in de 60er jaren niet minder is geworden.

Wijzen deze beide eerste schrijvers vooral op de grenzen van de Nederlandse buitenlandse politiek – ik volg hier coreferent Van Benthem van den Bergh – de derde, Coppens, wetenschappelijk medewerker ontwikkelingseconomie aan de V.U., wijst op de mogelijkheden. Hij pleit voor een "mondiaal subsidiariteitsbeginsel" (p.38) dat een richtlijn is voor het vaststellen van een optimaal beslissingsniveau. Dat is het niveau, waarop alle externe effecten van een beslissing in de beschouwing kunnen worden betrokken. Het niveau zij zo laag mogelijk, maar het blijkt, dat E.E.G. en N.A.T.O. niet het optimale niveau zijn als het gaat om waarlijk mondiale problemen, bijvoorbeeld om de tegenstelling arm-rijk. Internationale bondgenootschappen hebben de neiging zichzelf in stand te houden door het behartigen van eigen belangen, door het handhaven en versterken van de eigen plaats in het bestaande "dominantie systeem" in de wereld. Dit dominantie systeem is bedreigend voor het voortbestaan van de mens. Het is een Nederlands belang dit systeem te doorbreken: Nederland dient dit belang te behartigen door een kritische en dissidente opstelling in de internationale verbonden, waarvan hij lid is.

West-Europa, Atlantisch verbond, de wereld; het zijn de drie omljstingen waarbinnen grenzen en mogelijkheden van de Nederlandse buitenlandse politiek worden beschouwd. Deze schets doet geen recht aan de inleiding. Bovendien wordt hier niet ingegaan op behartigenwaardige opmerkingen over bv. de discrepantie tussen een hecht verenigd Europa – met eigen kernwapen? – en het Atlantisch bondgenootschap, over "ethische politiek", over een "civiel Europa".

Voor de leerling is dit boekje te abstract, maar voor de leraar is het een goed kort overzicht van enkele theorieën over (Nederlandse) buitenlandse politiek. Hij zal echter de gewonnen inzichten voor de leerlingen met concrete voorbeelden moeten verduidelijken.

J.L. Frieling

Huib Hendrikse, Het Russische Omsingelingscomplex. N.I.V.V.-reeks 8, Den Haag 1976.

Publikatie van het Nederlands Instituut voor Vredesvraagstukken en het Oost-Europese Instituut. 140 blz., prijs f 5,-.

In de zomer van 1969 publiceerde de Literatoernaja Gazeta twee artikelen, waarin werd duidelijk gemaakt, dat de Sovjet-Unie sinds zijn ontstaan voortdurend door omsingeling werd bedreigd. De schrij-

ver, Ernst Genri, wees op de buitenlandse interventie direct na de revolutie, op de driehoek Berlijn-Rome-Tokio in de 30er jaren en op de keten van bondgenootschappen — N.A.T.O. — S.E.A.T.O. — C.E.N.V.O. — die Dulles smeedde in de 50er jaren. Weliswaar overleefde de Sovjet-Unie deze omsingelingen — in 1959 kon Chroeshov op het 21 ste partijcongres beweren dat Rusland geen belegerde vesting meer was — maar nu, in 1969, was het beeld van betrekkelijke veiligheid wederom vergruizeld. Deze artikelen stonden niet op zichzelf, maar waren een onderdeel van een intensieve perscampagne, waarin de Russische bevolking openlijk op het omsingelingsgevaar werd gewezen. Wat was er gebeurd? In maart 1969 vonden de eerste incidenten plaats op en bij Damanski (Chinees: Tseng-pao), een eiland in de Russische-Chinese grensrivier de Oussouri. Daarmee had het sinds 1961 openlijke conflict tussen de beide communistische giganten er een nieuwe dimensie bijgekregen: de militaire. Dit bleek voor Moskou bijzonder verontrustend: het voormalige lid van de harmonische gemeenschap van socialistische staten was een dreigende draak geworden, aan een grens die 7400 km lang is; een draak bovendien sinds 1964 toegerust met nucleaire tanden. Met een vloed van verhelderende citaten schets Hendrikse deze groeiende verontrusting. Hoewel hij schrijft over de angst of de verontrusting van Moskou, gelooft hij niet, dat deze gevoelens een gevolg zijn van een realistische schatting van de internationale politieke situatie. Het woord "complex" in de titel is toch te bijzonder om niet bewust gekozen te zijn. Schrijver impliceert door de keuze van deze term, dat de vele en veelsoortige verschijnselen aan Ruslands politieke horizon, eerst in Moskou worden aaneengesmeed tot een vast samenhangend geheel: een complex.

De angst zou dan niet zijn een *gevolg* van een politieke situatie, die bedreigend *is*, maar de *oorzaak* van het verwrongen beeld van deze situatie, die als bedreigend wordt *ervaren*.

Dit verwrongen beeld is zo oud als de Sovjet-Unie zelf, en ouder. Het wortelt in de Romantische opvatting van het Russische messianisme in de 19de eeuw. Lenins internationalisme: het concept van een wereldrevolutie met de eerste socialistische staat als fakkeldrager, kan als een 20ste eeuwse variant hiervan worden opgevat. Hendrikse zet, alweer met een rijkdom aan citaten, uiteen, hoezeer de vrees voor omsingeling de Russische communistische ideologie van meet af aan kleurde.

Zo wordt de lezer een beeld gegeven van een complex, dat zijn oorsprong vindt in het brein van de drager, en door deze zelf in stand wordt gehouden. Het Russische omsingelingscomplex is niet door toedoen van de Westerse staten ontstaan, en deze zullen ook niet in staat zijn de Sovjet-Unie hiervan te bevrijden. "De bevrijding van het omsingelingscomplex kan alleen vanuit Rusland zelf gebeuren" is de conclusie van de schrijver. (p. 126).

Indien het Russische omsingelingscomplex een vredesvraagstuk is, d.w.z. een probleem, waarvan de oplossing de kans op vrede vergroot, dan lijkt me deze oplossing te simpel. Angst reduceren tot een complex lijkt me, zelfs als beeldspraak, niet verhelderend wanneer het gaat om de machtsverhoudingen in de wereld. De oorzaken van de angst — de macht van de andere grote staten en het politieke gebruik dat zij daarvan maken — afdoen als niet of nauwelijks ter zake, is niet verantwoord. Dan neemt men de gewichten uit de ene schaal van de balans weg en laat daarmee de zwaarte van het probleem naar de andere kant doorslaan. Het betoog van Genri snijdt meer hout dan Hendrikse weergeeft. Het is misschien niet alleen een onderdeel van een campagne waaruit een complex blijkt, maar ook een bijdrage aan een realistische waardering van Ruslands internationale machtspositie.

Hendrikse beschrijft boeiend, hoe, na jaren van ontspanning die in 1959 hun hoogtepunt vonden, de Sovjet-Unie in 1969 terugkeerde tot het oude concept van gespannen internationalisme, dat zijn buitenlandse politiek altijd had gekenmerkt. In dit opzicht is zijn boek zeker verhelderend. Maar de stelling, dat de vrees voor omsingeling een oud intern Russisch complex is, dat niet of nauwelijks wordt beïnvloed door de politiek van andere grote staten, is niet houdbaar.

J.L. Frieling

Prof. Dr. Fr. de Jong Edz., Een beeld van een vakbeweging. Geschiedenis van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen, zoals die spreekt uit prenten en documenten, gebouwen en gedachten. Uitgeverij L.J. Veen, Wageningen 1976. 208 blz., 188 ill. waarvan 16 in kleur. Prijs f 19,50.

Martin Schouten, De socialen zijn in aantocht. De Nederlandse arbeidersbeweging in de negentiende eeuw. Uitgeverij van Gennep. Amsterdam 1976. 288 blz., 371 ill. Prijs f 29,50.

Als ik een boek pak kijk ik altijd eerst of er plaatjes in staan. De boeken van de Jong en Schouten bieden hiertoe volop gelegenheid. Bovendien is dit een kans om geschiedenis in de vorm van illustraties eens nader te bekijken. Een gunstige faktor hierbij is dat beide boeken verwante onderwerpen behan-

delen die chronologisch bij elkaar aansluiten. Schouten behandelt de negentiende eeuw tot en met de oprichting van het N.A.S. in 1893 en van de S.D.A.P. in 1894. De A.N.W.B. — eveneens opgericht in 1894 — komt echter niet meer aan bod. Deze A.N.W.B. is als voorloper van het N.V.V. min of meer het startpunt voor de Jong. Uiteraard ligt de nadruk op de jaren 1906-1976: zijn boek is geschreven bij gelegenheid van het 70-jarig bestaan van het N.V.V.

Het N.V.V.-boek werd goedkoop verspreid onder alle N.V.V.-leden en het is ook tot deze groep dat de Jong zich richt. Schouten schrijft evenmin voor vakhistorici; blijkens de achterflap gaat het boek er prat op dat het "niet onzichtbaar gemaakt (wordt) door een woud van voetnoten en jaartallen". De uitgever voegt daar in een begeleidend schrijven nog aan toe: "zonder moeilijke woorden" en praat over een stortvloed in plaats van een woud.

Gelukkig staan er in Schoutens' boek wel veel jaartallen, hetgeen de duidelijkheid alleen ten goede komt. Wat die moeilijke woorden betreft klopt het wel. Tenslotte iets over de voetnoten, waar ook de Jong van af heeft gezien. Voetnoten zijn in de eerste plaats bedoeld om de geïnteresseerde lezers verder te helpen bij de bestudering van een onderwerp. In de Jong's boek ontbreken ze zonder dat dit op enige wijze wordt ondervangen. Schouten daarentegen geeft een uitvoerige beredeneerde bronbeschrijving en tevens een duidelijke lijst van de vindplaatsen van de illustraties.

Al zijn het plaatjesboeken, de tekst ontbreekt niet, zij het dat hij zich in verschillende gedaante voor-doet: bij Schouten is sprake van twee-, of liever van een drie-eenheid: de tekst van het boek, de afbeeldingen en in de derde plaats de uitvoerige onderschriften bij de afbeeldingen. Ze vullen elkaar goed aan en geen deel zou op zich zelf kunnen staan, ieder thema wordt tegelijkertijd op drie manieren belicht. Bij de Jong heeft de tekst een andere functie, ook al omdat deze in twee delen uiteenvalt. Ieder hoofdstuk wordt ingeleid met een korte karakteristiek in enkele bladzijden, waarna de illustraties volgen (zowel teksten als "plaatjes" ter illustratie), maar alles ná elkaar. Het is hier veel meer de bedoeling dat de illustraties zélf aan het denken zetten en associaties oproepen. Volgens de Jong heeft ieder dokument een tweeledige bedoeling: enerzijds past het in de geschiedenis waar het bijhoort, anderzijds legt het ook getuigenis af van de stijl die typerend is voor de arbeidersbeweging en van de verbreiding van deze nieuwe kulturele normen.

Uit deze verschillende functie volgt ook de verschillende aard van de illustraties. Schouten heeft zeer veelsoortig materiaal bij elkaar gebracht: veel — uiteraard zeer oude — foto's, kranten, pamfletten, spotprenten, tekeningen, brieven en schilderijen. Zo is dit boek ook, afgezien van zijn andere kwaliteiten, een monument van de inventiviteit (letterlijk) van een verzamelaar. Komisch in dit verband is de uitspraak van de Jong (blz. 7) die over 1870-1895 opmerkt: "veel beeldmateriaal is er over deze periode niet". De Jong gebruikt veel literaire teksten van socialistische literatoren als Gorter, H. Roland Holst en C.S. Adama van Scheltema. Zijn afbeeldingen bestaan voornamelijk uit spotprenten en aanpakbiljetten. In veel mindere mate uit foto's en proklamaties. Zijn voorkeur hebben karikaturisten die tekenden in De Notenkraker en later in Vrijheid, Arbeid, Brood, zoals Albert Hahn, Hahn jr., Tjerk Bottema en Funke Küpper. Door de nadruk die de Jong legt op de eigen socialistische cultuur besteedt hij de meeste aandacht aan de periode tussen de twee wereldoorlogen: haast de helft van zijn boek wordt erdoor in beslag genomen. In deze periode komt de politieke affiche in zwang, waarvan hij prachtige voorbeelden geeft, relatief veel in kleur. De periode na 1945, wanneer deze eigen cultuur gaat vervagen, krijgt veel minder aandacht. Dan gebruikt hij ook veel foto's als illustratie, met name voor de jaren 1970/75: "Hernieuwde Strijdbaarheid".

Voor het onderwijs zijn beide boeken bruikbaar. Het boek over het N.V.V. zal hierbij het moeilijkst zijn: de platen kunnen veel zeggen voor wie de achtergronden kent, het boek zelf geeft deze echter zeer summier. Mits goed voorbereid zal deze "kulturele invalshoek" voor de vakken geschiedenis, nederlands en kunstgeschiedenis toch veel op kunnen leveren. Het boek van Schouten geeft talloze mogelijkheden, direct voor de Nederlandse sociale (en dan niet opgevat als eng-socialistische) geschiedenis van de negentiende eeuw, maar ook indirect. Met name op de foto's is nl. zóveel te zien wat nog niet bekommentarieerd wordt, dat hiermee vele "opdrachten" te "verzinnen" zijn. Ik denk hierbij vooral aan in- en exterieurs van fabrieken, straatgezichten en ook pamfletten die volledig en leesbaar zijn afgedrukt. Het boek van Schouten is bovendien extra toegankelijk door een register op personen en zaken (niet op plaatsen).

Geeft zodoende in deze vergelijking Schouten's boek meer mogelijkheden, toch nog één punt van kritiek, hetgeen overigens ook al elders geuit is. Schouten kan vertellen en de nadruk ligt op het geschiedverhaal en niet op verklaringen van meer theoretische aard. Illustratief hiervoor is dat hij slechts één keer een apart tekstkadertje gebruikt, en dat juist als het om een verklaring gaat. Op blz. 117 geeft hij, naar S. de Wolff, een korte uiteenzetting met grafiek over het verband tussen konjunctuur en arbeidersbeweging.

Jan Lucassen.

Prof. dr. A.F. Manning & Prof. dr. M. de Vroede (red.) : 58 Miljoen Nederlanders, gebaseerd op de gelijknamige televisieserie van de N.O.S. Uitgever: Amsterdam Boek. 15 Afleveringen à f. 3,95. Verzamelband f. 12,50. Totaal 420 pagina's.

Hoewel, op het moment van schrijven, de eerste aflevering nog maar nauwelijks in de winkel ligt, lijkt het me goed u op dit boek -in- afleveringen te attenderen.

Een vluchtige verkenning van "Hun Strijdmacht" leert, dat aanschaf voor de schoolbibliotheek zeker overwogen kan worden.

Al zou het alleen al zijn omdat een nadrukkelijke poging is ondernomen een beeld te schetsen "van de geschiedenis van alledaagse mensen in ons land."

Voor de variatie aan bronfragmenten en de vele goede illustraties in het door dr. C.M. Schulten geschreven eerste deel doen veel verwachten. Een gemakkelijk "leesboek" is zijn bijdrage overigens niet geworden. Erg veel moeilijke termen worden niet verklaard en de "loop der geschiedenis" voltrekt zich wel erg snel.

Voor jongere leerlingen zullen er een hele kluit aan hebben. Toch bevat het veel materiaal voor het maken van werkstukken of opdrachten.

Het spreekt haast vanzelf, dat elke aflevering aansluit bij die, welke onder dezelfde titel door de N.O.S. wordt uitgezonden. Behalve Hun Strijdmacht zijn dat: Hun ziekten; De mooie natuur; Hun voedsel; De lagere school; Misdad en straf; Het werk hunner handen (textiel); Hun behuizing; Hun bejaarden; De zeevaart; De erotiek; De landbouw; Hun kunstenaars; Hun leiders; In andermans ogen.

Van 6 januari tot en met 17 april is er elke zondagavond een uitzending te zien.

Het lijkt me goed, dat er in Kleio in een later stadium op boek en t.v.-serie wordt teruggekomen.

H.van der Veen.

J.W. Nobel, De opkomst van de koude oorlog, 1945-1949. Stichting Vredesopbouw, Utrecht (postgiro 552120, prijs f 8,20 incl. porto).

Nobel hoopt dat zijn boekje nuttig kan zijn voor het geschiedenisonderwijs op scholen. Ik geloof dat hij dat doel wel bereikt heeft. De bekende feiten zijn competent bijeen gezet. Akelige fouten heb ik niet kunnen ontdekken. Het zakelijke en beknopte karakter brengt ook bezwaren met zich mee. Nobel doet geen enkele poging de atmosfeer van de eerste jaren van de koude oorlog te beschrijven. De coup in Praag veroorzaakte, zo schrijft hij, verontwaardiging en teleurstelling in het Westen. Een beetje tamme termen. Over de enorme symbolische betekenis die Tsjecho-Slowakije sinds 1938 in het Westen had gekregen wordt veel te weinig onthuld. Nergens worden de koel geserveerde feiten vergezeld van een beschrijving van het gevoel van onzekerheid en verwarring dat de eerste, armoedige na-oorlogse jaren beheerste.

Met de in de laatste jaren zo populaire hypothese dat de Amerikaanse buitenlandse politiek het product is van welbegrepen economisch eigenbelang, is het in Nobel's verhaal wat vreemd gesteld. Pas in de allerlaatste bladzijden wordt verteld dat de bevordering van de vrije ondernemingsgewijze productie de ware oorzaak van de containment-politiek was. Het is alsof aan het eind van een detectiveverhaal de succesvolle speurder, in zijn magistrale analyse van de misdaad de schuld tenslotte geeft aan een sujet waar de lezer tot op dat moment slechts zeer terloops over gehoord heeft. In een detective is zo iets zeer ongepast, in een boekje over de koude oorlog is het op zijn minste eigenaardig.

Ondanks deze bezwaren is Nobels werk een nuttig gidsje bij de eerste verkenning van het dorre en eentonige landschap van de koude oorlog.

M. v. Rossem

Onze volksvertegenwoordiging heeft een bepaalde macht. Werkt die in de praktijk ook door?

Dergelijke vragen vindt u in onze nieuwe uitgave *Staat en macht*. Staat en macht behandelt de Nederlandse staatsinrichting en het ontstaan en functioneren van de Nederlandse staatsorganen.

Het verschaft de lezer niet alleen inzicht in de feitelijke organisatie van ons staatsbestel, maar geeft vooral duidelijkheid t.a.v. de machtsuitoefening en de invloeden, die daarbij een rol spelen.

Staat en macht verschijnt in een mavo-editie en een havo/vwo-editie.

Mavo-editie
ISBN 90 208 0653 X
Bestelnummer 04.5844
Richtprijs: f 6,95

Havo/vwo-editie
ISBN 90 208 0643 2
Bestelnummer 04.5843
Richtprijs f 8,95

Wij hebben uitgebreide documentatie over deze en andere nieuwe geschiedenisuitgaven voor u klaarliggen.

MALMBERG

LEEGHWATERLAAN 16 • POSTBUS 233 • DEN BOSCH • TELEFOON. 073-12 33 11
DEZE UITGAVEN ZIJN OOK VERKRIJGBAAR VIA DE BOEKHANDEL

AANMELDING DEELNEMERS CURSUS HER- EN BIJSCHOLING.

In september '77 hoopt de V.G.N. te kunnen starten met de in de laatste jaren in diverse publicaties aangekondigde bijscholingscursus nieuwe stijl, waaraan ook niet-eerste graders kunnen deelnemen. Deze cursus zal de plaats innemen van de huidige P.A.-colleges en de thans nog lopende didactiekcursus.

Op het moment dat ondergetekende dit namens de programmacommissie noteert, zijn de voorbereidingen nog in volle gang. Dit betekent dat alle mededelingen met enig voorbehoud moeten worden gehanteerd. Ziekte kan bijv. de programmacommissie dwingen één van de onderwerpen te laten vallen of door een ander te vervangen.

Het is de bedoeling dat de nieuwe cursus in alle V.G.N-kringen zal worden georganiseerd. Een en ander hangt wel af van de aanmelding. Het ministerie hanteert als norm een minimum van 20 aanmeldingen.

De ervaring bij de organisatie van andere cursussen heeft geleerd dat het ministerie voor plaatsen als bijv. Goes en Hengelo hiervan wel wil afwijken. Aanmelding voor 15 april is dan ook noodzakelijk, omdat voor de subsidietoekenning nu eenmaal een peildatum moet worden gehanteerd.

De programmacommissie streeft ernaar dat in elke V.G.N-kring per cursusjaar 2 onderwerpen aan de orde worden gesteld. Bij de keuze van deze onderwerpen wordt zoveel mogelijk rekening gehouden met de wensen van de cursisten. Ook de cursusavonden worden zoveel mogelijk in onderling overleg vastgesteld.

Aan elk onderwerp worden drie avonden besteed. Als u zich aanmeldt verbindt u zich dus in totaal voor 6 avonden. Op de eerste avond wordt door een deskundige (bijv. de auteur) een inleiding gehouden over het gekozen onderwerp. Op de tweede en derde avond zal aan de hand van het voor de cursus ontwikkelde materiaal het onderwerp verder worden uitgediept en wordt tevens geprobeerd het besprokene geschikt te maken voor gebruik in de klas.

Voor de ontwikkeling van dit materiaal heeft de programmacommissie een beroep gedaan op een groot aantal deskundigen, zowel op historisch als didactisch gebied.

Medewerking is tot nu toe toegezegd door: C.L.Balje, J.Beetsma, L.Dalhuisen, P.Fontaine, M.Huizer, J.W.Malsilje, H.Obdeyn, H.W.Pieket, M.Post, M.van Rossem en J.Toebes.

Het lesmateriaal wordt volledig betaald door het ministerie. Reis- en verblijfskosten komen voor rekening van de cursisten.

De cursus wordt geleid door cursusleiders. Deze cursusleiders zullen vooral optreden als gespreksleiders en niet als deskundigen. Van de deelnemers aan de cursus wordt dan ook verwacht dat ze bereid zijn een actieve bijdrage te leveren, met name op de tweede en derde avond.

Onze volksvertegenwoordiging

Ondergetekende tekent namens de programmacommissie, die als volgt is samengesteld:

Prof. Dr. D.J. Roorda – voorzitter (C.M.L.G.S.)

Dr. P.A.M. Geurts – secretaris (C.M.L.G.S.)

Drs. J. Baalbergen (didactiek commissie V.G.N.)

H.E. de Wolff (Gezelschap vakdidactici.)

A.J. Plas (P.A.-commissie V.G.N.)

Drs. H. Ulrich (V.G.N.)

K. van Dijk (Algemeen bestuur V.G.N.)

Mevr. drs. C.E.M. Veldhuis-Meester – eindredactrice lesmateriaal (V.G.N.)

A.L. Verhoog – hoofdcoördinator (V.G.N.–H.B.D.)

Namens de programmacommissie,

A.L.Verhoog.

Aanmeldingsformulier cursus her- en bijscholing. Cursusjaar '77-'78. (Deelname is ook mogelijk voor niet - V.G.N. - leden).

Naam

Adres

Plaats

Telefoonnummer

Voorkeur cursusplaats

Wilt u een A plaatsen voor uw eerste keuze en een B voor uw tweede keuze.

1. Alkmaar	10. Haarlem
2. Arnhem	11. Heerlen
3. Amsterdam	12. Hengelo
4. Den Bosch	13. Leeuwarden
5. Breda	14. Maastricht
6. Eindhoven	15. Rotterdam
7. Goes	16. Utrecht
8. Groningen	17. Venlo
9. Den Haag	18. Zutphen
	19. Zwolle

Voorkeur onderwerp

Wilt u een A plaatsen voor uw eerste keuze en een B voor uw tweede keuze.

1. Atheense democratie.
2. Op weg naar een nieuwe Rostovzeff.
3. Adel in de Middeleeuwen.
4. Vrijheid in de Middeleeuwen.
5. De Franse Revolutie in de nieuwere historiografie.
6. Dekolonisatie.
7. Revisionisme in de geschiedschrijving over de koude oorlog.
8. Een onderwerp uit de staatsinrichting.

Opsturen vóór 15 april 1977 aan:

A.L.Verhoog
Drakestein 8
Leiderdorp.

DIDAKTIEKCOMMISSIE

DRS. J. BAALBERGEN, *voorzitter*, Sandbergstraat 8, Abcoude, tel. 02946-3207. 46-3207.
MEVR. D.H. VERHAGEN, *secretaresse*, Wortelhaven 16, Dokkum, tel. 05190-4560.
P. DOVES, *penningmeester*, Praamstraat 2, Zaandam, tel. 075 - 161062, postrekening
1561752 t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
H. de Langen, *2e penningmeester*, Rijnsburglaan 23, Heerde (Gld.) tel. 05782-2516.
DRS. J. BROUWER, Elst (Gld.) DRS. L.G. DALHUISEN, Warmond
H. van der VEEN, Vaendam.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

F. JONKER, *voorzitter en 1e secretaris*, Parklaan 4, Hoogezand, tel. 05980-94895.
A.J. PLAS, *1e vice-voorzitter*, Vooronder 44, Groningen, tel. 050-411561.
DRS. J. BOUWSMA, *2e vice-voorzitter*, Brokmui 40, Dokkum, tel. 05190-3598.
H. ROEST, *2e secretaris*, Anerveen C 38, Gramsbergen, tel. 05246-1200.
L.W. LENSEN, *penningmeester*, Zuiderlaan 4, Hoogezand, tel. 05980-94101,
Gironummer van de commissie: 527314 t.n.v. de penningmeester.
DR. J. SWART, portefeuilles, Lindenlaan 40, Assen, tel. 05920-14591.
N. HOOIVELD, Marsstraat 19, Emmeloord, tel. 05270-3778.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

<i>Alkmaar:</i>	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	<i>Haarlem:</i>	Noorderdreef 160, Nieuw-Vennep.
<i>Arnhem:</i>	Apeldoornseweg 31.	<i>Heerlen:</i>	Parallelweg Zd. 69, Hulsberg.
<i>Amsterdam:</i>	Plantage Muidergracht 35 I.	<i>Hengelo:</i>	Valeriusstraat 27, Almelo.
<i>Den Bosch:</i>	Donauring 11, Veghel.	<i>Leeuwarden:</i>	De Kei 462.
<i>Breda:</i>	St. Bavostr. 96. Rijsbergen.	<i>Maastricht:</i>	Veldspaatstraat 23.
<i>Eindhoven:</i>	Barrierweg 196.	<i>Rotterdam:</i>	Van der Helmstraat 27.
<i>Goes:</i>	Spanjaardstr. 37, Middelburg.	<i>Utrecht:</i>	Marnixlaan 75, Amersfoort.
<i>Groningen:</i>	Verlengde Frederikstr. 9 A	<i>Venlo:</i>	Leunseweg 2, Venray.
<i>Den Haag:</i>	L. v. Meerdervoort 542.	<i>Zutphen:</i>	Gerstekamp 12, Warnsveld.
		<i>Zwolle:</i>	Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

J.P.M. HENKES, *voorzitter*, Kerkendijk 96 b, Someren-Heide, tel. 04937-3230.
C.H.R. BERENSCHOT, *secretaris*, Dr. A. Plesmanlaan 334, Maarssen, tel. 03465-4327.
P. DOVES, Praamstraat 32, Zaandam, tel. 075-161062.
N. HOOIVELD, Marsstraat 19, Emmeloord, tel. 05270-3778.
F.W.J. KOOPMAN, 1e J.C. Mensinglaan 6, Aalsmeer, tel. 02977-27901
H. ZWARTEVEEN, Pr. Irenelaan 51, Leusden-Z, tel. 033-11879.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE ACADEMIES (PEDAK)

DR. F.G.G. GOVERS, *voorzitter*, Elzenstraat 12, Uden (N. Br.) tel. 04132-64117.
P.W. BROUWER, *secretaris*, Esdoornlaan 1, Rotterdam-12, tel. 010-226431.
DRS. D.J. NOORDAM, *penningmeester*, Jan Vethkade 50, Dordrecht, tel. 078-37781.
DRS. N. BAKKER, Troelstralaan 9, Weesp, tel. 02940-10700.
J.E. BROUWER, Draflaan 8, Gorssel, tel. 05759-2608.
B. SCHLAMAN, Hettenheuvellaan 27, Eindhoven, tel. 040-436507.

ONDERWIJS-ADVIES COMMISSIE

M.J. van VELZEN, *voorzitter*, Mgr. van Gilsstraat 6, Kerkrade, tel. 045-455941.
DRS. C.W. KOREVAAR, *secretaris*, Koningin Wilhelminalaan 8, Haarlem, tel. 023-324397.
J.W. JANSEN, Buitenruststraat 35, Voorburg, tel. 070-870442.
DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, Ockenburg 29, Oosterhout (N. Br.) tel. 01620-26665.

podium van het verleden

mavo/havo

Geen panorama

De auteurs van deze methode hebben allang gebroken met de gedachte dat in de geschiedenisles 'alles aan de orde moeten komen'. Ze hebben gekozen voor de behandeling van een beperkt aantal thema's over belangrijke *personen*, *gebeurtenissen* en *processen* uit de ontwikkeling van de mensheid.

Doelstelling

In elk onderwerp, waarvan de behandeling drie tot vijf lessen vraagt, worden mensen op het podium van hun tijd geplaatst. De bedoeling hiervan is bij de leerlingen begrip aan te kweken voor het handelen van de mensen in het verleden en voor de gevolgen daarvan in de wereld van nu.

Opzet

Elk hoofdstuk bestaat uit *basistekst*, *leestekst* en *verwerking*. Bij het schrijven is steeds welbewust gelet op de *leesbaarheid*: korte zinnen en weinig abstracte taal.

Docentenboeken

De omvangrijke docentenboeken leveren historische achtergrondinformatie, een behandeling van de verwerking en verwijzingen naar literatuur en hulpmiddelen.

Nieuwe versies delen 1 en 4

De lay-out wordt gemoderniseerd, zodat de ordening van de leerstof duidelijker zichtbaar wordt.

In *de vierde druk van deel 1* komen een groot aantal uiterst kritisch gekozen illustraties in kleur. De tekst is goeddeels ongewijzigd.

De tekst van *de tweede druk van deel 4* is geheel herschreven. De meerkeuze-toetsen vormen oefenmateriaal voor een schriftelijk examen.

Serieoverzicht

Deel 1, voor de brugklas (prehistorie, oudheid en middeleeuwen)
3e druk, gebonden
ISBN 90 01 45651 0
(De 4e druk verschijnt medio 1977)
Docentenboek 1
2e druk
ISBN 90 01 45609 X

Deel 2a, voor klas 2 mavo-3 (nieuwe en nieuwste geschiedenis)
Gebonden
ISBN 90 01 45602 2

Deel 2b, voor klas 2 mavo/havo (nieuwe geschiedenis)
2e druk, gebonden
ISBN 90 01 45603 0
Docentenboek 2b
ISBN 90 01 45613 8

Deel 3, voor klas 3 mavo/havo (nieuwste en eigentijdse geschiedenis)
3e druk, gebonden
ISBN 90 01 45604 9
Docentenboek 3 in voorbereiding
ISBN 90 01 45614 6

Deel 4, voor de examenklassen mavo-3 en 4 (geschiedenis van de laatste halve eeuw)
2e druk, gebonden
ISBN 90 01 45606 5
Docentenboek 4
2e druk
ISBN 90 01 45615 4

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij de uitgever. Belangstellenden kunnen van de leerlingenboeken beoordelingsexemplaren aanvragen. Vermeld uitdrukkelijk de door u gewenste druk!

Wolters-Noordhoff

4344-242/35